

COLINE SERREAU

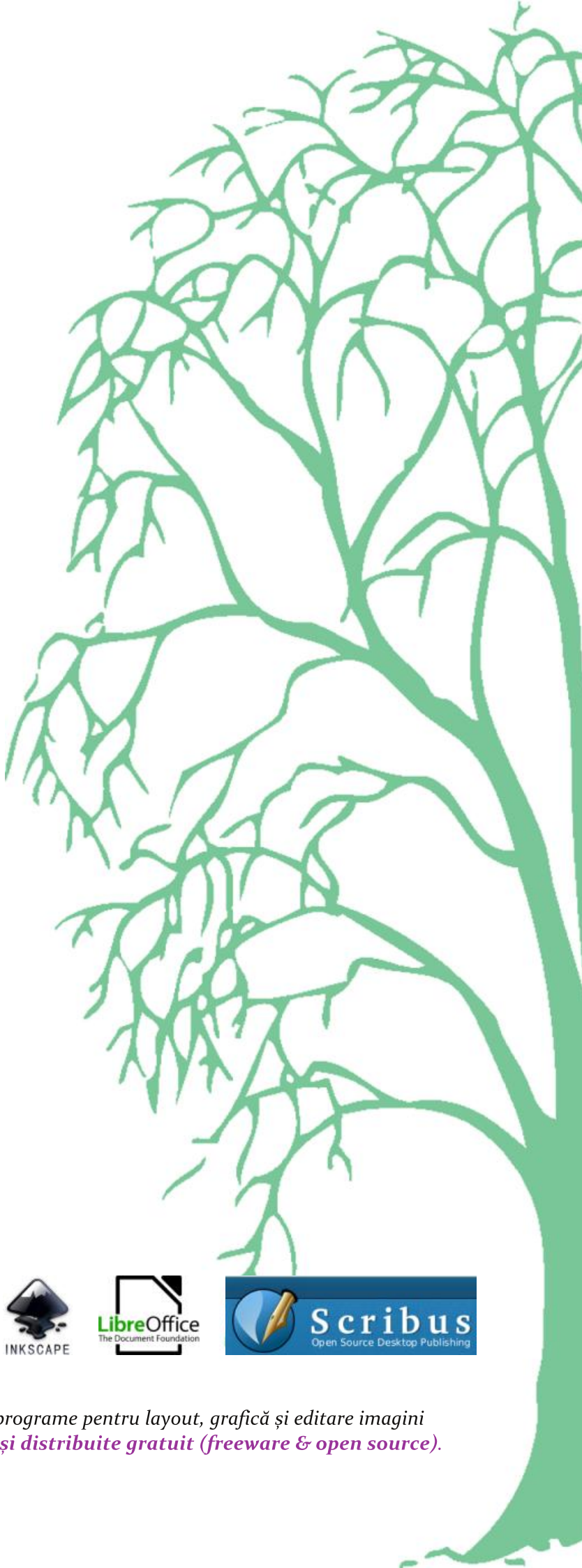
**SOLUTIONS
LOCALES**
POUR UN
**DÉSORDRE
GLOBAL**

ACTES SUD

*Traducerea de față se bazează
pe ediția din anul 2010
publicată de editura franceză
Actes Sud.*

*Volum realizat folosind sistem de operare, programe pentru layout, grafică și editare imagini
create în regim de colaborare voluntară și distribuite gratuit (freeware & open source).*

**COLINE
SERREAU**

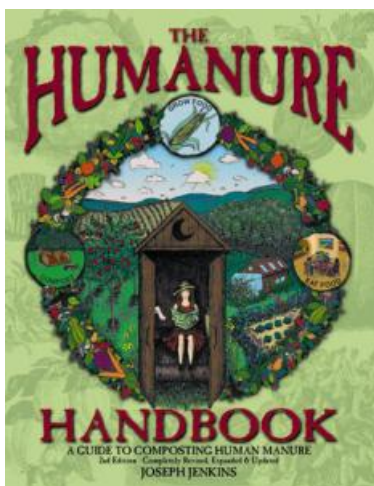
**SOLUȚII
LOCALE
PENTRU O
DEZORDINE
GLOBALĂ**

Cărțile traduse gratuit de TEI

1. Sepp Holzer. **Permacultura. Ghid practic pentru agricultura la scară mică.** [Permacultură]
2. Edward Faulkner. **Nebunia aratului.** [Agricultură sustenabilă]
3. Masanobu Fukuoka. **Revoluție într-un spic.** [Agricultură sustenabilă]
4. Ianto Evans, Leslie Jackson. **Încălzitoare cu masă termică.** [Tehnici și meșteșuguri]
5. E.F. Schumacher. **Mic înseamnă frumos.** [Economie alternativă]
6. Tony Dutzik, Elisabeth Ridlington, John Rumpler. **Adevăratul preț al gazelor de șist.** [Postcapitalism]
7. Joël Carbonnel. **Gestul corect. Manualul grădinarului.** [Agricultură sustenabilă]
8. Ianto Evans, Michael G. Smith, Linda Smiley. **Casa la înde-Mână. Un ghid practic și filosofic pentru construcția casei din cob.** [Arhitectură verde]
9. David R. Montgomery. **Țărână. Cum se fac praf civilizațiile.** [Pedologie]
10. Joseph A. Coccanouer. **Buruienile, protectoarele solului.** [Agricultură sustenabilă]
11. Rolfe Cobleigh. **Ferma oamenilor. Facerea uneltelor.** [Tehnici și meșteșuguri]
12. James H. Kunstler. **Îndelungata criză. Cum să supraviețuim catastrofelor convergente ale secolului XXI.** [Postcapitalism]
13. Becky Bee. **Cărticica meșterului cobar.** [Arhitectură verde]
14. G.K. Chesterton. **Regulile normalității.** [Economie alternativă]
15. Ariane van Buren (ed.). **Manualul chinezesc al biogazului.** [Tehnici și meșteșuguri]

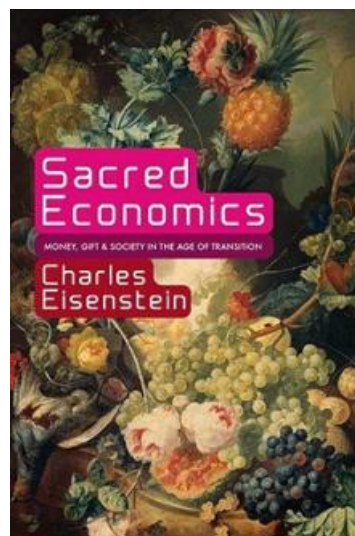
Următoarele lucrări traduse gratuit de TEI

Joseph Jenkins

Umranița - un ghid de treabă... mare!

Charles Eisenstein

Economia sacră

COLINE SERREAU

**SOLUȚII
LOCALE
PENTRU O
DEZORDINE
GLOBALĂ**

Ediția I în limba română

2013

Perturbările ecologice mondiale sunt o consecință directă a sistemului nostru de producție și consum. Rezultă, astfel, o criză profundă care amenință grav siguranța alimentară a umanității.

Totuși, soluții există. Și toate se bazează pe dezvoltarea unui alt tip de societate. În aproximativ douăzeci de interviuri, Coline Serreau ne prezintă alternative deja implementate peste tot în lume.

Actori ai schimbării, țărani, agronomi, economiști sau filosofi vorbesc despre vitalitatea unei societăți noi, încă latentă și minoritară, dar vizibilă și majoritară în curând.

Teorii, analize și răspunsuri practice se întrepătrund, cu scopul de a interpela cititorul și de a trezi în el dorința de a acționa și plăcerea de a lua în considerare o nouă viață.

Există tehnici multiple (cultivare biologică, însămânțare directă, compostaj, BRF*, pesticide și îngrășăminte naturale...) pentru restabilirea unei legături corecte între sol și hrană**.

Din această legătură restabilită va putea să se nască o nouă democrație, care să instaureze autonomia locală, redefinirea valorilor noastre și a conceptului de bogăție, alături de reechilibrarea puterii între sexe.

Cartea începe cu o prefață scrisă de Coline Serreau, în cadrul căreia prezintă angajamentul său intelectual.

De altfel, cititorul va găsi la sfârșitul lucrării un vocabular de termeni-cheie referitori la agricultura biologică și câteva principii pentru a întreprinde de acum încolo acțiuni de proximitate ecoresponsabile.

Coline Serreau i-a intervievat pe Claude și Lydia Bourguignon, Philippe Desbrosses, Pierre Rabhi, Lauren Marbot, Emmanuel Bailly, Dominique Guillet, Stéphane Fayon, Vandana Shiva, Devinder Sharma, Muhammad Yunus, João Pedro Stedile, Patricia Martins Da Silva, Amarildo Zanovello și Leci Pereira, Anamaria Primavesi, Chico Whitaker, Semen Antoniets, Vasiliy Loubeniets, alături de câțiva țărani autonomi, Antoinette Fouque, Jean-Claude Michéa, Patrick Viveret, Serge Latouche.

---

* „bois raméal fragmenté“ este numele dat unui amestec necompostat de reziduuri rezultate din tăierea ramurilor de copaci - TEI

** în original, „entre le champ et l’assiette“ - TEI

COLINE SERREAU

Fiica scriitoarei Geneviève Serreau și a regizorului Jean-Marie Serreau, Colline Serreau se naște la Paris în octombrie 1947. După absolvirea bacalaureatului, urmează în paralel studii de litere, de orgă și muzicologie în cadrul Conservatorului superior de muzică. Ea frecventează, de altfel, și școala de circ a Anniei Fratellini (unde a învățat trapezul).

Atrasă de teatru, se orientează în cele din urmă spre artele dramatice. În 1968, intră ca actriță ucenică în centrul de pe strada Blanche. În 1969, efectuează un stagiul la Comédie-Française, înainte de a se orienta spre scrierea de scenarii, dar și spre regie pentru cinema, teatru și operă.

Ea semnează mai ales primul său scenariu în 1973: *On c'est trompé histoire d'amour* (Am greșit povestea de iubire), de Jean-Louis Bertucelli, în care joacă rolul principal. În 1975, realizează primul său film: *Mais qu'est-ce qu-elles veulent!* (Dar ce vor ele!), care îi conferă reputația de artistă militantă și feministă. Cunoaște un adevărat succes după critica din 1977 legată de cel de-al doilea film al său: *Pourquoi pas ?* (De ce nu?), care îi reunește pe Sami Frey, Mario Gonzales și Christine Murillo.

În 1981, realizează filmul *Qu'est-ce qu'on attend pour être heureux ?* („Ce așteptăm ca să fim fericiți ?).

În 1985, *Trois hommes et un couffin* (Trei bărbați și un leagăn) are premiera în teatru. Cu peste 12 milioane de spectatori și trei premii César, se situează printre filmele franceze cu un număr record de spectatori și va fi adaptat pentru un remake hollywoodian.

Ulterior, ea mai realizează *Romuald et Juliette* (Romuald și Juliette), *La Crise* (Criza) (premiul César pentru cel mai bun scenariu), *La Belle Verte* (Frumoasa verde), apoi *Chaos* (Haos) (nominalizat de șapte ori la premiile César), *18 ans après* (După 18 ani) și *Saint Jacques...La Mecque* (Saint Jacques...Mecca).

Ea urmează în paralel și o carieră în teatru.

După mai multe piese alături de Coluche și Romain Bouteille, joacă în numeroase spectacole scrise chiar de mâna sa sau de a altor artiști, cum ar fi *Lapin Lapin* (Iepuraș iepuraș), *Quisaitout et Grobêta* (Quisaitout și Grobêta) (cinci premii Molière), *Le Salon d'été* (Salonul de vară), piese al căror autor este chiar ea, și *Cum vă place*, de Shakespeare, *Cercul de cretă caucazian*, de Bertolt Brecht.

În 2000, regizează la Opéra-Bastille *La Chauve-Souris* (Șoricica cheală), de J. Strauss, iar în 2002, *Le Barbier de Séville* (Bărbierul din Sevilla), de Rossini, spectacol reluat ulterior de numeroase ori și programat până în 2012.

În 2006, joacă rolul lui Arnolphe în *L'École des femmes* (Școala femeilor), de Molière, spectacol pe care îl regizează la teatrul Madeleine.

Timp de doi ani, a ocupat funcția de președinte al ARP, adică Asociația Realizatorilor și Producătorilor, iar în prezent este președinta academiei Fratellini, care formează tineri artiști de circ de nivel înalt.

Artistă polivalentă, a compus muzica pentru *18 ans après* și pentru *La Belle Verte*.

Începând din 2003, ea dirijează corala Delta, care susține numeroase concerte.

Filmul său *Solutions locales pour un désordre global* (Soluții locale pentru o dezordine globală) este lansat în aprilie 2010. În 2012, pregătește punerea în scenă a piesei *Manon*, de Massenet, pentru Opéra-Bastille și un lung metraj de ficțiune, adaptat după un roman de George Sand.

Piese sale de teatru au fost publicate de Actes Sud-Papiers. La Actes Sud, ea a publicat de altfel și o carte despre academia Fratellini, precum și o carte-DVD conținând scenariul *La Belle Verte*.

Este autoarea unei lucrări cuprinzând fotografii inventate, numite *Photopeintures* (Foto-picturi). În 14 iulie 2004, a primit rangul de cavaler al Legiunii de onoare de la Jacques Chirac.

Traduceri Ecologice Independente

TEI

CINE SUNTEM ȘI CUI NE ADRESĂM

Pentru orice om lucid, este evident că România de astăzi se află în pragul colapsului, împreună cu sistemul global în care este angrenată. Dacă ar fi doar să enumerăm problemele pe care le avem, dimensiunile acestui cuvânt-înainte ar atinge cote nepermise. De la economie la cultură, de la agricultură la demografie, de la politică la ecologie, de la sănătate la învățământ, practic nu există domeniu în care să nu fie evident dezastrul în care ne aflăm – fie că vorbim, în particular, de „exodul creierelor“, de jaful politic generalizat, de raptul bancar, de rezultatele catastrofale la examenele de capacitate sau bacalaureat sau de calitatea precară a alimentelor pe care le consumăm; de febra consumeristă întreținută permanent de marile corporații, de pământul fertil vândut pe nimic, pe cale să fie otrăvit cu insecticide și pesticide, de izolarea profesioniștilor în favoarea incompetențelor sau de profunda decădere morală. Problemele pe care le avem sunt atât de complexe și de interdependente încât a crede că există remedii globale pentru ele înseamnă o naivitate vecină cu orbirea.

Noi, cei din **TEI**, considerăm că **nu există decât soluții „la firul ierbii“** – soluții demarate și întreținute de oameni care nu așteaptă subvenții de la guvern și sponsorizări de la corporații pentru a face binele. Oameni lucizi și integri, care ridică semne de întrebare asupra direcției în care se îndreaptă lumea, cu noi cu tot.

Graba în care suntem siliți să trăim ne-a confiscat timpul de gândire – nu avem timp să discernem între bine și rău, între adevăr și simulacru, între informație și minciună. Iar graba noastră și dezinformarea sunt extrem de profitabile pentru cei care ne repetă zilnic, fără încetare, că soluțiile unice de supraviețuire în ziua de astăzi sunt: job-urile epuizante, creditele pe zeci de ani pentru autoturisme sau locuințe scumpe și ineficiente și consumul dus la maxim.

TEI s-a născut pentru a face accesibile **informațiile** care dinamitează acest mod de gândire. Cărțile traduse de noi demonstrează fără greș că suntem, zi de zi, captivi ai unei imense iluzii – aceea că nu putem trăi decât așa cum trăim acum: stresați, oboseți, vlăguiți de viață, înstrăinați de valorile fundamentale care ne îndreptățesc să ne numim oameni.

În contra unui Sistem al cărui mod de funcționare implică inundarea constantă cu false informații, ne propunem să oferim publicului acele cunoștințe folositoare, ignorate în mod sistematic de „mainstream“ din simplul motiv că de pe urma lor au de câștigat numai oamenii, nu și corporațiile și guvernele. În loc de reziduuri de gândire ambalate țișător, oferim acces la cunoașterea practică. Complet gratuit, dar din dar, fără pretenții, fără trufie și fără clauze ascunse. O bibliotecă a **independenței reale** față de Sistemul absurd în care am fost aruncați în ultimile decade. O serie de cărți care, nădăjduim, vor fi pașaportul de independență în gândire și în fapte al fiecăruia dintre noi.

Așadar, cui se adresează în principal cărțile traduse de TEI? Oamenilor care știu că veșnicia nu s-a născut la sat ca să moară la oraș. Celor care s-au săturat de asfalt, de blocuri, de rate și de credite și care caută să iasă din acest angrenaj cât mai repede, dar încă nu au curaj, pentru că nu știu că **se poate** și încă nu știu **cum se face**. Celor care vor să acumuleze cunoștințe solide de agricultură sustenabilă, permacultură, arhitectură ecologică, energii alternative, tehnici și tehnologii domestice și meșteșuguri. Celor care simt șubrezenia sistemului și naufragiul global către care ne îndreptăm, oamenilor care au redus sau se pregătesc să reducă turația motoarelor, pentru că știu că viteza nu va face decât să grăbească și să amplifice impactul inevitabil cu zidul. Celor care știu că revoluțiile încep din pragul propriei case și tot acolo se termină. Țăranilor nescârbiți de sat și încă nedescurajați, dar și orașenilor care încă stăpânesc mai bine tastatura decât grebla. În fine, tuturor celor care știu că orice bucată de pământ vine la pachet cu fâșia nemărginită de Cer de deasupra ei.

TEI, noiembrie 2013

Traduceri Ecologice Independente

TEI

AJUTĂ-NE SĂ AJUTĂM!

Cartea pe care o citești acum pe ecran sau o ții, deja tipărită, în mâini, este rezultatul a sute de ore de muncă migăloasă – traducere, verificare terminologică, adaptare, corectură, editare, punere în pagină și design. Ca această carte să se poată naște, a fost nevoie de nenumărate e-mailuri și de mii de corecturi. **Nici un membru al grupului TEI – fie el traducător profesionist sau amator** – nu este plătit pentru munca sa; tot ceea ce facem, facem gratuit, fără să cerem burse, sponsorizări, fără să solicităm donații și fără să așteptăm medalii, diplome și, eventual, statui în fața ministerului agriculturii. Unii pot numi asta sacrificiu, alții civism, alții tâmpenie crasă și pierdere de timp.

TEI nu este umbrelă pentru nici un partid politic sau ONG; nici unul dintre noi nu are de gând să candideze la președinție sau măcar pentru un post la consiliul local la următoarele alegeri, nici unul dintre noi nu are fabrică de produs insecticide. Dar asta nu înseamnă că nu avem și noi, la rândul nostru, nevoie de ajutor. În schimbul faptului că, prin intermediul nostru, ai acces gratuit în limba română la cărți de importanță fundamentală, pe care nici o editură din România nu a avut puterea sau curajul să le traducă, te rugăm să ne dai o mână de ajutor. **Dacă te simți stăpân pe orice limbă de circulație internațională și îți poți sacrifica câteva ore lunar pentru a traduce câteva pagini împreună cu noi, dă-ne de știre la adresa de mail: carti.din.tei@gmail.com**. Cu cât vom fi mai mulți, cu atât vom putea traduce mai multe volume într-un timp din ce în ce mai scurt – performanță pe care nici o editură, din România sau chiar din străinătate, probabil că n-a atins-o vreodată.

Și chiar dacă nu ești atât de deprins cu o limbă străină, tot ne poți fi de mare folos – dă mai departe cartea de față și celelalte cărți din colecția **TEI**, anunță-ți prietenii, recomand-o, tipărește-o, fă-o cadou, urmărește-ne pe blogul „Cărți din tei” – cartidintei.wordpress.com, Facebook – **TEI Traduceri Ecologice Independente** și oriunde vom mai apărea. Poți chiar să-ți enervezi socrii dându-le din când în când citate din cărțile traduse și publicate de noi, promitem că nu ne supărăm. Suntem siguri că, pe măsură ce crește numărul oamenilor care știu despre

TEI, citesc și aplică cele scrise în cărțile noastre, vom fi o țară din ce în ce mai greu de mințit, de controlat și de cumpărat. Îți mulțumim! **TEI**

Pentru înscrieri, sugestii, recomandări, propuneri etc.:

carti.din.tei@gmail.com

Pentru actualizări și descărcarea gratuită a cărților TEI:

cartidintei.wordpress.com

TEI Traduceri Ecologice Independente

scribd.com/tei_independente

issuu.com/tei_independente

en.calameo.com/accounts/2421252

CUPRINS

14/15	PENTRU O ÎNTOARCERE ÎNAINTE (Coline Serreau)
18/19	SĂ PLECĂM DE LA VIAȚA SOLULUI (Claude și Lydia Bourguignon)
33/34	AGRONOMIA: ȘTIINȚA GRATUITĂȚII (Philippe Desbrosses)
39/40	FERICIREA CUMPĂTĂRII (Pierre Rabhi)
49/50	AMAT-URILE, LEGĂTURA DINTRE CÂMP ȘI FARFURIE (Laurent Marbot)
55/56	AUTONOMIE ALIMENTARĂ (Emmanuel Bailly)
60/61	LUPTA ÎMPOTRIVA CONFISCĂRII VIULUI (Dominique Guillet)
68/69	REȚETE UȘOARE DE AGROECOLOGIE... (Stéphane Fayon)
74/75	REINVENTAREA DEMOCRAȚIEI (Vandana Shiva)
84/85	PENTRU O DEZVOLTARE POLITIC INCORECTĂ (Devinder Sharma)
92/93	MICROCREDITUL SAU RENAȘTEREA ECONOMIEI PRIN FEMEI (Muhammad Yunus)
98/99	PĂMÂNT PENTRU TOȚI (Joao Pedro Stedile)
102/103	ACTORII MIȘCĂRII LUCRĂTORILOR RURALI FĂRĂ PĂMÂNT
111/112	RUPEREA ÎNȚELEGERII DINTRE AGRICULTURĂ ȘI INDUSTRIE (Ana Primvesi)
115/116	BOICOTUL SAU GREVA CONSUMATORILOR (Chico Whitaker)
119/120	REȚETE UȘOARE PENTRU AGROECOLOGIE...
125/126	FEMEILE ANTROPOCULTIVATOARE (Antoinette Fouque)
131/132	MIC EXCERCITIU DE CONSTRUCȚIE... (Jean-Claude Michéa)
139/140	REEVALUAREA NOȚIUNII DE BOGĂȚIE (Patrick Viveret)
145/146	SĂ REGÂNDIM CREȘTEREA ECONOMICĂ (Serge Latouche)
150/151	ABECEDAR DE AGRICULTURĂ BIOLOGICĂ
158/160	MAI MULTE INFORMAȚII / ZECE ACȚIUNI SIMPLE

PENTRU O ÎNTOARCERE ÎNAINTE

Coline Serreau

Frumusețea verde, filmat în 1996, vorbea deja despre ecologie și despre transformarea radicală a modului nostru de gândire. Filmul era mult prea avansat și nu a avut efectul scontat decât mult după lansare.

A fost reeditat în format DVD-carte (Actes Sud) și cunoaște o frumoasă a doua viață.

Cu trei ani în urmă, am început să fac reportaje pe diferite subiecte, printre care și un interviu cu Pierre Rabhi, pe care îl cunoșteam de câțiva ani.

Întoarsă din Maroc, unde filmasem câteva dintre acțiunile sale, mi-am spus că trebuia continuată această muncă și aprofundat subiectul peste tot în lume, cu toți actorii acestei schimbări.

Am plecat atunci în India, în Brazilia, în Ucraina, în Elveția pentru a le lua interviuri celor care propuneau alternative credibile pentru sistemul nostru. Am vrut să ia cuvântul teoreticieni și purtători de cuvânt ai diferitelor mișcări, ca și țărani și oameni obișnuiți care sunt de fapt actorii și inventatorii schimbărilor.

Nu voiam să fac un film care să culpabilizeze și să deprime oamenii.

În acest moment, fiecare se descurcă așa cum poate în această societate bolnavă și majoritatea oamenilor își pun zilnic întrebări în legătură cu supraviețuirea economică: cum să plătesc chiria, cum să găsesc un loc de muncă, cum să plătesc studiile copiilor, voi avea o pensie?

Da, avem datoria de a schimba sistemul, dar datoria nu înseamnă vină!

Trebuia să spunem adevărul despre himerele de care ne agățăm: adevărul este că un număr mic de oameni câștigă din ce în ce mai mult, în timp ce majoritatea sărăcesc inexorabil. Iar problemele ecologice sunt consecința acestei organizări a societății care pune exploatarea, jaful și profitul mai presus decât forțele vieții.

După ce vor fi văzut realitatea și își vor fi dat seama de dezastrele produse, oamenii cu suflet și conștiință vor face, în funcție de condițiile istorice, ceea ce li se pare drept și bun pentru ei – nu sunt eu în măsură să le dau sfaturi.

Prin acest film vreau să arăt că există peste tot în lume oameni care, fără să se cunoască, fac același lucru, au aceeași filozofie de viață și muncesc la fel pământul care ne hrănește.

Scopul principal al filmului este să pună în lumină universalitatea soluțiilor, ca și simplitatea lor.

Aș vrea ca, după ce au văzut filmul, oamenii să capete speranța și dorința de a începe cât mai curând să acționeze și să inventeze propriile lor soluții.

Am filmat 170 de ore, cu camera mea HD, într-o perfectă autonomie, care corespundea scopurilor filmului. Voiam ca mișcările camerei să fie libere și pline de viață, precum ochii care descoperă, privesc, fără o gramatică impusă.

Montajul s-a supus unui dublu imperativ de claritate, de construcție riguroasă a discursului, păstrând o libertate totală asupra tăieturilor și ilustrațiilor.

Mai întâi, analizăm originea acestui tip de agricultură a cărui naștere se datorează surplusului de arme de după război, o agricultură care atacă pământul.

Vedem apoi cum are loc un adevărat genocid la care sunt supuși țăranii și cum, într-o logică a profitului industriei chimice și petroliere și deturnând banii publici spre buzunarele câtorva, s-a eliminat tot ceea ce pământul și animalele ne ofereau gratuit, înlocuindu-le cu semințe nereproductive, chimizare exagerată și eradicarea biodiversității.

Prețios în biodiversitate era faptul că fiecare țăran păstra și selecționa semințele cele mai potrivite pentru pământul său, ceea ce îi dădea libertate și autonomie.

Puterile industriale au venit să pună „ordine“ în această libertate, confiscând și interzicând semințele locale, impunând unele nereproductibile, care nu cresc decât cu ajutorul îngrășămintelor și al pesticidelor, semințe protejate de brevete plătite de populație, îmbogățind astfel industriile producătoare de semințe și petrolieră.

Toate aceste procese duc la moartea solului care devine un deșert, virtual deocamdată, deoarece încă mai există puțin petrol, dar fără petrol solurile noastre sunt sterile, nu mai pot produce nimic.

Această producție ucigătoare care îi îmbogățește pe unii și pune în pericol siguranța alimentară a tuturor trebuie oprită urgent, trebuie reparate solurile, trebuie să repunem pe picioare o agricultură gratuită, sănătoasă și durabilă, care să dea de lucru pentru milioane de oameni.

Acest lucru este fezabil, populația trebuie să-l ceară, politicienii trebuie să voteze legile care să-l permită.

Patriarhatul este o fază (trecătoare în istoria omenirii) de dezechilibru între bărbați și femei. Acest dezechilibru mutilează omenirea de jumătate din forțele și creativitatea sa, este responsabil pentru devierile violente și distrugătoare ale societății noastre.

Este o boală a copilăriei care se poate trata, mișcările de eliberare a femeii care zguduie societatea noastră de câteva secole sunt un început al remedierii acestei boli. Bolile copilăriei pot fi foarte periculoase și pun în pericol sănătatea tinerei noastre omeniri.

Tânăra deoarece suntem ultimii veniți în ordinea speciilor, și probabil cel mai puțin adaptați la această lume.

Întrebarea este: Vom trece de această probă? Vom crește din punct de vedere uman sau vom rămâne bolavi?

Dacă vom crește, vom avea un viitor frumos în fața noastră.

Moartea noastră nu va deranja pe nimeni, le va face mai degrabă fericite pe animalele, plantele și bacteriile dinaintea noastră în univers, care suportă aroganța noastră pe zi ce trece mai dură.

Una dintre cele mai mari probleme filosofice actuale este acceptarea faptului că omul nu este superior nimănui.

Acceptarea acestui adevăr presupune o rană narcisiacă extrem de violentă, asemănătoare celei care ne-a afectat atunci când a trebuit să acceptăm că Pământul este rotund, că se învâрте în jurul Soarelui, care nu e nici el decât o banală stea asemănătoare altor miliarde și miliarde de alte stele, într-un univers ale cărui adevărate dimensiuni ne scapă.

Claude Bourguignon ne spune că geneticienii au fost foarte vexați să descopere că orzul are de două ori mai multe gene decât omul, fiind doar o plantă.

Geneticienii, în imensa lor modestie, au numit „junk ADN“, „gunoi ADN“, partea din genomul orzului pe care nu o înțelegeau.

Tot acest sistem de gândire trebuie revăzut.

Oamenii se autoproclamă rasa cea mai evoluată, dar ar trebui să aibă inteligența de a se interoga cu privire la această așa-zisă superioritate.

Una dintre soluții ar fi „întoarcerea înainte“. Să regăsim, grație unor mici structuri locale, autonomia alimentară, fără produse chimice, care să ne readucă libertatea și să ne asigure subzistența.

Este ceea ce Vandana Shiva numește reinventarea democrației. Această nouă democrație, care permite să facem legătura între pământ și farfurie, nu este o luptă împotriva invențiilor tehnice și a modernizării comunicațiilor, nu este vorba despre o întoarcere la peșteri.

Înseamnă să ne cerem dreptul de a ne hrăni prin noi înșine, de sănătate și de libertate prin autonomie.

Nu mai putem depinde de dorința comercianților și politicianilor când vine vorba despre supraviețuirea noastră.

Acest gen de revendicare nu este pe placul guvernanților care au devenit administratorii și pionii multinaționalelor.

Nu este vorba de o întoarcere înapoi, ci de o schimbare de paradigmă pentru a ne asigura viitorul.

Claude și Lydia Bourguignon

SĂ PLECĂM DE LA VIAȚA SOLULUI

*Claude și Lydia
Bourguignon*

L Lydia Bourguignon, profesor de Științe agroalimentare, și Claude Bourguignon, inginer agronom (INAPG) și doctor în microbiologia solului, au părăsit Institutul Național de Cercetări Agronomice (INRA) în urma unui diferend care îi opunea orientării și temelor de cercetare ale Institutului.

În urma acestei plecări, în 1990, Lydia și Claude Bourguignon și-au creat propriul laborator de cercetări și analize în microbiologia solului – LAMS. În acest laborator, ei au pus la punct o metodă de măsurare a activității microbiologice a solului și au constatat că, în Europa, 90% din activitatea microbiologică a solurilor a fost distrusă.

Datorită muncii lor, Claude și Lydia Bourguignon au creat soluții capabile să permită agricultorilor să-și regenereze pământurile. Astfel, ei străbat lumea pentru a-și pune la dispoziție cunoștințele și a-i susține pe agricultorii doritori să producă recolte altfel.

Claude și Lydia Bourguignon susțin numeroase conferințe și cursuri de formare în biologia solurilor. Claude Bourguignon a fost, de asemenea, profesor la primul colegiu de agricultură biologică din Malleval.

Oameni de știință avizați, ei sapă, scormonesc, observă rădăcinile, ating, gustă și miros pământul pe care trebuie să-l analizeze pentru că ei sunt moștenitorii unei adevărate științe care combină intuiția și cunoștințele ancestrale ale țăranilor, venite din timpuri străvechi cu analiza riguroasă de laborator. Experiența lor de teren, cunoașterea aptitudinilor locale fac din ei experți căutați în lumea întreagă, atât pentru agricultură, cât și pentru cultivarea viței de vie, dar în aceeași măsură contestați pentru că tehnicile lor urmăresc suprimarea tuturor intervențiilor chimiei în cultivarea pământului, ceea ce nu convine afacerilor comercianților de otrăvuri.

Ei sunt autorii cărții *Solul, pământul și câmpurile* (editura Sang de la Terre, 1989, reeditare în 2008), veritabilă lucrare de referință în domeniul agroecologiei.

LAMS

LAMS este singurul laborator din Franța care poate face o analiză fizică, chimică și biologică a solurilor în folosul agricultorilor.

Acolo unde alte laboratoare fac analiza pământului, LAMS face analiza solului: diferența între pământ și sol este fundamentală. În loc să analizeze eșantioanele trimise prin poștă, echipa LAMS vine pe teren și studiază solul la fața locului. Un ansamblu de teste și studierea la microscop permit detectarea precisă a vieții solului. La sfârșitul acestei prime etape, asupra eșantioanelor prelevate de la diferite adâncimi se fac analize fizice, chimice și biologice.

Rezultatele acestui studiu oferă un dublu avantaj: agricultorul ajunge să-și cunoască potențialul solului și are în mână toate atuurile pentru a acționa în modul cel mai economic și rațional posibil.

Cunoscând bine potențialul terenului său, cel ce îl exploatează va putea stabili rotația plantelor perfect adaptate unei calități optime a produsului și unui randament peren.

Dacă analiza pământului se termină de cele mai multe ori cu recomandări de suplimentare a îngrășămintelor, analiza solului se materializează de cele mai multe ori în diminuarea folosirii îngrășămintelor și pesticidelor, ba chiar în stoparea lor, totul văzut din perspectiva respectului față de pământ asociată cu o mai bună rentabilitate.

LYDIA BOURGUIGNON:

Sunt de origine italiană, părinții mei fiind de condiție foarte modestă. Mi-am făcut studiile de biologie la cursuri serale, pentru că am fost nevoită să muncesc de la o vârstă foarte fragedă. După terminarea studiilor, am intrat la Institutul Național de Cercetări Agronomice (INRA). Am lucrat acolo în domeniul calității alimentelor destinate consumului uman și în particular m-am ocupat de problema uleiului. Acolo l-am întâlnit pe Claude, cu care m-am căsătorit.

CLAUDE BOURGUIGNON:

Nu voiam să fac agronomie. Îmi doream să ajung paznic într-o rezervație, să creez eu însumi o rezervație naturală. Mergând în India pentru a număra tigrii din Himalaya, am descoperit foametea. Când ești parizian cu burta mereu plină și descoperi oameni care mor de foame, ai un șoc. Mi-am spus că nu este cazul să ne ocupăm de salvarea tigrilor atâta vreme cât existau oameni în această stare.

Prin urmare, am pus capăt studiilor de zoologie și de biochimie pentru a intra la facultatea de agronomie. Iar acolo am fost oripilat.

Acolo eram învățați să transformăm vacile în animale carnivore, să înghesuim porcii până își mâncau unul altuia coada, așa că li se tăiau cozile, apoi îi înghesuiam și mai tare, până își mâncau urechile, li se tăiau și urechile, erau înghesuși până se mușcau de pulpe, astfel că trebuia să li se smulgă dinții. Ni se proiectau filme cu imagini video surprinse în

timpul nopții, în care se vedeau porcii sfâșiindu-se unii pe alții. Când am văzut toate astea, mi-am spus că oamenii sunt nebuni de legat: le dau vacilor să mănânce carne, lasă porcii să se mănânce între ei, îi înghesuie la niveluri inimaginabile...

Femelele trebuie izolate, altfel își devorează puii, pentru că densitatea animalelor pe unitatea de suprafață este mult prea mare. Puilor li se taie partea superioară a ciocului, altfel și-ar sfâșia unul altuia pielea. Au existat chiar ingineri ingenioși care au creat varietăți de pui fără pene, deoarece calculaseră că penele consumau azot și potasiu, apoi și-au dat seama că puilor fără pene le este frig, așa că trebuia să le încălzească clădirile în care erau închiși, asta costând mai mult decât azotul, prin urmare au repus penele pe pui. Vedeam idei absolut trăznite: niște tipi fabricau roșii pătrate pentru a le așeza mai bine în lădițe. Au încercat să facă și ouă pătrate, dar nu au reușit, pentru că oul este foarte enervant: el are un înveliș care se numește „hiperboloid de compensare“, care ocupă mult spațiu, deci, deși le-ar fi plăcut ca găinile să facă ouă pătrate pentru ca era mult mai practic de ambalat, nu au reușit.

Iar eu vedeam în această agronomie a delirului oameni care au înnebunit.

Și atunci mi-am spus: „Ei bine, așa nu mai merge, trebuie să plecăm iar de la bază, trebuie să plecăm de la sol!“.

Întâmplarea face că la vremea aceea încă mai existau cursuri de microbiologie a solurilor.

M-am înscris la cursuri, iar când am ajuns în anul al treilea rămăsesem singurul cursant.

Am urmat deci un an de cursuri particulare, ceea ce a fost, într-un anumit fel, interesant. Profesorii îmi predau numai mie. După aceea, catedra de microbiologie a fost desființată. Asta s-a întâmplat în anul 1986, ceea ce înseamnă că în Franța, de 20 de ani, în fiecare an 150 de ingineri agronomi ies de pe băncile facultății și nu știu nimic nici despre biologia solului, nici despre rolul microbilor. Nimic.

Și toate catedrele de microbiologie a solurilor au fost desființate peste tot în lume, astfel încât inginerii agronomi nu știu nici măcar că solul este viu, în consecință sunt capabili de orice: sunt gata să arunce pe el pesticide și îngrășăminte. Ei nu știu că este de ajuns să pui un grăunte de potasiu pe un vierme de pământ pentru ca acesta să moară pe loc.

Și dacă-l pui pe spinarea unei broaște, o omoară. Dar oricum nu le pasă, pentru că nu-i interesează viața.

Așadar, după ce am absolvit facultatea de agronomie, cum nu exista decât un singur laborator de microbiologie a solurilor, la Dijon, m-am dus acolo.

Și acolo am întâlnit-o pe Lydia.

La INRA, dogma era că viața solului nu are importanță. Dovada era că în Beauce se scoteau 100 de chintale la hectar, deși viermii de pământ fuseseră distruși. Asta îmi amintește de bancul ăla cu raționamentul unui politehnician care ia un purice, îi spune să sară, puricele sare, apoi ia același purice, îi taie picioarele, îi spune să sară, iar ăla nu mai sare. Concluzia: urechile puricilor se află în picioare...

În această problemă, lucrurile stăteau la fel. Dacă nu există viermi de pământ, atunci viermii de pământ nu folosesc la nimic.

Lydia și cu mine am considerat că nu ne putem înțelege cu acest institut atâta vreme cât cercetătorii nu înțelegeau că baza agronomiei este biologia solului.

80% din organismele vii se află în sol. Lucrul acesta este fundamental.

Așa că ne-am zis că cel mai bine este să plecăm și să încercăm să arătăm că biologia solurilor poate avea un rol în agricultură.

Este adevărat că, folosind această metodă, nu se obțin 100 de chintale la hectar, dar se obține calitate, vin cu gust, grâu sănătos...

Pe vremuri nu te numeai agricultor, ci țăran. Astăzi s-ar zice că „țăran“ e mai degrabă o insultă. Un țăranoi, un mojić. Sună mai interesant să fii exploatator agricol. Cuvântul „exploataitor“ e cât se poate de clar: exploatezi pământul.

În schimb, cuvântul „țăran“ arată că se muncea țarina. Țăranul stabilea haturi, se ocupa de drumuri, avea grijă de șanțuri. El construia un echilibru agro-silvo-pastoral: câmpul, pădurea și animalele, echilibru care a făcut civilizația agricolă perenă și pe care suntem pe cale să-l distrugem de cincizeci de ani înapoi punând culturile de-o parte, de altă parte înghesuind animalele în fabrici, iar pădurea îngrădind-o și cultivând-o ca pe cereale, plantând pomii în linie... Un adevărat coșmar!

În ziua de azi nu mai există haturi. Totul a fost smuls. S-au creat deșerturi biologice care nu funcționează decât cu ajutorul pesticidelor, pentru că plantele sunt așa de bolnave încât, dacă nu le tratezi, nu scoți nimic.

În 1950 nu se făcea nici un tratament la grâu. În zilele noastre se fac 3 până la 6 tratamente pe an. Pomii fructiferi primesc până la 40 de tratamente pe an. Cel mai rău e la anghinare, care este tratată aproape zilnic.

Nu se mai face agricultură, ci gestionarea patologiei vegetale. Ceea ce nu este același lucru. Asta înseamnă că se aduc la silozuri plante bolnave, că trebuie să se cunoască cel mai propice moment pentru aplicarea tratamentelor etc. Cu alte cuvinte, se consumă numai plante bolnave, animale bolnave, ceea ce duce la îmbolnăvirea oamenilor, iar medicina își vinde medicamentele și sunt aceleași fabrici care fac toate produsele... Ciclu magnific, superb! Când țăranii se sinucid, ei o fac cu pesticide. Agricultorul nu se sinucide cu pușca. El se sinucide cu produsul care i-a ucis pământul. Este un simbol plin de greutate. Întotdeauna m-a impresionat... Cum să deschizi o sticlă cu pesticid și s-o bei? Trebuie să fi ajuns cu adevărat la capătul funiei.

În India, în fiecare an, 22 000 de țărani se sinucid cu pesticide.

Ceea ce nu știu oamenii este că există o înțelegere între producătorii de semințe și cei care comercializează îngrășăminte. Să luăm de exemplu alacul - o specie de grâu foarte rustic, care nu are nevoie de îngrășăminte. El a fost eliminat din catalogul autorizat al semințelor pentru că, neavând nevoie de îngrășăminte, nu se poate câștiga de pe urma lui.

În 1900 existau 10 specii de grâu, fiecare dintre ele cu sute de soiuri. Nu s-au păstrat decât 2: una care face grâul dur, *Triticum durum*, și una care face grâul clasic, *Triticum*

aestivum. Toate celelalte, toate cele care nu permiteau transformarea agriculturii în business, au fost retrase.

Apoi, li se spune oamenilor că dacă nu se pun îngrășăminte, nu o să crească nimic. Evident! Au fost selecționate numai plantele care nu cresc decât cu îngrășăminte. Celelalte, au fost eliminate.

India avea 100.000 de soiuri de orez. La ora actuală, nu i-au mai rămas decât vreo 10, cultivate, să spunem, masiv.

În Europa, în 1904 erau 3600 de soiuri de fructe. Erau necesare 13 volume pentru a descrie pomologia franceză.

La ora actuală, dacă luăm de exemplu mărul, nu mai există decât 7 soiuri de mere comercializate în Franța, iar majoritatea sunt americane. Cu alte cuvinte, noi plătim redevențe producătorilor de semințe din America, în vreme ce noi aveam cea mai mare diversitate de fructe din lume, adaptată fiecăruia din solurile noastre.

Goldenul ocupă 90 % din piață. De ce Goldenul? Pentru că este mărul care cere cele mai multe tratamente fitosanitare: minimum 36 pe an. Acesta este motivul pentru care a fost impus.

Politica agricolă comună (PAC) a Uniunii Europene, susținută de marile firme care vând pesticide, a finanțat chiar suprimarea soiurilor europene de mere pentru a impune în locul acestora Goldenul.

Pe vremuri, grâul erau foarte înalt. Dacă priviți tablourile din secolul al XVII-lea, o să vedeți oameni secerând lanuri de grâu mai înalte decât ei. Astăzi se pune atâta azot, încât grâul devine așa de greu, că se culcă la pământ și trebuie să i de administreze hormoni ca să îl scurteze. Grâul este selecționat astfel încât plantele să fie toate de aceeași înălțime și combina să le poată tăia corect. Altfel spus, nu mașina se adaptează vieții, ci viața trebuie să se adapteze mașinii.

Nu interesează pe nimeni dacă produsul agricol este bun sau dacă are gust, nu interesează decât dacă poate intra în circuitul industrial.

În secolul al XVIII-lea, Buffon a spus un lucru extraordinar: „Pe măsură ce specia umană crește, lumea animală simte greutatea unui imperiu înspăimântător“. Așa și este. Natura este pe cale să fie strivită.

LYDIA BOURGUIGNON:

Recent, un pomicultor ne-a sunat și ne-a spus: „Pomii noștri trebuie să dea 60 de tone de mere la hectar, toate calibrate“.

— Ce vrea să însemne asta, toate calibrate?

— Dacă merele mele sunt prea mici, nu mi le iau, chiar dacă sunt bune. În plus, trebuie să fie dulci și tari, dacă sunt prea moi, iar nu mi le iau, pentru că, în timpul transportului, dacă se lovesc unele de altele, riscă să se strice.

Pomicultorul se află într-un impas: pentru ca un măr să fie dulce, trebuie să fie copt, dar atunci pulpa fructului este moale. Pe de altă parte, când mărul este tare, el nu este destul de dulce, deci tot îi este refuzat. E aberant!

În plus, nu trebuie ca pomul să depășească 4 metri înălțime, altfel pomicultorul nu poate să-și recolteze fructele mecanizat. Așa că se micșorează merii, dar asta nu înseamnă că trebuie să dea fructe mici! Ne trebuie mere uriașe crescute pe crengile unor meri pitici, pentru că natura trebuie să se supună circuitului industrial...

La fel se întâmplă și în lumea animală. Pentru a intra în mașina care îi tranșează, porcii trebuie să aibă între 105 și 110 kilograme. Dacă au mai puțin de 105 kg sau mai mult de 110 kg, nu sunt cumpărați de la producător. Prin urmare, crescătorul de animale selecționează porcii astfel încât, în trei luni de îngrășare cu alimente industriale, aceștia să aibă între 105 și 110 kg. Ceea ce dă naștere unei omogenități înspăimântătoare. La fel, vacile sunt mulse cu ajutorul unor mașini automate care mulg 90 de vaci pe oră. Vaca trebuie să fie mulsă în timpul strict stabilit. Dacă vaca nu poate fi mulsă destul de repede, ea este eliminată și este aleasă una care poate fi mulsă în ciclul de 90 de vaci pe oră.

La asta se adaugă și problema modei.

Odată vizitam o plantație de meri ale căror rădăcini mergeau numai până la 20-30 de centimetri adâncime. I-am spus pomicultorului:

– Fără rădăcini, merii dumneavoastră nu vor rezista prea mult!

– Dar nici nu trebuie să reziste prea mult!

– Da? Păi, de ce?

– Pentru că o dată la zece ani se schimbă soiurile, se cultivă soiuri mai sexy, mai la modă.

Iată, atunci când nu mai sunt la modă, îi smulgem ! Este domnia capriciului. Pomul nu mai are nicio șansă!

Un agricultor ne-a spus chiar că: „Vom scoate pe piață un măr care va crănțani în gură ca bomboanele pentru copii“.

CLAUDE BOURGUIGNON:

Prin urmare, eu cred că, la ora actuală există cu siguranță cercetători care încearcă să creeze căpșune cu gust de jeleu de căpșune. Sistemul e complet viciat!

Ultima noutate este că, dat fiind că oamenii nu mai vor să se îngrășe, trebuie creat un porc slab! Or, porcul este un animal care, în mod natural, de mii de ani de când a fost selecționat de om, face grăsime, din care se fac untură și mezeluri. Ei bine, nu, azi ne trebuie porc slab!

Așadar trebuie să facem mutații genetice pentru ca porcii să fie slabi, deși este vorba de un animal menit să fie gras. E delirul decadenței!

Vedem asta și în ceea ce privește semințele. Mândria țaranului era să-și producă singur semințele. Le selecționa, alegea cele mai frumoase semințe, cele mai frumoase răsaduri. Și, după câțiva ani, ajungea să aibă produse minunate. Acum i se impun soiuri hibride care nu sunt neapărat provenite de pe pământul lui. Și, în mod evident, este un handicap, pentru că aceste plante cer apă sau sunt fragile în climatul local. Dar i se vând sisteme de irigare sau pesticide, în vreme ce pe timpuri el avea propriile sale soiuri care creșteau fără apă.

Agricultorii sunt prinși într-o adevărată capcană care îi forțează apoi să irige, să trateze...

Sunt acuzați că poluează, dar sistemul este cel care i-a împins să polueze.

Este complet falsă ideea că biocarburanții vor rezolva problemele de energie ale planetei.

Noi consumăm 10 calorii de petrol pentru a crea 1 calorie de grâu. Pentru că, pentru a face grâu, tractorul trebuie să are, trebuie adăugați fertilizanți, pesticide etc., iar toate aceste produse sunt derivate ale petrolului.

Un plin de biocarburant la automobil este echivalentul a ceea ce un om mănâncă într-un an întreg.

Deci va fi extraordinar, un occidental va putea face plinul spunându-și: „Ei bine, un chinez n-o să mai mănânce nimic anul ăsta!“.

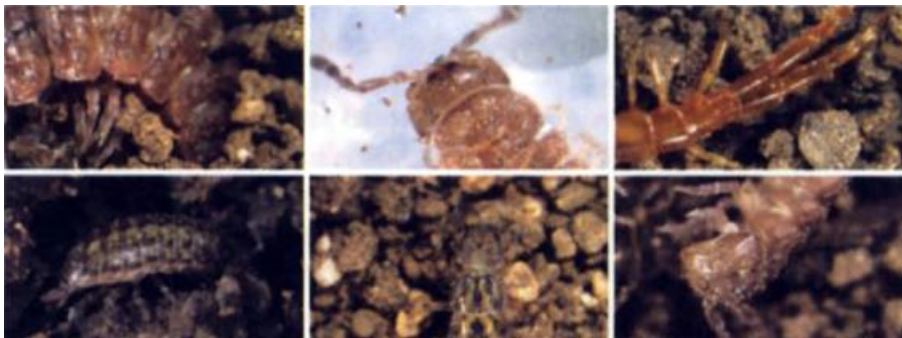
Mie mi se pare că se face asta pentru a înfometa țările sărace, pentru că socot că bogații încep să se cam sature de săraci. Asta e o trăsătură a anilor 2000. Bogații se revoltă, li se pare că e trebuie s-o cam terminăm cu săracii. Trebuie să se sfârșească toate astea, pentru că devine cu adevărat penibil. Deci dacă biocarburanții ar face ca pe planetă să se moară ceva mai mult, ar fi totuși drăguț. Se simte o adevărată revoltă a bogaților care sunt plictisiți de-a dreptul de atâția săraci. Prin urmare, vor fi hrănite mașinile. Și, în următorii 20 de ani, va exista un conflict între a hrăni mașinile și a hrăni oamenii.

LYDIA BOURGUIGNON:

În Franța sunt agricultori care primesc mai multe subvenții pentru biocarburanți decât pentru grâu din care fac pâinea. Dar dacă toți agricultorii s-ar apuca să facă asta, unde-am ajunge? Nu avem rezerve de hrană pentru toată planeta decât pentru 40 de zile.

Când 3% se va dedica biocarburanților, în mod evident se va simți lipsa!

Noțiunea de calitate în raport cu cantitatea este absentă din considerațiile despre nutriție. Or, nu servește la nimic să te îndopi cu hamburgeri, dacă asta nu te hrănește. Asta e sursa obezității: o mâncare care umflă, dar care nu hrănește.

Dimpotrivă, când solul este viu și plantele sunt sănătoase, o cantitate mică de mâncare dă omului multă energie.

Acest lucru știința încă nu l-a înțeles și este incapabilă să-l abordeze.

Pentru un om de știință sau pentru un inginer agronom, un grâu de 100 de chintale la hectar e totuna cu un grâu de 40 de chintale la hectar, doar că e de două ori mai mult cantitativ. Ei nu-și dau seama că unul nu va hrăni niciodată. Cumpărați pâine azi, seara bagheta este moale de tot, poți s-o și înnozi, iar a doua zi de dimineață e tare ca piatra. Pe vremuri pâinea se păstra o săptămână.

Mâncarea este atât de lipsită de gust încât trebuie să i se adauge produse care acționează asupra bulbului rahidian ca să li se pară bună celor care o consumă. În mod normal, o supă la pachet este atât de grețoașă încât te-ai repezi la toaletă să o vomți. Dar, cum i s-a adăugat glutamat, un potențiator de gust care acționează asupra bulbului rahidian, îți spui „Ia uite, ce bună e supa asta !“, apoi îți mai cumperi un plic.

Tot așa s-a procedat ca să facă vacile să mănânce carne, li s-au adăugat molecule chimice în hrană, altfel o vacă, dacă îi pui carne sub nas, se retrage instantaneu, e un animal erbivor.

Franța, prima țară agricolă a Europei, nu se hrănește. Ea importă 80% din complementele alimentare animale. Dacă retragem soia braziliană, maniocul și creveții din Thailanda, îmi pare rău, dar francezii nu mai au ce mânca. De ce ne hrănim? Pentru că suntem niște prădători. Consumăm 6000 de metri pătrați de pământ arabil pe locuitor, iar americanii 8000. În lume nu sunt decât 2500 de metri pătrați de persoană. Ce înseamnă asta? Înseamnă că sunt oameni care nu au ce mânca. Noi furăm pământurile altora. Soia produsă în Brazilia nu îi hrănește pe brazilieni, prin urmare oamenii aceia mor de foame. În mod real există 850 de milioane de oameni care crapă de foame și două miliarde de oameni care trăiesc cu mai puțin de 2 euro pe zi.

În plus, în fiecare an pierdem 15 milioane de hectare de pământ agricol, 10 milioane din cauza eroziunii și cinci milioane sub asfalt și sub case.

CLAUDE BOURGUIGNON:

Culturile OMG* sunt cele mai poluante de pe planetă. Și vi le vând spunând că ele vor proteja mediul. E o minciună colosală! Cât timp am lucrat în Argentina, am văzut multiplicându-se de 4 ori consumul de ierbicide la OMG-uri față de culturile tradiționale. Și vi se va spune că OMG-urile protejează natura! Asta e propagandă la cel mai înalt nivel.

Geneticienilor li se pare că au înțeles ce se întâmplă cu ADN-ul. Asta pe noi de amuză, pentru că s-au cheltuit miliarde pentru a descifra ADN-ul uman, ca și al câtorva plante, cum ar fi orzul, bumbacul, vița-de-vie... Și atunci toți s-au simțit vexați: orzul are de două ori mai multe gene decât noi. Toți credeau că noi, oamenii, cum suntem cei mai inteligenți, precis avem cele mai multe gene. Ei bine nu, ghinion, orzul are de două ori mai multe decât noi. Și e o plantă. Și atunci toți sunt foarte deranjați de faptul că există o mare

---

* organisme modificate genetic – nota TEI

parte a ADN-ului pe care nu au putut-o încă descifra, așa că au denumit-o „junk ADN“, adică ADN de aruncat la gunoi. Pentru ei este un ADN care nu servește la nimic. Sunt atât de tâmpiți încât cred că de milioane de ani viața fabrică această moleculă, care este cea mai mare consumatoare de energie din lumea vie, pentru nimic. Ea face asta pentru nimic. Nivelul de prostie la care au ajuns acești geneticieni este absolut halucinant. E ceva ce te lasă fără glas.

Se agită problema energiei pentru a speria populația, dar nu criza energetică este cea care va distruge civilizația, ci crimele pe care le comitem contra vieții.

Din fericire se pregătește o nouă civilizație. Vedem persoane, cum sunt cele de la asociația Kokopelli, care caută vechi soiuri de plante, salvează semințele, încearcă să salveze ce se mai poate. Ne aflăm exact ca în momentul arcei lui Noe. Și când furtuna va fi trecut, toate vor reveni la locul lor, pentru că vor supraviețui numai cei pregătiți. Aceștia vor avea o gândire complet diferită. Pentru ei, respectul pentru pământ va fi ceva evident. Ei vor fi conștienți că trebuie să trăiești în armonie cu această planetă și nu contra ei.

De fiecare dată când veți inventa ceva care merge în sensul industriei și nu al vieții, veți câștiga premiul Nobel. Li s-a dat premiul Nobel celor care au inventat bomba atomică, celui care a inventat DDT-ul care a omorât miliarde de albine și de insecte în toată lumea, celui care a făcut revoluția verde care a sterilizat nu știu câte hectare în țările tropicale și care a înfometat Africa. Monsanto este întreprinderea care a fabricat agentul portocaliu, responsabil pentru faptul că există încă mii de copii care se nasc cu malformații în Vietnam. Dar cei ce otrăvesc cel mai tare planeta sunt cei care au și cel mai puternic sprijin politic...

De fiecare dată când veți inventa ceva care merge spre industrie și contra vieții, nu vă îngrijorați: veți primi premiul Nobel.

LYDIA BOURGUIGNON:

Deci noi nu vom primi premiul Nobel!

CLAUDE BOURGUIGNON:

Nicio șansă, absolut nicio șansă! Renunță, uită de el!

LYDIA BOURGUIGNON:

Bine, nu mă mai gândesc! Totuși, credeam că o să-l primim.

CLAUDE BOURGUIGNON:

Ah, nu, nu se poate! Nici vorbă!

Și cum Statul nu vrea să mai plătească cercetătorii, ei trebuie să se descurce, să meargă să caute fonduri, și tot ceea ce deranjează industria nu va fi niciodată studiat științific. Și cu asta s-a terminat totul, cercetarea este sacrificată. În felul acesta, civilizația va intra în colaps. Din momentul în care nu mai este posibil să existe cercetare care să meargă contra marilor interese, sistemul se prăbușește. E deja pe cale s-o facă. Cercetările

fundamentale care ar trebui să se facă în aceste momente asupra vieții solurilor nu mai pot fi realizate. Nimeni nu le mai face, pentru că ele deranjează multinaționalele.

Atunci când am pus la punct metoda noastră de măsurare a activității biologice a solurilor, dacă ne-am fi dus la compania Rhône-Poulenc spunându-le: „Suntem pe cale să arătăm că produsele voastre omoară viața solurilor, puteți să ne finanțați cercetările?“, ne-ar fi spus: „Bine, vă căutăm noi la telefon, acum trebuie să mergem la masă!“.

Nu aveți nicio șansă să obțineți fonduri pentru a demonstra că produsele chimice omoară solul. Prin urmare, nici un om de știință nu va studia așa ceva.

Totul se decide la Davos. Nu Sarkozy sau Bush, cei care au puterea. Una din dramele actuale este tocmai absența puterii politice. Viitorul planetei nu se mai joacă la nivel politic, întâlnirile politice pe teme ecologice și de dezvoltare durabilă sunt o mare păcăleală. Totul se decide la Davos.

Nu cred că se va schimba ceva. O civilizație are logica ei de dezvoltare. Crește și apoi dispare. Nu se poate opri dispariția unei civilizații. Este ca și cum ai vrea să împiedici pe cineva să moară. Nu există un plan B pentru că, așa cum spunea Einstein, o civilizație nu poate gândi altfel decât în metoda de gândire care a creat-o. Hard disk-ul lor s-a blocat pe ideile de creștere, de producție... Nu pot concepe altceva, deci trebuie să dispară. În schimb, eu sunt sigur că o nouă civilizație se pregătește să apară.

Să vedem structura unui sol când este viu. Este format din granule, seamănă cu cuscus-ul. În mod normal, solul nu este un conglomerat, pentru că viața îl structurează. Când miroși pământul, el trebuie să aibă un miros plăcut, ca de ciuperci.

Acum au făcut din el beton și nu mai miroase a nimic pentru că a fost ars de soare.

Pământul trebuie respectat pentru că el își creează singur structuri foarte frumoase, permite rădăcinilor să penetreze în adâncime și să se hrănească. Și cu cât solul este mai viu, cu atâta mai puțin are nevoie de îngrășăminte sau de alte produse, pentru că pământul nu vrea decât să facă plantele să crească. Pădurile cresc fără îngrășăminte chimice, fără ajutorul nimănui și o fac de milioane de ani. Agronomia i-a făcut însă pe oameni să creadă că fără îngrășăminte o să murim toți de foame. Asta e propagandă, oamenilor li s-a vârât în cap ideea că fără îngrășăminte nu crește nimic. Complet fals! Pădurile cresc fără niciun fel de îngrășăminte.

Solul este o lume magnifică, dar este lumea întunericului, a nopții. Și asta îi sperie pe oameni. Nu cunoaștem decât aproximativ 10% din tipurile de sol și încă nu am terminat de identificat viermii din solul Franței.

LYDIA BOURGUIGNON:

Noi admirăm ceea ce face solul. Fiecare viețuitoare își are rolul ei. E ca un balet lent sau rapid, în funcție de specie. Există acarieni, care sunt prădători, colebole care descompun părțile moi ale frunzelor, păduchi de lemn capabili să atace deșeuri foarte solide. Și toate aceste viețuitoare sunt masacrate de pesticide, deși ele sunt cele care fac un sol să fie viu. Într-un sol viu se pot număra până la 4 miliarde de viețuitoare la hectar, dar sunt și soluri în care nu se mai găsește nimic...

E o lume invizibilă care muncește gratuit pentru noi, lucru care nu e pe placul agrochimiei.

Pentru că nu se văd cu ochiul liber, oamenii cred că ele nu există, pe când mașina se vede, costă bani mulți. Viermele de pământ este mai puțin sexy...

Când nu mai există microbi într-un sol, atunci când el a murit, planta nu va mai putea să se hrănească. Agricultorul nu mai are altă alternativă decât să utilizeze fertilizarea chimică. Astfel că aproape toate roșiile sunt cultivate în afara solului, pe vată de sticlă. Sunt hrănite cu picătura, perfuzate, ca la spital!

Alt avantaj al viețuitoarelor din sol este că, la scara lor microscopică, ele circulă săpându-și galerii care permit oxigenului să pătrundă în sol și rădăcinilor să crească. Porozitatea solului este datorată în mare parte excrementelor lor. Acesta e motivul pentru care atunci când ne plimbăm prin pădure avem impresia că mergem pe un covor. E ca o saltea alcătuită din toate aceste resturi îngămădite unele peste altele, care aerează solul.

CLAUDE BOURGUIGNON:

O pădure poate să absoarbă cele mai puternice furtuni din lume. Nu va exista niciodată eroziune în păduri, pentru că, atunci când ploaia cade pe aceste structuri alcătuite din excremente, ea intră imediat în sol și hrănește pânzele freatică.

În locurile în care pământul a fost arat, a fost omorât, a fost netezit, apa nu mai poate să pătrundă. Din cauza asta apar eroziuni, inundații, râuri care ies din matcă. Este acuzată ploaia, dar cauza este că solurile au fost omorâte. Și, cu arături care fac solul ca piatra, nu numai apa, dar nici rădăcinile nu mai pot pătrunde în pământ. Priviți acest fir de viță de vie și uitați-vă și la rădăcinile viilor noastre moderne! Pământul a devenit tare ca betonul, așa că rădăcina n-a mai putut să pătrundă în sol și s-a dezvoltat în lateral. Sau alt caz: aici nu numai că rădăcina n-a mai putut să intre, dar a fost obligată să urce și să iasă din sol, pentru că nu mai putea să respire.

Iar podgoreanul spune că are un pământ bun. Da, dar nu văd la ce îi folosește, pentru că vița nu vrea să intre în el!

E aberant. În mod normal, rădăcinile viței-de-vie ar trebui să coboare în sol. Ei bine, nu, acum se fac podgorii cu rădăcini montante... E ceva nou, abia apărut pe piață. Așa se ucide o țară, nu numai oamenii sunt dezrădăcinați, ci și plantele.

Când suntem solicitați de către un agricultor, primul lucru pe care-l facem este să mergem la o plimbare prin pădure. Ni se spune adesea: „doar nu v-am plătit biletele de avion ca să veniți și să vă plimbați prin pădure!”. Dar nu ne plimbăm, noi trebuie să ne dăm seama cum funcționează fiecare teren, iar pădurea este modelul care funcționează dintotdeauna, adevăratul model al perenității.

Plecând de la studiul pădurilor din împrejurimi, putem da sfaturi privind refacerea fertilității solului și dezvoltarea culturilor de bază. Scopul este acela ca populația și țăranii să poată să se hrănească fără să fie obligați să cumpere îngășăminte chimice, plante modificate genetic precum și alte produse care le sunt vândute agricultorilor la prețuri exorbitante.

În ziua de azi, mării majorități a oamenilor nu îi pasă de viața solului. De altfel, caracterul viu al solului nu este nici acum recunoscut din punct de vedere juridic. Oamenii cumpără pământul foarte scump, fără a-și da seama că este un pământ mort. Deci se poate continua distrugerea lui, pentru că oricum asta nu-i va schimba valoarea.

Nu se poate trece de la erbicidarea chimică la biodinamică de seara până dimineața.

E ca la spital, când o persoană este pusă pe perfuzii. Dacă o scoateți de pe perfuzii, nu poate să alerge mâine în cursa de 400 metri. Tot așa este și cu solul.

Trebuie mai întâi să fie viu, altfel este imposibil să-l cultivi fără chimicale. Or, solurile, în cea mai mare parte, sunt moarte. Cu toate acestea, situația nu este ireversibilă. Natura e fată de treabă, e posibil să se redea viața solului. Dar pentru asta trebuie oprită agresarea lui cu îngrășăminte și pesticide, trebuie să vedem cum interacționează viețuitoarele din sol și cum putem noi să le hrănim. Acesta este scopul: să hrănim microbi și fauna pentru ca solul să fie iar bun de lucru. Și, de îndată ce viața se va relua în interiorul solului, se vor vedea iarăși și plantele crescând.

Compostul folosește pământului, nu plantei.

El permite reînsămânțarea solului cu microbi și cu faună, iar acestea sunt cele care vor permite elementelor pământului să hrănească planta.

Am dezvoltat câteva modalități practice de relansare a complexului argilo-humic. Se folosesc mai întâi plante pionier, capabile să pună în valoare chiar și soluri foarte sărace, care să poată să sporească de exemplu potasiul și calciul din sol. Ele îmbogățesc solul, iar mai apoi se pot reintroduce și culturile. Prin urmare, ideea de buruiiană este absurdă. Nu există buruieni. Dacă o plantă crește într-un mediu distrus, asta înseamnă că ea are o capacitate remarcabilă de care trebuie să ne folosim cosind-o și utilizând-o ca humus.

Se folosește de asemenea tehnica însămânțării directe. Ideea este că solului nu-i place să fie gol. Plantele sunt ca firele de păr de pe capul nostru, ele protejează solul de

eroziune. Deci, dacă natura vrea ierburi, i le vom da. Când se termină recoltatul, paiele se întorc, se culcă la pământ și se seamănă imediat o plantă al cărei rol va fi acela de a sufoca buruienile cu rădăcinile ei, de a afâna pământul și de a crea un pat pentru semințe. Se alege o plantă care se distruge ușor, trecând doar cu un rulou peste sol. Și această plantă, crescând, va extrage potasiul și îngrășămintele, tot ceea ce nu a luat grâul. Toamna planta este culcată la pământ și strivită și se seamănă cerealele cu ajutorul unei semănători cu disc, care nu răstoarnă brazda. Astfel pământul este tot timpul acoperit. Unei semințe îi trebuie și oxigen și răcoare, pentru că soarele omoară microbii.

Cu tehnica de însămânțare directă, pentru că se lasă solul sub paie, soarele nu îl arde și nu îi distruge microbii. Prin urmare, pământul rămâne viu și proaspăt. El va fi mediul ideal pentru ca sămânța să germineze. Atunci când sunt utilizate aceste tehnici, schimbarea se vede imediat. Viermii de pământ revin și un nou ciclu al vieții se pune în mișcare.

Pentru a depăși criza actuală, soluția o constituie, așadar, plantele pionier, însămânțările directe și, în cazuri extreme, tocătura lemnoasă care constă în împrăștierea pe sol a unor crengi proaspăt fărâmate care permit cultivarea fără arat, fără îngrășămintă și fără apă.

Dacă s-ar replanta cele 3 milioane de kilometri de gard viu care a fost smuls de pe marginea șoselelor și a drumurilor și dacă acesta ar fi tuns în fiecare an, am avea destulă tocătură de lemn pentru a regenera solurile. Problema este că asta nu costă nimic. Este suficient să se replanteze arbuștii. Acum treizeci de ani, când ne-am instalat aici, nu existau arbuști. Am plantat propriul nostru gard viu imediat ce am sosit aici și el ne furnizează acum toată tocătura de lemn de care avem nevoie pentru legumele noastre. Această tehnică ne face complet independenți. Nu mai avem nevoie să mergem să cumpărăm produse miraculoase. Arbuștii hrănesc solul, care ne hrănește pe noi. Dacă te ocupi de pământ, el este generos și îți oferă și ție înapoi.

SÉBASTIEN LAPRÉVOSTE (agricultor, lucrează cu familia Bourguignon de mai mulți ani):

Acum lucrurile merg mai bine, dar la început, atunci când am schimbat tehnica de cultivare, când am oprit aratul și am trecut la însămânțarea directă, oamenii râdeau de mine. După părerea lor, dacă a mers bine, asta a fost pentru că am avut noroc, iar dacă nu mi merge bine, atunci asta merit.

De fapt, în domeniul agricol, deranjezi dacă nu ești ca toți ceilalți.

Mentalitățile sunt greu de schimbat. Am văzut asta chiar la tatăl meu. Când am vrut să schimb tehnica de cultivare, dat fiind că era o întreprindere familială, a trebuit să vorbesc cu el. A fost nevoie de mai mulți ani ca să-l conving să nu mai are pământul.

Am început să lucrez cu Claude și cu Lydia în 1998, iar el s-a lăsat convins să renunțe la plug în 2003-2004. Mi-au trebuit șase ani ca să-i schimb tatei părerile... Apoi, când am preluat ferma în 2005 și când am trecut la însămânțarea directă, am fost destul de afectat de reticențele vecinilor. Nu mai poți să bei împreună cu ei nici măcar o cafea. Dar, apoi, cu timpul, ajungi să fii indiferent și să-ți spui: „Treaba lor, o să vină și ziua când vor înțelege“.

CLAUDE BOURGUIGNON:

Trecând la însămânțarea directă, vă veți lovi de mitul ancestral al aratului. Și, la oameni, să ataci un mit e o chestiune foarte complicată. Există concursuri de arat. Toți au pe șemineu statuia unui flăcău care ară... Îmi aduc aminte că, pe vremea când eram în facultate, exista o statuie de bronz dedesubtul căreia scria: „Niciodată arătura nu este destul de adâncă“. Iată, e un adevărat mit.

Eu și Lydia ne luptăm să schimbăm mentalitatea agricultorilor. Vrem să accepte să nu mai siluiască pământul. Toată virilitatea lor se exprimă prin arat: cu cât am un tractor mai mare, cu atât pătrund mai adânc, cu atât îl siluiesc mai mult, cu atât sunt mai bărbat. Noi le spunem, însă: „Nu, de-acum trebuie respectat pământul, iar virilitatea lor primește o lovitură“.

„Eu și numai eu trebuie să îmi ar pământul. Iar cu însămânțarea directă, cum sunt lăsate plante de acoperit, se vor petrece lucruri care îmi vor scăpa. Pământul se va sălbătici, nu-l voi mai putea controla, iar asta e înfricoșător. Natura ne înspăimântă, trebuie s-o închidem în rezervații naționale unde să fie ghidată, nici nu poate fi vorba să existe cea mai mică parcelă de pământ sălbatic pe această planetă. Omul trebuie să controleze totul.

LYDIA BOURGUIGNON:

Nu trebuie decât să vă uitați la materialul agricol. Atâtea tractoare, atâtea mașini agricole, totul este fără măsură! Puterea mașinii contra pământului... S-ar spune că sunt niște monștri gata să strivească bietul pământ. Parcă au declarat război pământului.

CLAUDE BOURGUIGNON:

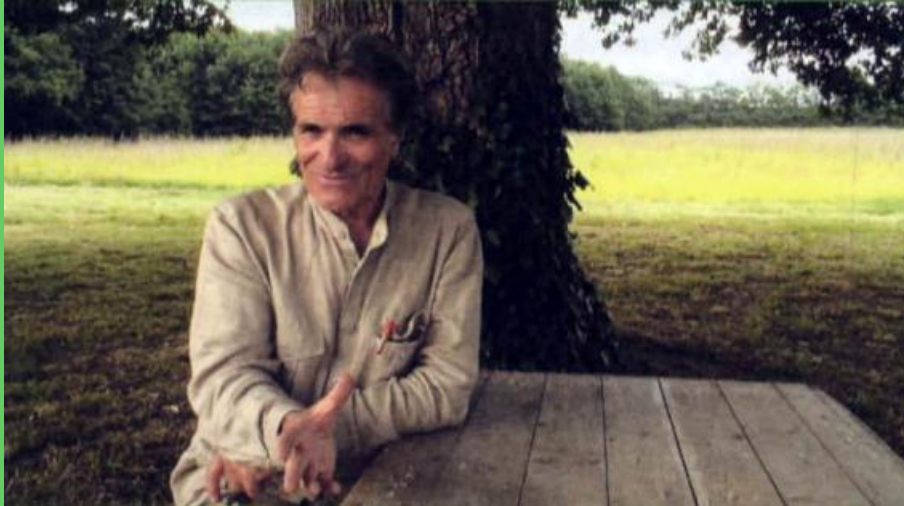
Să-i faci pe bărbați să priceapă că este timpul să respecte pământul este mai complicat chiar decât să-i faci să priceapă că trebuie să respecte femeile. Pentru că femeile, pe plan simbolic, sunt la fel ca pământul. Și, când vezi cum sunt tratate femeile pe planetă, înțelegi că mai e drum lung până când va fi respectat pământul.

Cu toate astea, vom fi obligați s-o facem, pentru că pământul a ajuns la capătul puterilor. ...

Philippe Desbrosses

AGRONOMIA: ȘTIINȚA GRATUITĂȚII

Philippe Desbrosses

Agriculator, doctorat în științele mediului la universitatea Paris VII, Philippe Desbrosses este directorul centrului-pilot de la ferma Sfânta Marta și președintele asociației Inteligența verde (care promovează biodiversitatea). La ferma familiei sale, Sfânta Marta, din Sologne, a creat un spațiu de conservare a soiurilor vechi și un centru de formare pilot în agricultura biologică. Pionier al agriculturii biologice în Franța, el a fondat și animat încă din 1973 principalele organizații naționale și internaționale de agricultură biologică. Începând cu 1978 s-a aflat în fruntea negocierilor cu guvernele succesive care au dus la oficializarea și certificarea agriculturii biologice în Franța. Șef al delegației europene a IFOAM din 1985 până în 1990 (Federația Mondială a Agriculturii Ecologice), s-a aflat și în fruntea negocierilor pentru regulamentul European AB 2092/91 pentru certificarea produselor bio. Președinte al Comisiei naționale de certificare a produselor AB la ministerul Agriculturii până în februarie 2007, s-a aflat la originea creării acesteia, în 1983. Responsabil pe lângă ministrul Agriculturii, coprezidează un comitet de conducere interministerial pentru punerea în aplicare a programului național de dezvoltare a agriculturii biologice, în vederea acordurilor de la Grenelle - triplarea suprafețelor în 5 ani și introducerea a 20% din produse rezultate din agricultura bio în alimentația publică înainte de 2012. Expert consultant pe lângă Ministerul Agriculturii și Parlamentul European, participă la unul dintre proiectele de la Grenelle. La începutul anilor 1990, organizează Întrunirile de la Milancay, conferințe și întruniri în jurul sănătății, alimentației și modurilor de dezvoltare durabilă. Este, de asemenea, membru al Comitetului de monitorizare ecologică al fundației Nicolas-Hulot și membru al consiliului de administrație al Comitetului de Cercetare și de Informare Independentă asupra geneticii (CRIIGEN), prezidat de Corinne Lepage. Este autorul mai multor lucrări, printre care: Krach alimentaire, (Catastrofă alimentară), Nous reviendrons paysans (vom redeveni țărani), La Terre malade des hommes (Terra îmbolnăvită de oameni), Agriculture biologique: préservons notre futur (Agricultura biologică: să ne protejăm viitorul), Terres d'avenir: pour un mode de vie durable (Pământuri în viitor: pentru un mod de viață durabil) și Médecines et alimentation du futur (Medicina și alimentația viitorului).

M-am născut la această fermă, sunt fiu și nepot de țărani.

În familie, aveam vocație de dresori de cai. Tatăl meu, care era în permanență în pericol, nu era conștient de asta și nu era deloc prudent. Într-o zi, a avut un accident în urma căruia și-a zdrobit glezna și piciorul până la genunchi, devenind astfel handicapat. M-am întors atunci de la oraș, unde studiam, pentru a ajuta la treburile fermei.

Am cunoscut, astfel, pe la 15-16 ani, viața țăranilor, cu trezitul la 3-4 dimineața. Eram extrem de amărât văzând cu cât dispreț era privită clasa țărănească.

Prietenii mei erau liberi sâmbăta și duminica, dar eu nu eram liber nici măcar duminica dimineață. De ce? Pentru că trebuia să am grijă de animale, să le pansez rănilor, să curăț grajdurile. Și nu puteam să mă plâng nimănui, pentru că cineva trebuia să facă și această muncă. Nu înțelegeam, însă, de ce eram disprețuiți, când noi făceam o grămadă de lucruri, și nu înțelegeam de ce a-i spune cuiva „țăran“ era o insultă, mai ales că eram extrem de folositori. Doar noi îngrijeam pământul și asiguram producția alimentară!

În 1969, părinții mei începură să practice agricultura bio, găsindu-mă astfel în fruntea majorității organizațiilor care au negociat oficializarea și certificarea bio.

Am fost numit la Comisia națională pentru certificarea produselor bio în 1983, apoi am fost re-numit de toate guvernele succesive și am terminat ca președinte al acestei comisii, din 2004 până în 2007. În anii '70, eram ținta a tot felul de hărțuiri administrative, cu descinderi regulate ale Prevenirii Fraudelor. Nu aveam voie să vorbim despre cultura bio pentru că era, se pare, concurență neloială. La fel ca și procesul pe care l-am avut pentru că am salvat un soi de cartofi interzis pentru că nu este în catalog. Când Institutul din Beauvais m-a felicitat pentru că am găsit acești cartofi pe care toată lumea îi credea dispăruți, le-am spus: „Atunci, trebuie să-mi dați o medalie!“ - „A, nu, vă dăm o amendă, pentru că acest soi de cartofi nu este în catalog și nu poate fi vândut“.

Mi-am spus atunci că era ocazia perfectă ca să fac public scandalul pe care îl constituie această reglementare care interzice ceea ce a însoțit omenirea de când este ea. Sunt plante care au hrănit generații după generații și nu văd de ce ar fi ilegale – doar dacă asta nu servește intereselor marilor întreprinderi producătoare de semințe.

Și cred că asta demonstrează consensul sau mai curând concubinajul dintre administrație, marile societăți de semințe și puterile economice ale lumii. Suntem foarte departe de interesul general.

Politica agricolă comună a fost deturnată în beneficiul câtorva. Ea nu mai este prezentă pentru a asigura alimentarea populației, ci pentru a asigura alimentarea conturilor bancare ale petrochimiei și industriei grele, ceea ce a făcut să dispară rapid toată această populație agricolă, înlocuită astăzi pe câmpuri de molecule chimice.

De patruzeci de ani, lumea rurală nu a încetat să se degradeze. Mii de mici agricultori suferă sau dispar, în timp ce o minoritate câștigă suficient cât să își cumpere două sau trei Mercedesuri pe an. La fiecare 15 minute, o exploatare dispare în Franța. În Europa, la fiecare 2 minute. Milioane de mici agricultori chinezi sunt alungate de pe pământurile lor în condiții dramatice, din cauza industrializării. Dispariția lor e programată, se

îngrămădesc în găurile marilor orașe cu familie și bagaje, nemaștiind unde să meargă, cu aceleași consecințe asupra pământului, mediului înconjurător și siguranței alimentare ca cele pe care le trăim aici în Europa, adică o agricultură sub perfuzii, plantele puse într-un mare spital scurtcircuitând sistemul natural al schimburilor.

Această agricultură artificială este ea însăși sub perfuzie financiară, pentru că ea nu funcționează decât datorită subvențiilor. Dacă nu ar exista aceste subvenții, sistemul ar fi dispărut de mult timp. Asta înseamnă că, ceea ce nu îndrăznim să luăm din buzunarul consumatorului pentru plata reală a produselor, luăm din buzunarul contribuabilului, care este în general aceeași persoană, și circuitul se închide. Toate acestea pentru a menține, sub alibiul de necombătut de a ne ajuta țărani, prosperitatea petrochimiei și a industriei grele.

Această moarte a țăranimii care are loc peste tot în lume antrenează deșertificarea a teritoriilor întregi, ca și ruina economiilor locale, a artizanatului și a comerțului din jurul muncii pământului.

De fiecare dată când o exploatare dispăre, nu doar țăranul, soția și un angajat al lui dispar, ci și puțin din școala satului, din atelierul mecanicului, din brutărie, adică locuri de muncă directe și indirecte.

Și nu se vrea stoparea acestei hemoragii, pentru că acest tip de producție care consumă îngrășăminte, mașini mari, pesticide, mase plastice, sere, încălzire etc. aduce profituri industriei petrochimice.

La sfârșitul celui de-al doilea Război Mondial, atunci când politicienii se întrebau cum să redreseze modelul alimentar, au căutat să afle volumul gunoiului de grajd folosit în Franța. Dar nimeni nu a fost însă în stare să răspundă, deoarece era un element care mergea din grajd direct pe câmp, fără să dea naștere unor schimburi comerciale.

Cu toate acestea, informația a venit imediat. De unde?

De la Shell Petroleum, care căuta să-și recicleze uzinele de explozibili în unele de nitrați agricoli, și care calculase potențialul pieței nitraților. Așa s-a aflat că Franța împrăștia în fiecare an 120 de milioane de tone de gunoi de grajd pe solurile sale. Astăzi nu mai vorbim nici măcar de 30 de milioane.

Și nimeni nu se întreabă despre consecințele dispariției unui element care hrănește bacteriile din sol și care permite plantelor să se dezvolte fără îngrășăminte sau pesticide.

Altădată, gunoiul (excremențele animalelor) era amestecat cu paie, iar rezultatul era aurul negru al grajdurilor. Dar, cum am împărțit, compartimentat și delocalizat producțiile, avem paie și cereale în Beauce, și creșterea animalelor în Bretania. Și nu putem nici măcar să înapoiem paiele pământului din Beauce, deoarece solul nu mai are bacteriile necesare pentru a le digera, așa că le găsim intacte în sol trei sau patru ani mai târziu. Așa că îi dăm foc. Și, făcând asta, mineralizând solul și mai mult, distrugem și mai mult fauna.

În acest timp, în Bretania, gunoiul ajunge în râuri și pe litoral, provoacă marea verzi primăvara, când teritoriul ar trebui să se refacă prin producții diferite și complementare. Am devenit prizonierii acestui sistem deoarece am distrus toate elementele care permiteau această refacere.

Un sol nu trebuie să primească decât animalele pe care le poate hrăni și cărora le poate recicla deșeurile.

Nu vom putea niciodată înlocui serviciile pe care ni le face ecosistemul, sau asta ne va costa atât de mult încât vom dispărea înainte ca acest lucru să aibă loc.

Ni se pune adesea întrebarea ce credem despre OMG. Această dezbatere este foarte confuză în Franța, iar confuzia este bine întreținută. Mai întâi, contrar a ce se vehiculează, OMG-urile sunt plante pesticide. Fie își produc propriul pesticid, fie sunt concepute pentru a tolera pesticidele. Înainte, nu puteam stropi soia cu Roundup deoarece soia era distrusă de Roundup. Acum soia este capabilă să primească nenumărate doze de Roundup fără să moară, deoarece îl tolerează.

Așadar reziduurile de Roundup vor fi în alimentația noastră și în toate produsele pe bază de soia. Minciuna este uriașă, și poate tocmai de aceea prinde atât de bine.

Pe de altă parte, comercianții de plante transgenice ne spun că OMG-urile ne vor proteja de pesticide și vor proteja mediul înconjurător, în vreme ce aceiași comercianți afirmă de ani de zile că pesticidele nu sunt periculoase. Deci, în sfârșit, pesticidele erau periculoase, din moment că acum ne sunt prezentate OMG-uri care vor să ne protejeze de ele. Un adevărat discurs de huligani.

De fapt, OMG-urile au un alt obiectiv, sunt un fel de cal troian pentru cei care își propun să-și însușească patrimoniul genetic al planetei, care este binele nostru comun, și să facă din alimentația maselor un obiect de speculație.

Mai mult, OMG-urile generează înfruntarea între două drepturi de proprietate. Dacă îmi cultiv soiurile obișnuite, dar solul este contaminat de OMG, nu mai sunt proprietarul recoltei mele. Aceasta aparține deținătorului brevetului pentru OMG. În acest fel țărani americani și canadieni au fost ruinați în ultimii ani de Monsanto. Dacă nu mai sunt proprietarul recoltei mele înseamnă că un magistrat va trebui să aleagă între dreptul meu de proprietar și cel al firmei producătoare de semințe. Este o luptă nedreaptă deoarece câștigă întotdeauna industria semințelor. Deci sunt în același timp și victimă și... plătitor. Această însușire a patrimoniului nostru comun este escrocherie curată. Imaginați-vă că Lavoisier ar fi depus un brevet asupra azotului sau asupra carbonului, și nici un alt om de știință nu s-ar mai fi putut apleca asupra lor. Unde am fi acum?

Dezastrul care sunt pe cale să se producă ne amintesc că suntem legați de mediul înconjurător. Guvernul australian tocmai a votat un credit de 15 miliarde de dolari pentru a reintroduce gândacul de bălegar pe pășunile din Australia. Pe nimeni nu interesează această insectă care locuiește în balegile dezgustătoare. Cu toate acestea, ea are un rol extrem de important: descompunând excrementele vacii, le pune la dispoziția faunei solului. Dacă nu îndeplinește această misiune, excrementele rămân intacte și otrăvesc solul. Și vedem crescând tufe de iarbă înaltă pe care animalele nu vor să le mănânce pentru că sunt acre. Așadar, preeria se degradează și bacteriile din sol dispar. Dar de ce au dispărut gândacii? Deoarece am găsit o formulă eficientă și rapidă pentru a curăța de paraziți animalele, care trăiesc pe câmpuri și care suferă, în anumite perioade ale anului, de paraziți hepatici, de atacuri ale viermilor intestinali. Trebuie așadar deparazitare în

permanență, altfel animalele nu se vor mai dezvolta sau poate chiar vor muri. Altădată țărani deparazitau cu semințe de dovleac sau cu alte substanțe naturale. Dar animalele au fost puse să înghită produse chimice noi, care au intoxicat balega și au omorât gândacii. Abia acum se înțelege că ecologia și economia sunt inseparabile, acum, când oamenii politici australieni sunt obligați să voteze un buget de 15 miliarde de dolari pe 15 ani pentru a reintroduce gândacii... Iată un bun exemplu de absurditate a lumii în care trăim, de viziune parțiară, îngustă și sectorială, pe care o vedem prea adesea.

Nu mai există agronomie în Franța. Agronomia este știința gratuității, a modului de a gestiona ecosistemele pentru a profita de funcțiile lor gratuite și naturale. Or, am îndepărtat la maximum funcțiile naturale ale ecosistemelor pentru a le substitui artificiiile costisitoare și poluante ale petrochimiei și ale industriei grele. Dar sistemul a ajuns la capăt. Am procedat atât de absurd încât megamașina nu are altceva de făcut decât să revină la statutul original al agriculturii și al țăranelor. Nu vom putea niciodată înlocui serviciile pe care ni le aduce ecosistemul.

În 2005 s-a publicat un raport comandat de Ministerul Agriculturii și de Ministerul Ecologiei, asupra viitorului agriculturii franceze în 2025. Rezultatul este uluitor. Trei soluții se prezintă pentru viitor: agricultura poluantă, care este eliminată din start deoarece generează scandaluri care nu pot fi acceptate, o agricultură care ar diviza producțiile între regiunile europene – feta în Grecia, vinul în Italia, fructele și legumele în Spania – care este de asemenea eliminată din cauza poluării masive produse de camioanele responsabile cu redistribuirea produselor și, în fine, ultimul scenariu, care cred autorii că va fi modelul cel mai plauzibil în 2025, numit „agricultură de mare performanță ecologică“, care nu este nici mai mult nici mai puțin decât agricultura biologică. În orice caz, petrolul care va deveni foarte scump, nu ne va mai permite să producem în masă. Oamenii vor fi obligați să revină la pământ și să se relocalizeze. Raportul prevede că în 2025 această agricultură de mare performanță ecologică va acoperi 100% din suprafețe și va readuce un milion de țărani înapoi la pământ. Harta care a luat naștere din amestecul între creșterea animalelor și creșterea plantelor este chipul Franței la început de secol XX.

Raportul FAO (Food and Agriculture Organization) din 2007 optează și el pentru agricultura biologică. Este o adevărată revoluție culturală! Politicienii încep să-și dea seama că agricultura bio poate la fel de bine hrăni populația mondială ca și agricultura convențională, și asta cu mult mai puțină dezordine și stricăciuni pentru mediul înconjurător și pentru sănătate. Alte țări au înțeles deja asta, dar Franța, aflată sub influența marilor sindicate agricole ca FNSEA (Federația Națională a Sindicatelor Exploatărilor Agricole), a împiedicat dezvoltarea agriculturii biologice ani la rând. Sub acoperirea sindicalismului agricol, federațiile au servit petrochimia și au încurajat dispariția a mii de țărani, în timp ce rolul lor era să-i mențină pe pământurile lor.

Pierre Rabhi

FERICIREA CUMPĂTĂRII

Pierre Rabhi

Pierre Rabhi este unul dintre pionierii agriculturii ecologice. Confruntat foarte devreme cu problematica agriculturii intensive și convins de impactul negativ al acestei practici asupra solului, apei, sănătății publice și ecosistemelor, decide, în anii '60, împreună cu soția sa, să experimenteze agricultura ecologică în Ardèche.

Începând cu 1981, el își împărtășește cunoștințele peste tot în lume pentru a contribui la autonomia alimentară a populațiilor în general și a celor mai sărace în particular, și să le formeze pentru salvagardarea patrimoniului alimentară. În 1985, creează primul centru de formare în agroecologie în Burkina Faso, în parteneriat cu Point Mulhouse. Această inițiativă va fi susținută de către președintele Sankara. Prin multiplicare, se evaluează astăzi că peste 90.000 de țărani din Burkina practică tehnica pe care el o predă, iar cererile nu încetează să crească peste tot în lume. A inițiat CIEPAD (Asociația Internațională a Schimbului de Practici de Dezvoltare) în colaborare cu consiliul general din Hérault și cu sprijinul lui Edgar Pisani, pe care l-a prezidat până în 1998. Cavalier al ordinului național al Legiunii de Onoare, este recunoscut ca expert internațional în siguranța alimentară și a participat, în această calitate, la elaborarea Convenției Națiunilor Unite pentru lupta împotriva deșertificării și a emigrării.

Conduce astăzi mișcarea Colibris (coproducător al filmului), care are drept scop încurajarea, valorizarea și elaborarea de soluții pentru un viitor bazat pe logica viului. El a creat și inspirat, de asemenea, mai multe structuri asociative cum ar fi Amanins, Prietenii lui Solan, Cătunul merișorilor, MAPIC (Mișcarea pentru insurecția conștiințelor), Oaze peste tot, Pământ și Umanism și lucrează de asemenea în Maroc și în România.

La cererea unui public din ce în ce mai numeros și dornic să-și împărtășească experiențele, ține conferințe, dă interviuri, scrie articole etc. A publicat numeroase cărți, printre care Offrande au crépuscule (Prinos amurgului), premiată de ministerul francez al Agriculturii, Graines de possibles (Semințele posibilului), convorbire cu Nicolas Hulot, La Part du colibri (Partea colibriului), Manifeste pour la terre et l'humanisme (Manifest pentru Pământ și umanism). Ultima sa apariție, Vers la sobriété heureuse (Fericirea cumpătării), a apărut în aprilie 2010 la editura Actes Sud.

Născut într-o oază în deșert, sunt produsul unei duble culturi, deoarece am fost crescut de foarte tânăr de europeni, dar am păstrat în permanență un picior în cultura tradițională. Am fost, astfel, prins între tradiție și modernitate, Nord și Sud, islam și creștinism. Am părăsit Algeria din cauza violențelor care deveneau insuportabile, găsindu-mă de fapt exclus din ambele culturi. Alegerea creștinismului m-a exclus din cultura originară, musulmană, iar tatăl meu francez m-a dat afară din cauza orientării mele politice.

Am devenit interesat de istoria filozofiei, care m-a făcut să înțeleg modernitatea, această modernitate care obliga popoarele subdezvoltate să accepte o evoluție pentru care nu le pregătise. Trebuia să sărim cu amândouă picioarele deodată de la un sistem care dura de milenii la ceva nou. Iar asta presupunea să renunțăm la identitatea noastră. Am conștientizat atunci că ceea ce învățasem la școală era mai degrabă îndoctrinare decât învățătură. Și că, vrând să fiu făcut să intru în civilizație, eram mai degrabă îndoctrinat. Deoarece acest termen de „civilizație“ era de fapt rezervat Occidentului, nu exista în afara acestuia. Îndoctrinarea mergea atât de departe încât am sfârșit prin a fi convinși că eram niște întârziți, și am întors astfel spatele propriei noastre culturi. Pentru mine, asta înseamnă colonizarea. Nu înseamnă neapărat ocuparea unui loc. Înseamnă de fapt negarea fundamentelor culturale ale unui grup social, curățarea individului de tot ceea ce i-a oferit structura lui, spunându-i: „De acum, trebuie să te civilizezi!“.

Când am ajuns la Paris, nu mai aparțineam niciunei comunități. Încercând să-mi găsesc un loc de muncă, mi-am dat seama că nu aveam nici un fel de calificare și am devenit muncitor calificat.

Și exista atunci o ierarhie care începea de la PDG (Președinte Director General), practic reprezentantul lui Dumnezeu-Tatăl pe Pamânt, dacă nu chiar Dumnezeu-Tatăl Însuși, apoi directorul general, cadrele superioare, cadrele medii, și ierarhia cobora până la MC, muncitorii calificați. Eram numiți muncitori calificați, mai mult pentru a ni se face pe plac, ar fi trebuit să ni se spună buni la toate. În sfârșit, era o dovadă de milă, în termeni semantici... dar, în realitate, eram primele trepte ale scării, cum ar spune Fernand Raynaud. Acest sistem era fundamentat pe putere, avere și opresiune.

Singurul lucru care ni se cerea era să producem. În lumea industrială, întrebarea fundamentală „trăim pentru a munci sau muncim pentru a trăi?“ nu are sens. Trebuie să muncim, să muncim și iar să muncim! De ce? Nimeni nu știe. Pentru a acumula. Am putea rezolva toate problemele elementare ale vieții (hrană, locuință, îmbrăcăminte), dar se merge mai departe pentru că ideologia împinge spre altceva decât simpla satisfacere a necesităților. Productivismul fără limite, legat de creșterea economică fără limite, care generează noțiuni precum dezvoltarea și produsul national brut (PNB), transformă națiunea într-o națiune-întreprindere. Și progresul așteptat de toți este plătit prin alienarea ființei umane. O ființă umană nu mai există decât prin funcția pe care o deține și prin salariul pe care îl primește. Dacă nu le mai are, este nulă din punct de vedere social, rănită în demnitatea ei. Insuficiența avuției și a materialului nu încetează să crească în țările din Sud. Și, în țările din nord, avem insuficiența ființei umane, adică un individ din ce în ce mai puțin recunoscut, nefericit în mijlocul abundenței, deoarece un om nu trăiește doar din material.

Când analizăm itinerariul unei ființe umane în timpurile moderne, ne dăm seama că aceasta trece de la o încarcerare la alta, deși se pretinde că se eliberează. Dar de ce ne eliberează progresul, dacă suntem întodeauna închiși în apartamentele noastre, în metrou, în mașini, în uzine? Încă de la naștere omul este dus la creșă, este apoi închis de la grădiniță până ajunge la facultate. Nu degeaba tinerii numesc liceul „pușcărie“. Vine, apoi, încarcerarea militară. Și lucrăm apoi în colivii, mai mari sau mai mici, dar totuși colivii. Chiar și pentru amuzament se închid tot în niște colivii (baruri, discoteci etc.). Și tot așa până la ultima cutie, pe care toată lumea o bănuiește...

Viața oamenilor este furată de o ideologie care face din ei entități productive și consumatoare. Grație acestor două pârgii, productivitatea și consumul, avansează ideologia lui mereu mai mult, care se traduce prin creșterea economică fără limite, care epuizează resursele planetei.

Pentru a încerca să scap de acest sistem, m-am hotărât să devin muncitor agricol mai degrabă decât muncitor calificat. Instalându-mă la țară, voiam să întorc spatele obsesiei productiviste, dar am găsit-o la fel de virulentă ca la oraș. În agricultură, productivitatea ocupa un loc foarte important, în parte pentru că trebuia, la ieșirea din război, să răspundă lipsurilor mari. S-a apelat astfel la ajutorul chimiei. Folosirea chimiei a fost posibilă în urma cercetărilor chimistului Liebig care a ars plante, le-a analizat cenușa și a observat prezența a patru elemente importante: nitrați, fosfor, potasiu și calciu. Liebig a dedus că dacă aceste substanțe se găsesc în plantă, înseamnă că aceasta le-a extras din solueifl pe care l-a sărăcit de acestea. După Liebig, era de ajuns ca ele să fie restituite solului pentru a restabili echilibrul. Experimente asemănătoare au confirmat că acolo unde se puneau nitrați și fosfor și se adăuga potasiu, plantele creșteau foarte bine. La început, nu am fost conștienți de devierile agriculturii chimice, deoarece producția creștea datorită acestor substanțe. Rudolf Steiner a pus-o sub semnul întrebării susținând că solurile vor fi mineralizate și că asta va provoca dezastre.

Ca muncitor agricol, am descoperit foarte curând neplăcerile legate de folosirea masivă a îngrășămintelor chimice și a pesticidelor. În aceste practici agricole, producerea și distrugerea erau concomitente. Patronul mă trimitea să tratez pomii cu un produs numit Metasystemox, care era responsabil de mai multe decese și probleme de sănătate (paralizie, orbire etc.). Trebuia să ne protejăm împotriva produselor cu măști, mănuși și chiar cu haine speciale. Când terminam, vedeam o mulțime de insecte moarte, și folositoare, și mai puțin folositoare. Era un mascru generalizat. Cu toate acestea, insecta sau parazitul nu ar fi trebuit considerate dușmani, ci ca revelator al situațiilor și curențelor, sau al faptului că o specie nu e adaptată mediului.

În acea epocă a apărut cartea lui Rachel Carson, care fusese însărcinată de guvernul Kennedy să facă o anchetă despre impactul agriculturii asupra mediului. Purta titlul *Primăvara liniștită*, pentru a atrage atenția asupra faptului că în curând nu vor mai exista păsări, care consumă insecte contaminate de agricultura chimizată. Și, din aproape în aproape, tot lanțul trofic era atins: iepurele care mănâncă iarba, vulpea care mănâncă iepurele etc. De fapt, lumea vegetală se îmbogățește cu substanțe nutritive din sol pentru a

se dezvolta, apoi le transferă în stomacul nostru ca printr-un cordon ombilical. Așadar, tot ceea ce punem în pământ se regăsește apoi în organismul nostru. Dacă solul primește o substanță negativă, aceasta se regăsește în organismul nostru. Tocmai de aceea bolile și cancerul se datorează în mare parte hranei noastre artificiale. Mai mult decât despre siguranță alimentară, ar trebui să vorbim de salubritate alimentară. Nu suntem în nesiguranță alimentară în termeni cantitativi, ci în termeni de calitate. Când ne așezăm la masă, în loc să ne urăm poftă bună, ar trebui să ne urăm succes, deoarece nu avem idee ce introducem în corpul nostru.

Alegerea mea de a munci pământul nu se sprijinea pe dorința de a-l agresa. Dimpotrivă, venisem cu ideea de a fi în armonie cu mediul natural. M-am întrebat atunci dacă există o alternativă la agricultura care distruge și produce în același timp. O practică care să ne permită să trăim și să respectăm patrimoniul care ne hrănește, să-l punem în valoare și să-l transmitem chiar mai bun decât l-am primit. Adică să revenim la o solidaritate cu generațiile viitoare și trecute care a fost întreruptă de lumea modernă. Când am ajuns la fermă, eram foarte recunoscător celor care plantaseră pomii pe care i-am găsit acolo. Nu cunoșteam chipul celui care îi plantase, dar știam că o ființă umană plantase pomii ale căror fructe le recoltam. Și eu voiam să plantez pentru ca alții, care nici măcar nu se născuseră, să poată să beneficieze de ei.

Am cunoscut o fată care a acceptat să trăiască în acord cu această concepție despre viață, în alt raport cu natura. Într-un fel, am trăit Maiul 1968 în 1957! Când am găsit ferma în care trăim de mai bine de patruzeci de ani și unde ne-am crescut cei cinci copii, exodul rural atingea apogeul în această regiune din Cévennes. Multe case și pământuri erau abandonate. În fața unui cumplit val de frig din 1956, mulți oameni au rămas neputincioși. Eram în timpul celor treizeci de ani glorioși, dintre anii 1945-1973, iar șomajul nu era foarte ridicat. Ni se ascundea un singur lucru, că această prosperitate era plătită de săraci. Lumea a treia, în urma colonizării, livra aproape gratuit energia, materiile prime și mâna de lucru țărilor bogate. S-a produs o ruptură între Nord și Sud, pentru că 1/5 din populație, dotată cu tehnologie, a început să consume 4/5 din resursele planetei. 1/5 din populație se bucură de bogății pe de o parte, iar pe de alta există o gradație care merge de la sărăcie la mizerie. Sărăcia încă este sustenabilă. Nu am considerat-o niciodată ceva negativ. Am trăit-o de mic. Eram săraci, dar nu mizeri. Aveam, de bine, de rău, ce să mâncăm. Și, atunci când se rezolva problema hranei și a supraviețuirii, aveam un sentiment de triumf, de liniște, care se adresa ființei profunde. Baniile aveau un impact relativ limitat. Dimpotrivă, aveam alte valori, care nu erau monetare, valori imateriale foarte importante, valorarea ale ființei.

Oamenii consideră că Africa e săracă și suprapopulată. Dar e fals. Africa este foarte bogată și, comparată cu Asia, este subpopulată. Dacă suprafața Etiopiei ar fi cultivată corect ar putea hrăni toți africanii. De ce, atunci, cu atâtea bogății, există atâta suferință, foamete și lipsă de alimente? Acest lucru nu se datorește lipsei de resurse, ci acestui model de dezvoltare care dă banilor puterea supremă și nu ține cont decât de bogăția financiară, ascunzând bogățiile proprii unei țări – solidaritatea între indivizi, parcelele de pământ etc. – și tot ce înseamnă economie informală, când în realitate economia formală se bazează pe cea informală. Imaginați-vă că fiecare mamă ar trimite o factură la stat, spunând: am fabricat, hrănit și întreținut unul dintre cetățenii voștri, l-am supravegheat, l-am dus la școală, îmi datorăți atât!

Țările din G8 sunt bogate deoarece iau mai multe resurse decât altele din bunurile comune. Sistemul lor se bazează pe jaf. Au mers să caute resursele, materiile prime și energia cu arma în mână, dar gratuit. Dacă toți locuitorii planetei ar vrea să trăiască ca americanii, ar fi nevoie de 6 planete, precum un francez, de 3. Așadar prelevarea este considerabilă și nu privește decât o minoritate. Restul omenirii suportă excesele unei minorități. În plus, țările în curs de dezvoltare sunt somate să urmeze acest grup din frunte, ceea ce nu face decât să accelereze epuizarea resurselor. Și apoi există țările subdezvoltate, care trebuie ajutate în toate felurile, ajutorul umanitar devenind soluția lipsei de umanitate. Asta ne plasează în logica pompierului piroman. Nu mai punem în discuție sistemul distrugător, ci pretindem să corectăm pagubele provocate de el. Jefuim planeta, confiscăm bunurile oamenilor, îi împiedicăm să evolueze și, când ajung în nevoie, le aducem saci cu orez, dorind să trecem drept campioni ai generozității. Toate aceste ambiguități sunt scandaloase. Nu există decât un singur ajutor umanitar acceptat, cel de urgență, atunci când are loc un cataclism – cutremur de pământ, tsunami sau ceva asemănător. Restul nu înseamnă decât justificarea unui sistem care se pretinde caritabil, când el este de fapt distructiv. La fel se întâmplă și în țările așa-zis prospere. În Franța, dacă statul nu introducea subsidii sub forma VSA (Venitul de Solidaritate Activă) și paliative sociale, și dacă organizațiile de ajutor (Emmaüs, Ajutorul popular, Restos du Coeur...) și-ar înceta activitatea, am vedea amploarea dezastrului. De fapt, Franța este o țară mizerabilă, dar mizeria este ascunsă.

Când am cumpărat ferma, ne propuseserăm să trăim cumpătat, să ne adaptăm viața nevoilor reale. Nimeni nu voia această fermă. Costa 15.000 de franci, ceea ce nu era foarte mult nici măcar pentru începutul anilor '60, dar Crédit Agricole nu voia să ne împrumute, spunând că o să crăpăm de foame și că nu doreau să ne ajute să ne sinucidem. Am rămas 13 ani fără curent electric, fără telefon. Drumul spre fermă era aproape impracticabil. Dar am decis să ne instalăm aici datorită abundenței bunurilor nemateriale. Peisajul, aerul curat și liniștea sunt bunuri care nu apar niciodată într-un bilanț. Nu spunem 10.000 de franci pentru aerul curat, chiar dacă, poate, ar trebui s-o facem. Lucrurile rare devin prețioase. În orice caz, prezența acestor valori imateriale ni se părea indispensabilă pentru viața noastră, deoarece erau necesare pentru fericirea noastră și a copiilor noștri.

Agricultura ecologică ne-a fost de mare ajutor pe acest pământ pietros. Din 5 hectare, doar 2 puteau fi lucrate, nu putem spune arabile. Existau mai multe principii. Autolimitarea, care constă în a nu depăși anumite praguri dincolo de care se ajunge la logici de producție diferite. Și o repunere în discuție a timpului definit de Occident ca „*Time is money*“. Dacă tot timpul înseamnă bani, în bani este investită întreaga viață a unui individ. Spunem adesea: nu mai pierde timpul, câștigă timp. De unde această activitate intensă, care de fapt nu este justificată. Ea nu este justificată decât de dorința continuă de a avea mai mult, nu de necesități concrete. Nevoile reale sunt ponderabile și limitate. Inutilul, în schimb, nu are limite. Iar epuizarea planetei nu este un răspuns la nevoile legitime ale omenirii, din moment ce 10 miliarde de oameni ar putea foarte bine să se hrănească pe această planetă, ci se datorește dorinței de inutil.

Agricultura a suferit o pierdere foarte importantă din cauza specializării. Înainte, în ferme, totul era grupat: producția vegetală, animalele, păsările. Apoi au venit viticultorii, pomicultorii, zarzavagii, producătorii de carne, de lapte, de brânzeturi, totul a devenit specializare. Or, aceste specializări contrazic sistemul sistemul integrat, care dă putere deoarece nu punem toate ouăle în același coș. Dacă dăm greș într-o parte, alta ne poate salva. În timp ce, dacă o monocultură eșuează, suntem ruinați. O structură de dimensiuni umane are în plus avantajul de a beneficia de o varietate de producții care reconstituie ecosistemul pe care îl păstrăm viu prin muncă. Pun compost în pământ, care produce vegetale, care hrănesc animalele, care produc bălegar, care este pus pe un așternut de paie, care este compostat, și ciclul se reia. Dacă, pe parcurs, produc și grâne, creez cu adevărat un sistem autonom.

Autonomia este cuvântul de bază, singura care ne va permite să ieșim din impasul în care ne găsim, deoarece nu ne dăm seama că puterea noastră de a supraviețui prin noi înșine ne este confiscată în fiecare zi de către sisteme totalitare, de tirani economici.

Și singurul lucru care poate zdruncina multinaționalele este să ne organizăm pentru a nu mai avea nevoie de ele. Ceea ce implică relocalizarea economiei și ca fiecare teritoriu să-și asume nevoile, ceea ce va limita transporturile, dependența, poluarea, degradarea... Cu câteva decenii în urmă, un membru al congresului american spunea că nu merită să cheltuim bani pentru a fabrica arme, e de ajuns să posedăm arma alimentară pentru a deține arma absolută. Dacă tirurile nu mai alimentează supermarketurile, oamenii vor muri de foame. De unde ideea de drept și de datorie a popoarelor de a se hrăni ele însele. Există popoare cărora nu li s-a luat neapărat dreptul de a se hrăni dar care nu sunt conștiente că ar trebui să facă asta. Cum piața funcționează după propriile legi, dacă supraviețuirea devine o problemă, legea pieței nu se va simți vinovată. Comerțul nu înseamnă altruism.

A-ți cultiva grădina atunci când ai posibilitatea devine, deci, un act politic, un act de rezistență. Nu toți oamenii pot merge la țară să cultive grădini, dar cei ce locuiesc la oraș se pot solidariza cu cei de la țară, și să creeze astfel o punte pe deasupra sferei afaceriste. Este principiul AMAP, care unește consumatorul de la oraș cu producătorul de la țară.

Ne aflăm într-o tranziție care poate fi extrem de fertilă, între un sistem care e pe moarte și altul care trebuie reconstruit. În această tranziție imaginația și utopiile ar trebui

să înflorească. Există un admirabil șantier care se poate deschide pentru viitor. Pentru că să te încapățânezi să faci terapeutică pe un sistem muribund nu este foarte exaltant. Era „Petrolicului“, care va fi cea mai scurtă din istoria omenirii, e spre sfârșit. Suntem prinși într-o cursă. Este de necrezut cum am construit o societate care își datorează existența exclusiv combustibililor. Cum această energie este pe cale să dispară, simțim cum sistemul nostru se fisurează. Am sprijinit totul pe o singură coloană, și odată această coloană erodată, totul se prăbușește.

Europa a fost subordonată unei ideologii unice, bazată pe tehnică, știință, productivism și societatea comercială. În acest context de frenezie tehnico-științifico-comercială, era nevoie de mână de lucru pentru industrie. Și această populație vitează de țărani era ideală. Prin urmare industria a organizat lucrurile pentru a trimite țăranilor îngrășăminte, mașini, astfel încât o singură persoană să poată hrăni 5, 6, 10 persoane. Aveam, așadar, mai puțină nevoie de țărani și ei puteau pleca spre orașe pentru a alimenta industria. Iar țăranii au început să producă masiv, ceea ce a generat un surplus. S-a pus atunci întrebarea ce era de făcut cu acest surplus de proteine vegetale, cum să fie rentabilizate. Manipularea a constat în a inversa alimentația oamenilor, glorificând proteinele animale, când de fapt alimentația noastră se baza 70-80% pe proteine vegetale. Am trecut, astfel, de la a ne câștiga pâinea, la a ne câștiga friptura.

Or, pentru a produce o proteină animală, e nevoie de aproape 10 proteine vegetale. Altfel spus, trebuie să dăm 10 kg de cereale unei vaci pentru 1 kg de carne. Și astfel ia naștere ceea ce numim creșterea industrială a animalelor: animalul nu mai este văzut ca o creatură ce trebuie respectată și iubită, ci ca o masă de proteine. Plecăm de la ideea că trebuie să producem maximum de proteine animale într-un timp și spațiu minime, și îndopăm animalul cu furaje concentrate, din care foarte rar lipsește porumbul, or, pentru a produce un 1 kg de porumb, e nevoie de 400 litri de apă. Un taur va hrăni 1500 de persoane, dar hrana dată taurului ar putea hrăni 15.000 de oameni. Astfel, jumătate din teritoriul francez este consacrat producerii de proteine vegetale nedestinate hranei directe, ci hranei animalelor, pentru ca oamenii să poată consuma proteinele animale. Suntem chiar obligați să importăm suplimente nutriționale pentru animale, deși țara noastră ar putea și ar trebui să producă singură toate alimentele.

Pe de altă parte, asta provoacă catastrofe în Africa, unde oamenii muncesc pentru a produce bunuri exportabile precum cacao, cafea, arahide sau bumbac. Iar țăranul african este îndrumat spre această cultură de export după un scenariu bine cunoscut. Cooperativele încep prin a-i distribui gratuit îngrășăminte. Iar el le testează. Într-adevăr, îngrășămintele dopeză solul și producția crește. Pagubele vin apoi, începutul este spectaculos. Așadar, țăranul, convins, se întoarce la cooperativă pentru a cere mai multe îngrășăminte, dar este anunțat ca nu mai sunt gratis. Țăranul nu are bani. I se spune, „nu e grav, îți dăm îngrășăminte, pesticide, semințe, treaba ta e să ne aduci recolta. Noi o vom vinde, vom deduce avansul pe care ți l-am dat și îți vom plăti ce ți se cuvine“. Țăranul devine astfel dependent și se găsește conectat la mondializare. Doar că ne găsim într-o logică inegală deoarece noii veniți depind în mod direct de petrol și de dolar, iar pentru a

produce o tonă de îngrășămintă e nevoie de aproape 3 tone de petrol. Or, petrolul se raportează la prețul dolarului, care, chiar dacă fluctuează, se menține la un anumit nivel. Pe de altă parte, tot ce produce țăranul este supus legii pieței, a ofertei și a cererii. Dacă e un an bun, acesta reușește să-și achite datoriile, dar dacă anul este unul slab și dacă anii slabi se repetă, nu mai ajunge să ramburseze avansul, intră în insolvență și apoi în faliment. Și nu doar îngrășămintele l-au ruinat, el a distrus și solul, deoarece pe acest sol devastat de pesticide și îngrășămintă nimic nu mai crește ca înainte. Și în acest punct, țăranul, fără niciun ban, își împinge copiii să plece la oraș, dacă nu cumva pleacă și el. Și vedem, astfel, țăranii naufragiați din orașe înghesuindu-se în bindonviluri.

În urma analizării acestui proces mi-a venit ideea de a le propune țăranilor din Africa o abordare agroecologică, care să le permită să administreze mai bine solul, să-l hrănească mai bine, eliberându-se de dependența de dolar. Așa am dezvoltat agroecologia mai ales în Burkina Faso. Astăzi, peste 10.000 de țărani practică metodele pe care le-am introdus. Pentru mine este o mare victorie. Cu atât mai mult cu cât asta permite stabilizarea populațiilor și, prin urmare, tratarea în fază incipientă a migrațiilor. Agroecologia permite fertilizarea solurilor, eliberarea țăranului de substanțele chimice și în același timp intervenția în mediul natural, replantându-l și luptând împotriva eroziunii. Solurile din Africa suportă o insolație foarte puternică, care le sterilizează până la 20 sau 30 de centimetri doar prin încălzire. Nicio bacterie nu supraviețuiește, și singurul mod de a crește numărul lor este să repornim tot metabolismul solurilor, să-i aducem fermenți. Iar compostul bine făcut este drojdia bacteriilor. Datorită lui, am putut mări producția de 3, 4 sau de 5 ori fără investiții și obținând produse de foarte bună calitate.

Viața, de la origini, a construit un sistem în care tot ce moare generează viață. În pădure, după ce au căzut frunzele, pășiți pe un așternut foșnitor. Dacă dați la o parte așternutul de frunze de anul acesta, o să vedeți că cel de anul trecut este în curs de transformare. Pe măsură ce avansați, descoperiți un amestec negru care se numește humus. Iar humusul este elementul cheie în jurul căruia se naște viața. Este în același timp începutul și sfârșitul. Are o atât de mare valoare, încât, din punct de vedere etimologic, humus, umanitate, umilință, umiditate, totul vine de aici. Humusul permite pământului să respire, apei să se infiltreze mai bine și este un ferment bacterian. Într-un gram de humus bun există unu până la două miliarde de bacterii, care vor constitui un ferment asemănător drojdiei. Tocmai de aceea se spune că un bun agricultor este cel care știe să facă pământul să crească, așa cum brutarul știe să facă aluatul să dospească. Pământul trăiește datorită humusului. Dacă acesta dispare se instalează deșertul. Cu toate acestea, humusul, este foarte delicat. Toată acest înveliș căruia îi datorăm viața este prezent pe aproape o treime din suprafața globului. Doar 10% din această trime este arabil și poate hrăni. Când vedem acest pământ indispensabil vieții noastre sub betoane, prost întreținut, distrus de eroziunile accelerată de arat și de despăduriri, și când vedem deșertul instalându-se înțelegem că ne găsim în mijlocul unui proces care nu poate duce decât la foamete și la sărăcie de proporții.

Și tot ceea ce facem pământului, ne facem nouă. Tocmai asta nu am înțeles. Nu suntem prinți de viță nobilă care domină totul. Suntem mamifere care fac parte din lume,

cu conștiință și cu puțința de înțelegere. Nu vorbesc de inteligență, deoarece mă îndoiesc că avem, ci de conștiință și de puțința de înțelegere. Iar această conștiință nu mi-a fost dată ca să fiu cel mai rău de pe planetă, să fiu cel mai bun prădător și să subordonez tot ce este viu capriciilor mele, ci ca să am grijă de ceea ce este. Iar agricultorul este primul responsabil de sănătatea umanității, chiar înaintea medicului.

Printre oamenii săraci din imigrație sunt foarte mulți fii de țărani care consideră că a lucra pământul este o nefericire. Ei se consideră deja desconsiderați în viața urbană și au impresia că ar fi o nouă degradare să li se propună să devină agricultori. Atâta timp cât mental ei nu au fost decolonizați, va fi foarte greu să mergem mai departe. Tocmai de aceea trebuie să restabilim buna reputație a țăranului, un țăran nou care ar fi în același timp un bun tehnician, un bun gestionar, un bun om de știință, dar și un poet. Nu văd un viitor exclusiv urban. Nu văd un spațiu rural deșertificat și milioane de oameni închiși în orașe fără să participe la producerea propriei hrane. Ar fi o nebunie.

Și nu fac doar să vorbesc. Eu însumi îmi fac, îmi realizez, îmi cultiv grădina, mă ocup de pomi și mă hrănesc. Și nu o fac pentru că aș fi constrâns, ci de plăcere. Tocmai de aceea vreau să ne îndreptăm spre această cumpătate fericită. Revoluția modernă este, poate, o civilizație agrară adaptată. În orice caz, legătura cu pământul mi se pare indispensabilă. Ar trebui ca politicienii să revizuiască politica funciară astfel încât să protejeze bunul comun și să ușureze accesul la pământ al celor care doresc să îl lucreze în scop economic, dar și ca o activitate de împlinire personală. Și, dacă accesul la pământ ar fi ușurat, am avea mulți candidați. Pentru că astăzi, chiar dacă vrei să trăiești modest, trebuie să începi prin a deveni milionar, atât de greu a devenit accesul la pământ, iar asta nu este nici normal, nici drept.

Laurent Marbot

AMAT-URILE, LEGĂTURA DINTRE CÂMP ȘI FARFURIE

Laurent Marbot

Laurent Marbot este zarzavagiul bio al AMAT-ului din Vanves și inițiatorul acestuia. În 1996, după terminarea studiilor comerciale, se reconvertește la domeniul agricol, obținând o diplomă în agricultură. Inițiat în agricultura bio de o rețea de cunoștințe pe care și-a constituit-o la școală, decide să se instaleze în asocierie (informală) pe câteva hectare cu un coleg producător de cereale (150 de hectare, non-bio), și acesta dornic să se îndrepte spre bio.

Ajutați și formați de către Freddy Letissier, fondator al Grădinilor fermecate, cei doi asociați se îndreaptă încetul cu încetul spre cultivarea bio a zarzavaturilor. În perioada în care activitatea să îi conferea o autonomie financiară completă, Laurent Marbot exersează cu jumătate de normă și profesia de inspector fitosanitar la aeroportul Roissy. Experiența îi întărește credința în agricultura biologică, pentru că are ocazia să descopere absurditatea politicii francezi în materie de gestionare a mărfurilor vii importate pentru consumul casnic, mai ales fructe și legume: chimicale în exces, produse de-abia coapte, risipă etc. După lansarea AMAT-ului din Vanves se poate dedica în întregime produselor bio și chiar merge mai departe în dorința de a promova o agricultură diferită, participând în 2009 la crearea, împreună cu Freddy Letissier și rețeaua AMAT din Île-de-France, a unui incubator de activități agricole și rurale, asociația Câmpul posibilităților. Constatând deficitul cronic de instalări în scopuri agricole în Île-de-France, prin intermediul rețelei AMAT locale, asociația a decis să acționeze concret pentru formarea practică și asistarea inițiatorilor de proiecte de agricultură biologică din regiune. Fruct al parteneriatului dinamic dintre producători și consumatori, proiectul fermei-incubator dorește să participe la re-crearea unei agriculturi de proximitate, creatoare de locuri de muncă și de legături economice și sociale la nivel local.

Laurent Marbot lucrează astăzi 6 hectare și produce 75 de coșuri cu produse pe care le distribuie clienților. A primit deja 3 persoane spre formare.

AMAT înseamnă Asociație pentru menținerea agriculturii țărănești. Principiul a apărut în Japonia. Fiind o insulă, există probleme legate de pesticide: tot ce se importă trebuie să fie tratat chimic, pentru a se ucide toate insectele care s-ar putea introduce. Iar după război totul se importa, căci japonezii au dezvoltat industria în detrimentul agriculturii. Alimentele erau cultivate folosind produse chimice, și în plus retratate cele de import. AMAT-urile au luat ființă atunci când mamele au dorit să-și asigure o autonomie alimentară și o alimentație sănătoasă. S-au dus să vada ultimii țărani care mai rămăseseră și le-au spus: „Nu mai produceți oricum, dezvoltați-vă și insuflați-le copiilor voștri dorința de a deveni agricultori“. Principiul e să se cumperere recolta în avans, la preț de cost (și la nu cel de piață), finanțând veniturile și cheltuielile țăranului pentru ca acesta să nu mai riște economic și să poată trece la agricultura bio. Consumatorii s-au unit spre a finanța produse sănătoase, pentru că politica Japoniei pe vremea aceea nu favoriza o agricultură bio. Mișcarea AMAT (care acolo se numește Teikei) a introdus agricultura biologică în Japonia. Acum s-a dezvoltat, s-a emancipat și a colonizat magazinele din marile orașe.

Principiul s-a răspândit din Japonia în Statele Unite, apoi în Anglia și în Germania. În Franța, acest tip de agricultură a prins în 2001, în Sud. Am fost întotdeauna puțin în întârziere în ceea ce privește aspectul bio. Doar de puțin timp ne preocupă calitatea legumelor, costul lor ecologic și toxicitatea produselor. Un agricultor convențional din Aubagne, care căuta o alternativă la sistemul pieței, al angrosiștilor și al producției la scară mare, a introdus AMAT-urile.

Principiul de bază constă în a spune: politicile naționale și internaționale nu merg într-un sens care să mi se pară benefic, astfel încât voi investi banii acolo unde doresc, adică voi finanța un țăran, cerându-i în schimb să nu mai folosească produse chimice.

Atunci când recolta este bună, am suficiente legume în schimbul banilor dați și, atunci când este slabă, am mai puține. Dar, și într-un caz, și în celălalt, asigur venitul țăranului, care va fi acolo și la anul și în anii viitori, și sper că și copiii lui vor continua să se ocupe de fermă.

Practic, se prezintă un bilanț în cifre. De exemplu, eu, ca agricultor, am nevoie de 70.000 de euro pe an pentru ca afacerea mea să funcționeze. Să spunem că 70 de persoane se unesc să platească această sumă. Toată recolta pe o săptămână va fi împărțită în 70 de coșuri. Prețul pieței nu contează. Capitalul asociaților este remunerat sub formă de legume. Acest sistem răspunde tuturor grijilor legate de comercializare: avem produse bune, toată lumea le dorește, dar mai trebuie să le și vindem. În AMAT, nu mai pierd timp și bani cu comercializarea. Un legumicultor care vinde în piață cheltuiește 1/5 și 1/6 din cifra de afaceri cu ambalarea produselor, cheltuielile de comercializare, taraba din piață, costurile de transport etc. În AMAT, cheltuielile acestea aproape că nu mai există. Printr-o livrare săptămânală, produsele mele sunt vândute integral. În plus, plata s-a făcut în avans. Pentru că principiul în agricultură este tocmai de a se investi înainte de a recolta – pentru achiziționarea semințelor și a materialului. La finele anului, practic nu mai avem de plătit decât propriul salariu. Asociații plătesc la începutul anului cea mai mare parte a banilor, apoi fac plăți trimestriale, cu o valoare mai mică. Dar acest sistem presupune o

conștientizare a țăranilor. Țăranul mai spune: când e un an bun câștig mai mult iar când e un an slab câștig mai puțin. El își spune: oricum ar fi anul, sunt asigurat din punct de vedere financiar.

Sistemul seamănă puțin cu cel al trocului. Există coproductie. Nu aduc legume spre vânzare, aduc legume care au fost produse împreună. Dacă m-aș duce la piață, aș petrece trei ore în plus spălând legumele ca să arate bine, aș îndepărta și cea mai mica frunză galbena pentru a-i îmbia pe oameni să cumpere. Aici, nimic din toate astea. Fiecare se va ocupa să îndepărteze frunzele veștede sau va curăța cartofii de pământ.

În AMAT mi se oferă spijin. Există 75 de familii, deci mulți oameni diferiți, cu competențe diferite. Unii mă pot ajuta la contabilitate, alții la grădinărit (săptămâna trecută 10 persoane m-au ajutat să culeg morcovii), alții în probleme mecanice și alții în cele informatice. Eu nu sunt producatorul, iar ei asociații. Și eu sunt un asociat și fiecare vine cu ceva. Specialitatea mea sunt legumele, deci eu furnizez legume. Altul ne furnizează pâine, altul, mere. Imaginați-vă câte servicii putem obține în comun. Acesta recrează o comunitate de oameni care au interese comune, care fac ca lucrurile să meargă înainte fără ca fiecare să stea în colțul sau. Pentru mine, AMAT este o revoluție!

Am impresia ca rolul meu este de a crea o alternativă, de a le spune oamenilor: critic sistemul, supermarket-urile, dar am să vă propun și ceva care merge. Vă propun un sistem de mutualizare care permit depășirea a ceea ce denunțăm din producția industrială. Este singurul mod pentru a reuși: ieșirea din agricultura specializată și intensivă pentru a reveni la un sistem complet, global, de genul biodinamic, în care într-o fermă există animale, legumicultură, culturi mari, compost. Totul funcționează în circuit închis în loc să funcționeze în flux continuu, cu produse care provin de la capătul lumii.

Încep să cred că în Franța ne vom confrunta curând cu foametea. Când le vorbim despre acest lucru politicianilor, în culise, ne dau dreptate, dar nu vor să ridice problema pentru că ar produce o panică totală.

În Ile-de-France, sunt 11,5 milioane de locuitori cu o autonomie alimentară de 3-4 zile. Funcționăm datorită fluxului continuu cu camioane care vin din sudul Spaniei, din Maroc, cu avioane care sosesc la aeroportul Roissy.

Deci, iată, situația este înfricoșătoare. Am colegi care au plecat să se izoleze în sud deoarece se întreabă ce se va întâmpla mâine. Dacă va veni foametea mâine, ne vom confrunta cu o masă de lăcuste care ne vor năpădi, parizieni în căutare de mâncare. Suntem 12 milioane de locuitori în regiunea pariziană, acum 5 ani erau 350- 400 de legumicultori în jurul Parisului, astăzi au mai ramas doar 150, majoritatea în jurul vârstei de 55 de ani, care în 5 ani se vor retrage... Cum să nu te temi?

Bio nu este încă o alternativă adevărată pentru că jumătate din ceea ce se poate cumpăra în Paris nu provine din Franța.

Adevăratele produse bio sunt cele locale.

Statul ar trebui să instaleze agricultori bio și o agricultură capabilă să hrănească populația locală. Dar ceea ce le displace politicianilor este aspectul colectiv. Ceea ce ar dori ei este să se instaleze trei legumicultori într-un loc, un crescător de animale într-altul și un

cultivator de cereale în altul. Noi refuzăm, pentru că acest sistem specializat a dus la situația actuală în care nu mai există ferme valabile.

Problema este că nu mai există suficienți producători în raport cu cererea. În Vanves, am creat grupul acum 3 ani. În primul an am invitat 50 de persoane să mi se alăture pentru a testa sistemul. În al doilea an am trecut la 60, cu 50 de persoane pe lista de așteptare. Am creat alt AMAT, cu alt producător. Acum reînnoim contractul. Avem 75 de aderenți și 90 pe lista de așteptare. Am încetat să mai întocmim liste de așteptare pentru că știm că nu mai putem onora cererile.

Există o adevărată cerere din partea consumatorilor, cetățenii încep să devină conștienți.

Dar pentru moment producția nu face față. Și nici nu sunt semne de schimbare. S-a distrus știința de a face agricultură. Tinerii spun: vei ieși orice dintr-o școală agricolă, mai puțin agricultor, nu ești fiu de agricultor, nu ai bani puși deoparte, nu vei putea să cumperi o ferma de 400 de ha. Pentru a trăi astăzi din agricultură trebuie să ai o fermă de 400 de ha sau să fii foarte specializat. E nevoie de 15 salariați din Maroc sau Polonia, pentru că sunt mai ieftini. Sincer, în sistemul actual nu sfătuiesc nici un tânăr să se instaleze ca fermier.

Există un adevărat decalaj între realitate și imaginea cetățenilor despre cultura bio. Bio nu înseamnă 100% natural. Oamenii îmi vorbesc de permacultură, de BRF (bois raméal gragmenté – tehnica de recreare a unui sol sănătos, aerat și bogat în microorganisme cu ajutorul unor ramuri verzi de copaci așezat pe sol), de tracțiune animală. Dar nu suntem în stadiul în care să ne permitem asemenea lucruri. Aceste idei frumoase nu sunt viabile în competiția actuală. Suntem, totuși, obligați să avem tractoare, să cheltuim bani pe motrină, să cumpărăm țevi de plastic.

Penuria petrolului va face, poate, posibile celelalte metode. Dar atâta timp cât sistemul rămâne cel actual, nu le vom putea spune tinerilor că nu vor avea nevoie de tractoare sau de motorină. Este o realitate, totuși.

Când am început, am înțeles că dacă vreau să trăiesc din meseria de legumicultor, va trebui să devin „agricultor“, să mă adaptez cât de cât. Nu sunt în vârf de munte, ca să asigur doar hrana necesară pentru familia mea. Trebuie să scot o anumită cantitate de legume. Suntem tot timpul în competiție cu sistemul tradițional super-productivist. Nu ne permitem să scoatem căpșuni la 30 de euro, cum ar fi normal dacă n-ar costa prețul, nu ar corespunde pieței.

Suntem pe cale să creăm un grup care să mobilizeze țărani să intre în rețea. Culturile bio nu mai fac față cererii. Cautăm agricultori convenționali care doresc să treacă la bio. Dar există din ce în ce mai puțin legumicultori. Cât despre tineri, îi punem în legătură cu un grup înainte chiar de a se instala ca fermieri. Anumite asociații precum Terre fertile (Pământ fertil) încearcă să implementeze altă soluție. Ele fac demersuri pe lângă municipalități pentru a vedea dacă există terenuri agricole. Reunesc apoi consumatorii, care cumpără parcele de 100 de euro, pe care aduc apoi un producător. Dar, pentru un tânăr care abia se instalează, AMAT este practic cel mai greu lucru de făcut. Într-adevăr, e

nevoie de o producție eșalonată săptămânal, destul de regulat, pentru ca asociații să aibă ce mânca tot anul. Chiar la legumicultorii experimentați este o abilitate care s-a cam pierdut. Pentru început, tinerii pot face, de exemplu, contracte pe șase luni. Anul următor, adaugă două luni, iar celălalt, încă două luni. E practic singura soluție. Dar e nevoie de oameni cu adevărat motivați, cu o gândire pe termen lung și care nu își propun să-și rentabilizeze investiția într-un singur an.

Pentru mine a fost mai ușor, eram deja legumicultor, deja în domeniul bio și căutam să am unde vinde tot anul. Și, totuși, abia în al treilea nostru an s-a închis cercul, am avut legume în fiecare săptămână, timp de cincizeci și două de săptămâni. Fiecare a avut inițiativa de a crea un AMAT în zona lui, iar acum avem o rețea care încearcă să integreze totul într-o structură. Vom începe mutualizarea diferitelor așteptări ale AMAT-urilor, organizând zile profesionale ale producătorilor, mergând să-i învățăm pe tineri să producă legume. În asociația mea oamenii mă ajută, oferindu-mi astfel posibilitatea de a folosi timpul degrevat ca să merg să sfătuiesc colegi mai tineri cu mai puțină experiență. Organizăm de asemenea întâlniri pentru a discuta cum trebuie gestionat raportul dintre țaranul singur și asociați, pentru a crea un grup și nu o relație client-consumatori.

În Île-de-France am votat principiul potrivit căruia pentru a deveni parte dintr-un AMAT trebuie ca producătorul să înceteze în doi ani să folosească produse chimice. Să spunem că în primul an legumicultorul testează relația din AMAT, vede dacă poate să aibă încredere în oamenii cu care intră în parteneriat. În al doilea an, își pune întrebarea dacă să se orienteze spre bio, să-și achiziționeze utilajele necesare, să renunțe la metodele non-bio. În al treilea an, nu mai folosește produse chimice. Aceasta se poate discuta, dar încercăm să înlocuim certificarea bio cu o relație de încredere. Pentru a trece de la convențional la biologic trebuie învățat cum se face asta. Este, de fapt, aceeași meserie, diferă modul de folosire și gestionarea diferită a riscurilor. În primii ani pot apărea probleme de ajustare. Dar principiul AMAT spune: va ajutăm să încetați să mai achiziționați produse chimice finanțându-vă. E benefic atât pentru voi cât și pentru noi, deci împărțim riscurile. Trebuie să reușim să creăm o legătură trainică pentru ca producătorul să aibă încredere și să nu se teamă că, dacă vor exista gănganii în salată, oamenii o vor refuza. Pentru că acesta este motivul care îi împinge pe producători să recurgă la chimicale. Nu o fac de plăcere, ci fiindcă noi cerem produse perfecte, și, dacă au o frunză veștedă sau o insectă, le refuzăm.

Mulțumită AMAT-urilor, producția locală redevine atractivă. Se reînnoadă un dialog cu consumatorii. Se revine la produse curate. Savoarea alimentelor este cea care țese relația dintre consumator și producător.

Emmanuel Bailly

AUTONOMIE ALIMENTARĂ

Emmanuel Bailly

După o activitate de microtehnician în industria aeronautică, Emmanuel Bailly părăsește Parisul în 1994 pentru a deveni țaran bio în Berry, ținutul strămoșilor săi.

În timp ce își cristalizează viziunea despre lumea ideală precum și își maturează brânzeturile, se scurg câțiva ani până ca Emmanuel Bailly să se decidă să reia drumul marilor școli pentru a participa mai activ la lupta pentru apărarea mediului înconjurător la scară europeană.

Devenit inginer în protecția mediului la Școala superioară de inginerie din Limoges, concepe în aprilie 2005 amenajarea teritoriului sintetizată într-o formulă-șoc, conceptul de „ecoregiune“, și creează diverse instrumente, printre care mai ales „indicele de suveranitate alimentară“, un indicator care permite evaluarea stării de dependență alimentară a unui teritoriu. Astfel, conceptul de „ecoregiune“, rodul unei experiențe profesionale bogate și atipice ale cărui principii de bază sunt evocate în cartea *Terres d'avenir: pour un mode de vie durable (Pământurile viitorului: pentru un mod de viață durabil)*, apărută la editura Alphée în 2007, contribuie la emergența unei inteligențe teritoriale și oferă chei pentru a acționa imediat în mod rațional și cu bun-simț.

Convins că lupta împotriva schimbării climatice este o prioritate de ordin planetar, fondează în noiembrie 2007 societatea *Ecoregiunea Concept Teritorii*, întreprindere inovatoare agreată de Ministerul Cercetării pentru a asigura promovarea conceptului de „ecoregiune“ la nivel european.

De la crearea ei, societatea ECT își propune serviciile și sfaturile colectivităților teritoriale, ca și aleșilor și decidenților din toată țara.

Am calculat pentru locuitorii din Limousin un echivalent locuitor/ consum alimentar care măsoară cantitățile consumate pe locuitor și pe an: 100 de kg de carne, 115 kg de legume și 60 de kg de pâine, și le compară cu producția declarată de agricultorii din Limousin. Mi-am dat seama atunci că Limousin-ul nu producea de mâncare decât boi îngrășați cu OMG-uri, programați pentru export în Spania, dar sacrificați în Limousin deoarece s-au subvenționat abatoarele. Am mai aflat că, din 7400 de ha destinate odinioară culturii

cartofilor, nu au mai rămas decât 300, iar din 1300 de ha destinat culturii legumelor proaspete, tot 300. Aceasta reprezintă 8% din cererea alimentară. Altfel spus, 92% din alimentația locuitorilor din Limousin provine din import. Toate regiunile franceze sunt la fel de fragilizate. Regiunea Franche-Comté nu-și produce decât 1% din produsele alimentare, Corsica se situează sub 1%, primind în schimb milioane de persoane anual. Un embargo minim de 15 zile aplicat Corsicii ar face să nu mai exista nimic de mâncare. La fel și în Île-de-France. Aceasta nu fabrică decât 1 până la 2% din produsele necesare celor 11,5 milioane de locuitori. Specializarea regiunilor creează dependența unora de altele. Se asigură în schimb docilitatea acestora și îmbogățirea celor aflați la intersecțiile schimburilor și care le gestionează, anume Organizația Mondială a Comerțului (OMC). OMC înseamnă orice mai puțin democrație, pentru că negustorii dictează legile statelor, care îi ascultă. Cât de amorțiți pot fi oamenii ca să considere acest lucru normal?

PHILIPPE DESBROSSES:

Nu trebuie să ne excludem din actul de a produce și să-l lăsăm în grija unora care apoi au și sarcina de a le repartiza, chipurile echitabil, bunurile acestui pământ. Problema foametei nu este de ordin tehnic, nici măcar economic, ci politic. Ea privește repartizarea echitabilă a bunurilor pământului.

Or, rolul oamenilor politici ar fi acela de regulatori ai societății. Dar nu-l mai îndeplinesc, deoarece sunt la cheremul puterii economice, fie că sunt de dreapta ori de stânga. Atunci, de ce mai votăm pentru oamenii politici? Să votăm pentru bancheri!

EMMANUEL BAILLY:

Vorbim despre problema suveranității alimentare cu referire la țările din Sud, dar suveranitatea alimentară în Franța este inexistentă și, în cazul unei catastrofe cimate, sanitare sau energetice, am fi incapabili să ne aprovizionăm țara. Obiectivul PAC (Politica agricolă comună) era de a garanta suveranitatea alimentară a Europei. El a fost atins, dar numai la nivel global, adică un teritoriu produce doar grâu iar altul doar carne de pui. Stăm bine în ceea ce privește cantitățile, dar ecosistemele fiecărui teritoriu au fost dezorganizate specializând și divizând producția. Atunci m-am întrebat cum am putea restaura ceea ce am numit „agro-imunitatea“ regiunilor, adică un sistem viabil, durabil, instaurând perimetre de suveranitate alimentară în agrobiologie, care vor crea milioane de locuri de muncă, garantând că nu va fi foamete în cazul în care îngrășămintele, tractoarele și petrolul vor dispărea, dacă acest sistem tehnologic se prăbușește, și să ofere oamenilor șansa de a-și recăpăta libertatea, demnitatea și viața.

Crizele energetică și climatică vor obliga cetățeanul să conștientizeze necesitatea cultivării pământului. Va trebui să alegem între a conduce și a mânca. Este bine știut faptul că, și dacă toate terenurile cultivate s-ar destina biocarburanților, tot nu ar fi suficient pentru a face să ruleze toate mașinile Franței. Prin urmare, va trebui dezvoltat alt imaginar, care să treacă neapărat prin alt mod de a munci. Poate că vom avea mai multe meserii, țărani, informaticieni, electricieni, dar în orice caz va exista aceasta dimensiune

agircolă în fiecare dintre noi. A existat o deconectare între intelectual și manual, iar această relație va trebui restabilită. Țăranul de mâine, omul de mâine va fi și intelectual și lucrător cu brațele. De altfel, sunt pe cale de a fi create grădini în orașe. În Brooklyn, de exemplu, cartierele sărace au fost reabilitate de oameni care amenajează grădini în balcoane, pe ruine, pe terenuri lăsate în paragină. Lumea aceasta a înflorit și nu mai este un loc al suferinței. E o bucurie. Când am epuizat totul și nu mai există alte soluții, ne întoarcem la glie, la bază. Nu mai știm să plantăm un păr, un cartof, nu mai știm când se recoltează fânul. Nici măcar nu mai știm că, pentru a face brânză, capra trebuie să fi născut un ied. Suntem dezarmați și suferim de handicapul de a fi pierdut gesturile esențiale care ne permiteau obținerea hranei, care ne acopereau nevoile. Sunt activități de care nu ar fi trebuit să ne despărțim niciodată, pentru că depindem de natură prin toți porii ființei noastre. Ar trebui re-sanctuarizat pământul, care este bunul nostru comun. Dacă guvernul ar dori să facă ceva pentru suburbii, ar trebui să reinstituie suveranitatea alimentară. În zonele rezidențiale, este interzis să se cultive legume, sunt smulse. Totuși, populația ar putea foarte bine să-și producă hrana pe câțiva metri pătrați și să nu mai depindă de marii agricultori. AMAT-urile (Asociația pentru menținerea agriculturii țărănești) sunt un exemplu de reacție pozitivă a unor populații întregi care descoperă necesitatea salvării ultimilor țărani. Prin aceste asociații, oamenii au coșul săptămânal de produse de sezon și locale, fără risipă de energie și fără poluare. Transporturile interminabile în jurul planetei pentru a ne aduce produse din celalalt așpit al lumii nu pot continua la nesfârșit.

Dacă se dorește cu adevărat evitarea crizei energetice și a riscurilor pe care ea le creează, dacă se dorește protejarea individului și recrearea unei alimentării locale și de calitate, ar trebui creat ceea ce eu numesc un serviciu public agricol. Sănătatea individului ar trece prin sănătatea colectivă. Dacă nu muncim prioritar în scopul bunăstării grupului vom continua să creăm dezastre ale caror victime vom fi. Nu există nicăieri pe pământ un refugiu care să ne protejeze de penuria generalizată de hrana și de apă. Alimentația este o luptă, e chiar lupta secolului. Este pactul propus de Nicolas Hulot: de a nu mai acorda subvenții unor persoane privilegiate care și le înșusesc, ci de a le acorda colectivităților locale pentru ca acestea să poată să cumpere și să producă pentru populația lor o produse alimentare de calitate, locale și de sezon. Mi se pare mult mai drept decât să se acorde, ca acum, 80 % din subvențiile agricole unei minorități de 15-20 % dintre agricultori.

PHILIPPE DESBROSSES:

Este problema efectului Pareto. Pareto e un economist italian care a realizat că 20% din populație posedă 80% din resurse. E structural. Dacă așezăm 6 persoane în jurul unei mese de Monopoly, toți oameni cinstiți, virtuozși, tot ce vrem, două ore mai târziu va fi o persoană care a câștigat totul iar restul nu mai au nimic. Explicația este că, atunci când căpătăm un anumit avantaj față de ceilalalți jucători, nu încetăm să-l consolidăm: avem mai multe bunuri pentru a cumpăra altele, deci mai multe câștiguri, și în cele din urmă ne înșușim totul. Nu este vorba de înșelaciune, sistemul însuși o impune. Societățile vechi

găsiseră o modalitate pentru a regla acest lucru: darul. Darul înseamnă într-un fel restituirea bunurilor pentru ca oamenii să poată continua să funcționeze. Impozitul este un dar forțat. Statul preia surplusul de la cei care au avut șansa să câștige mult și îl redistribuie celorlalți ca să poată trăi. Dacă cel care a câștigat totul la Monopoly nu are inteligența să redistribuie câștigurile, jocul se oprește. Și exact acest lucru se întâmplă cu economia noastră nereglementată, deoarece politicile nu își mai îndeplinesc rolul iar banul provenit din redistribuire nu mai ajunge la cei în nevoie ci la cei care au deja prea mult. Cea mai scandaloasă este situația din 2007. Toate culturile intensive și-au multiplicat de 100 de ori câștigurile în urma exploziei cursului cerealelor, al plantelor oleaginoase etc. În același timp acești agricultori au continuat să primească banii contribuabililor, adică subvențiile de la Bruxelles, destinate să compenseze lipsa de câștig pentru că prețurile mondiale sunt inferioare costului de producție din Europa.

EMMANUEL BAILLY:

S-a permis ca marii agricultori să facă avere. Ar fi normal acum ca aceștia să afecteze o cotă minimă de 10 sau chiar 15% din terenurile lor culturilor care hrănesc populația locală. Nu se mai poate să se primească subvenții plătite de populația franceză și europeană și în același timp să se refuze participarea la hrănirea acestei populații. Orice producător, orice agricultor trebuie să participe la agricultura care hrănește populația din perimetrul său de proximitate și de securitate.

I s-au luat populațiilor orice mijloace legitime de a se hrăni ea însăși. Sunt private de pământ, de semințe, și curând de utilaje. Șocul psihologic va fi important atunci când, nu peste multă vreme, se va vorbi de penurie alimentară în Franța. Oamenii cred că penuria este pentru alții, că suntem feriți de pricol, că putem fi liniștiți. Dar nu e așa. Există o degradare fenomenală a stării ecologice a resurselor hidrice, cu un supraconsum al apei pentru cultură însetate precum porumbul. În regiunea Champagne berrichonne situația este aberantă. În timp ce se propune interzicerea apei pentru populație din teamă de penurie, sunt lăsate deschise în plină amiază circuitele de irigare a porumbului care va hrăni vacile din Limousin și din alte regiuni. În plus, nimeni nu mai supraveghează puțurile. Care comunitate a Franței mai supraveghează puțurile? Stropim cu pesticide grădinile pentru a stârpi buruienile, fără să ne îngrijim de contaminarea apei. Nu există nici o strategie în caz de secetă. Asta înseamnă că puțurile, semințele și pământurile au fost confiscate de către multinaționale, bineînțeles și din cauza indiferenței și lipsei cunoștințelor ecologice ale populației și aleșilor. Populația franceză, europeană și internațională trebuie să devină conștientă că singura bogăție pe care o are, singura ei putere este să regăsească o economie locală de supraviețuire.

Dominique Guillet

LUPTA ÎMPOTRIVA CONFISCĂRII VIULUI

Dominique Guillet

Președinte fondator al Kokopelli, asociație care militează pentru salvarea biodiversității semințelor, Dominique Guillet a înțeles dintotdeauna că sănătatea umanității începe cu respectarea pământului.

La sfârșitul anilor '80, cofondează societatea Deva, care produce și comercializează elixiruri florale Bach.

Ia atunci decizia de a lupta, prezervând semințele străvechi, contra confiscării semințelor de către industrie. Acest angajament dă naștere grădinii botanice din Mhote și apoi Tărâmului semințelor (Terre de sémences), care propun spre vânzare sute de soiuri de legume savuroase și reproductibile.

Acest nou proiect deranjează, deoarece producția semințelor este „domeniul rezervat“ unei mâini de multinaționale ce beneficiază de bunăvoința statului francez.

Sub atacurile acestuia, Dominique Guillet decide în 1999 să închidă Tărâmul semințelor și să creeze Kokopelli, asociație recunoscută acum drept un instrument esențial pentru salvagardarea biodiversității. Asociația Kokopelli revendică și apără dreptul generațiilor viitoare de a-și alege alimentația, „eliberând“ sămânța și promovând practici agroecologice.

Ea are ca obiectiv să prezeve agricultura țărănească și existența semințelor nemodificate genetic. Ea recrează în țările europene o colecție planetară de soiuri străvechi pentru livezi și grădini și le pune din nou la dispoziția grădinarilor. Această colecție este prezentată în cartea Semences de Kokopelli (Semințe de la Kokopelli).

Stabilită la Alès, în Gard, Kokopelli număra, în 2009, 5190 de aderenți și propunea grădinarilor peste 2000 de varietăți de semințe (plante și legume) dintre care 550 de soiuri de roșii, 300 soiuri de ardei dulci și iuți, 130 de soiuri de salată, 150 de soiuri de dovlecei, 50 soiuri de vinete etc.

Asociația Kokopelli și filiala ei din Belgia distribuie comercial semințe bio în toată Europa. Aceste semințe sunt, în schimb, distribuite gratuit în țările Lumii a Treia, pentru a favoriza crearea băncilor comunitare de semințe și propagarea tehnicilor de

agroecologie. Sute de comunități rurale din întreaga lume au beneficiat de aceste donații de semințe dintre care o parte sunt produse în mod convivial în grădinile familiale ale aderenților la Kokopelli. În 2000, Dominique Guillet și-a extins activitatea în India. La Auroville, a creat centrul Annadana de producere a semințelor. Astăzi, această grădină furnizează semințe pentru mii de familii.

Timp de câțiva ani, am dezvoltat sistemul de flori Bach, adică elixiruri florale. Apoi, mi-am spus că nu avea rost să trudesesc pentru medicamente alternative dacă, în viața de zi cu zi, oamenii mâncau te miri ce.

Prin urmare, m-am întors la ideea că alimentul este primul remediu pentru om. Acum cincisprezece ani, reunind asociații și laboratoare precum Weleda, am cumpărat un domeniu de 57 de hectare pentru a elibera pământurile de sub dominația agriculturii chimizate. Am luat 20 de hectare pentru a crea această grădină botanică. Cum eram foarte umaniști (poate prea umaniști!), am făcut reintegrare socială. La apogeul activităților noastre, 45 de persoane reintegrate munceau în grădină. Erau persoane fără domiciliu fix sau oameni care ieșeau din închisoare uneori după cincisprezece ani de pedeapsă. Veneau din când în când cu o pușcă sau cu pumnale în portbagaj și erau compleți beți la 8 dimineața. Am făcut asta ani în șir și era foarte greu. Departamentul din Allier ne dădea în grijă toate „rebuturile“ regiunii, dar refuza să ne ajute pentru că eram prea aproape de Școala Steiner-Waldorf, considerată la acea vreme a fi o sectă. În concluzie, nu aveam bani pentru a sprijini reintegrarea socială și așa s-a scufundat grădina botanică din Mhotte. Eu eram președintele asociației. Luaserăm împrumuturi de la bancă. Am pierdut totul, inclusiv casa. Dar nu contează, astea nu sunt decât bunuri imobiliare ...

Apoi, am început să dezvoltăm Tărâmul semințelor, o structură care producea semințe bio și biodinamice și pe care le distribuia în Franța și în Europa. În 1999, după doi ani de hărțuială cu puterile publice pentru că distribuiam varietăți ce nu erau înscrise în catalogul național, am închis Tărâmul semințelor. Și atunci am creat asociația Kokopelli. Mi-am spus: dacă trecem la modul asociativ, poate că ne va fi mai ușor să ne sustragem legii franceze, care e atât de scelerată.

Asociația noastră s-a dezvoltat în Europa, dar mai ales în Lumea a Treia, unde s-au stabilit mișcări de solidaritate foarte puternice. Începând cu anul 1999, Kokopelli distribuie gratuit cantități incredibile de semințe la sute de asociații sau comunități rurale de pe toate continentele. În această expediție a semințelor spre Lumea a Treia practic nu sunt implicați banii. Mai mult decât atât, îi educăm pe fermieri și pe agronomi cu privire la autonomia în materie de semințe, învățându-i să reproducă semințe bio din soiuri vechi.

Până în 1961, multinaționalele din agrochimie începuseră să preia controlul asupra lanțului alimentar, dar nu și controlul asupra semințelor. Or, sămânța este capătul lanțului alimentar. Cel care controlează sămânța controlează totalitatea lanțului alimentar, controlează umanitatea. Prin urmare, în 1961 și-au creat cu un cadru juridic care se numește UIPOV (Uniunea internațională pentru protecția soiurilor de plante). Din acel moment, a existat o ofensivă în toate direcțiile: au cumpărat o mie de semințe în decurs de

treizeci de ani și astăzi 5 multinaționale controlează 75% din semințele de legume, numărul unu fiind Monsanto. Odată ce semințele au fost cumpărate, au eradicat vechile soiuri care se reproduceau în fiecare an, și le-au înlocuit cu hibridi F1, care generează ceea ce se numește o piață captivă, adică fermierul e obligat să cumpere semințe an de an, deoarece o sămânță hibridă F1 este fie sterilă, fie degenerativă în anii următori. Așa că astăzi, în catalogul național francez al GNIS (Grupul național interprofesional al semințelor), la secțiunea tomate, hibridii F1 totalizează 99,5 % din catalog, la pagina pepeni, dovlecei, broccoli sau varză se ajunge uneori la 100% hibridi F1.

Și este interzisă comercializarea, cultivarea sau distribuția de semințe din orice soi care nu figurează în această listă națională.

Iar puterea publică spune: acest catalog de semințe există pentru a proteja consumatorii. Prima noastră întrebare este: de ce nu există un catalog cu brânzeturi, șosete sau frigidere? A doua întrebare: catalogul nu există mai degrabă pentru a proteja multinaționalele, care au confiscat totalitatea vieții din Europa?

Trebuie subliniat că GNIS-ul a fost creat de mareșalul Pétain în 1941 sub Ocupație. Pétain a mai creat și CTPS (Comitetul tehnic permanent al selecției) care taie și spânzură în domeniul semințelor. Și, dacă tot vorbim de mareșal, să adăugăm că tot el a creat ordinul medicilor, al farmaciștilor și veterinarilor și că a suprimat diploma de medic erborist și de medicului homeopat.

A oferit, astfel, o autostradă teroriștilor care sunt multinaționalele petrochimiei și agrochimiei, permițându-le să confiște viața și să preia puterea asupra populației, pur și simplu. E înspăimântător. La ieșirea din război nici regimul de Gaulle, nici comuniștii nu au schimbat nimic din toate aceste organisme stabilite de mareșalul Pétain. Încă suntem sub controlul acestor pseudoinstitute create de un colaboraționist și ne întrebăm care e constituționalitatea, legalitatea lor. Au drepturi absolute, sunt autoproclamate. De asta ne hărțuiesc de câțiva ani prin tribunale: pentru că distribuim soiuri care nu sunt înscrise în lista națională. Am fost atacați de GNIS, deci de Ministerul Agriculturii, și de FNPS (Federația națională a profesioniștilor în semințe de legume și flori), lobby-ul creatorilor de semințe industriale. La început am câștigat, dar GNIS și lobby-ul au reatacat în apel. Acolo, procurorul Republicii a cerut eliberarea mea și președinta s-a întors împotriva procurorului său și a condamnat Kokopelli la 24.000 de euro amendă.

În decurs de doi ani, avem aproape 90.000 euro taxe juridice.

În ciuda acestui fapt, ei bine, printre clienții Kokopelli din ultimii opt sau zece ani se numără: primăria Bordeaux, primăria Poitiers, primăria Paris, Muzeul de istorie naturală, parcul din Lubéron. Ei ne cumpără o mulțime de semințe. Anul trecut am avut o comandă din partea consiliului general din Guadalupe, roșii și semințe „ilegale“ de 5000 de euro. Deci, este o farsă. Cele mai mari restaurante din Paris, în care mănâncă toată burghezia de dreapta, de stânga sau de centru, nu servesc decât soiuri vechi de roșii, furnizate de grădinarii care se aprovizionează cu semințe de la Kokopelli.

Credeți că oamenii care au gustat vechile noastre soiuri de roșii mai au chef să se întoarcă la hibridii din agronomie? Nu. Pentru că roșiile noastre sunt roșii adevărate, cu gust.

Anul trecut am lansat o campanie care se numește „Robin Hood al semințelor“, pentru că ne-am dat seama că supermarketurile franceze distribuie cu bucurie soiuri de roșii și de dovlecei strict rezervate uzului amator. Dar supermarketurile le vând pentru că grădinarii profesioniști le produc, iar asta înseamnă că acești grădinari au acces la semințe în mari cantități și varietăți rezervate strict uzului amator. Carrefour, Auchan și Leclerc sunt mai presus de legea franceză, în timp ce Kokopelli e hărțuit în tribunale...?

Revenind la anul 1961, este un an cheie și pentru că marchează debutul revoluției verzi. Și revoluția verde era verde mai ales datorită culorii dolarului. Au scos mulți dolari din revoluția verde.

Dar, pentru oamenii din Lumea a Treia, a fost înspăimântător! Pentru că revoluția verde a distrus solurile, apa, aerul, biodiversitatea. În India, mii de varietăți de orez au dispărut. Structura socială a Indiei a fost distrusă. Agricultură indiană era o agricultură feminină, destinată înainte de toate hrănirii familiei, și s-a transformat într-o agricultură masculină cu recolte devenite mărfuri vândute pe piața regională, națională sau internațională. Înainte, în orezării, femeile adunau broaște, pești, așa numitele „buruieni“ care erau de fapt pline de oligoelemente și proteine. Cu toate acestea, sub impactul revoluției verzi agrochimice, peștii, broaștele și buruienile au fost în totalitate eradicate. Prin urmare, au dispărut toate sursele de proteine, oligoelemente și vitamine care erau prezente în mod natural în orezării. În plus, fluctuațiile de preț de pe piața internațională pot ruina rapid un agricultor. Astfel, un număr considerabil de mici fermieri din India, captivi ai sistemului, au dat faliment. Și, uneori, ei s-au sinucis, fie individual, fie colectiv. Ori s-au îngrămădit în bidonviluri, ori au devenit muncitori cu ziua pe propriul pământ, pe care l-au vândut la Cargill sau la bănci pentru a rambursa împrumuturile pe care le contractaseră pentru a cumpăra produsele agrochimice și semințele modificate genetic sau hibridii F1 care costă scump. Înainte, țăranii își refăceau propria sămânță an de an.

Deci, această revoluție verde este, de fapt, o farsă uriașă, un dezastru total pentru toate țările Lumii a Treia.

1961 a fost cu adevărat un an cheie deoarece vedem că s-a produs o concentrare pe plan internațional astfel încât marele capital să preia controlul, instituțional, asupra circuitelor alimentare ale planetei. Iar acum mafia semințelor își dă seama că e un eșec total și spune „Nu vă îngrijorați, venim cu a doua revoluție verde. Este revoluția organismelor modificate genetic, a transgenicilor“.

Cazul porumbului e fantastic. La origine, este o plantă rezistentă la secetă. Vechile soiuri au fost eradicate pentru a impune monștri care au nevoie de până la 120 l de apă per plantă. Dar, cum nu mai există apă, industria de semințe se prezintă ca un salvator spunând că va crea soiuri transgenice de porumb care vor fi rezistente la secetă. Or, am fi putut păstra vechile noastre soiuri de semințe, care erau în mod intrinsec și natural puțin consumatoare de apă.

Când aud de biocraburanți, văd roșu în fața ochilor. E nevoie de aproximativ 2000 de litri de apă pentru a produce un kg de porumb uscat și 2,5 kg de porumb pentru a produce un litru de etanol. Asta înseamnă că pentru un litru de etanol e nevoie de 5000 de litri de

apă. Așadar, am scris un articol care se intitulează „Puneți sânge în motorul vostru: tirania necro-carburanților“. În Statele Unite, 40% din porumb este transformat în etanol. Prin urmare, prețurile la alimente sunt în creștere. Tsunami-urile alimentare nu se vor întâmpla în viitor, se întâmplă azi și mâine. Săracii Lumii a Treia vor fi pe primul front. Însă, în curând, oamenii săraci din țările vestice vor fi și ei afectați, dacă nu sunt deja. Vom asista la o creștere a precarității, cu oameni incapabili să își cumpere coșul alimentar pe care îl cumpărau înainte. Pentru că atunci când grâul și porumbul se scumpesc, puiul și produsele lactate urmează această creștere, întrucât 40% din prețul puiului este indexat cu prețul porumbului cu care e hrănit.

Atâta timp cât bogații vor avea bani să îi jefuiască pe săraci de alimentele lor, sistemul poate funcționa în continuare. Dar, la un anumit moment, țările Lumii a Treia nici nu vor mai avea suficientă hrană pentru vânzare, mai ales dacă li se impune o despădurire care duce la desertificarea pământurilor supraexploatare, sau utilizarea pământurilor pentru „necro-carburanți“. În Indonezia, de exemplu, se dorește despădurirea a douăzeci de milioane de hectare pentru a planta palmier transgetic pentru biodiesel.

Trebuie înțeles motivul pentru care mafia pune mâna pe semințe. De fapt, natura semințelor generează un anumit tip de agricultură. O sămânță modificată genetic sau un hibrid F1 reclamă un „pachet“ tehnologic, anume pesticide, erbicide, fungicide și îngrășăminte făcute din petrol. S-a creat mitul productivității hibrizilor F1, dar e fals!

Hibrizii F1 sunt productivi deoarece se pun multe chimicale în pământ, invers față de vechile semințe.

Kokopelli e atacat pentru că distribuie vechi soiuri neînscrise, dar mai ales pentru că vine cu o viziune liberală asupra vieții și dorește să promoveze autonomia grădinarilor în privința semințelor. Deoarece companiile multinaționale, cum ar fi Monsanto, Limagrain și Syngenta, au confiscat totalitatea vieții. Syngenta, de exemplu, este unul dintre regii chimiei, această întreprindere s-a născut din fuziunea Novartis și Astra Zeneca – Novartis, care înseamnă în latină „noua artă“, fiind ea însăși o fuziune a Ciba-Geigy și Sandoz, cei mai mari doi poluatori ai Rinului. Așadar se ascund, se transformă, se concentrează, își dau nume drăguțe în latină, dar realitatea este putredă. 65% din apele freatice franceze și 95% din cursurile de apă sunt poluate de 240 de substanțe care sunt mai ales produse ale agriculturii. Bandiții sunt condamnați la închisoare, dar otrăvitorii publici când vor fi condamnați?

Rachel Carson era o femeie genială, profetică. Ea nu s-a înșelat când, în *Primăvara tăcută*, a denunțat impactul DDT-ului și al agrochimiei. Cu toate acestea, reputația ei a fost distrusă. De cine? De Monsanto, evident. Monsanto guvernează planeta în acest moment. Semințele ei sunt peste tot, în Cambodgia, în Thailanda, în India sau în Bolivia. E la fel ca îndulcitorul aspartam, care pare a fi în mare parte responsabil pentru maladia Alzheimer. Monsanto a încercat de șaisprezece ori să-și treacă aspartamul de FDA (Food and Drug Administration – Administrația pentru Alimente și Medicamente), și de șaisprezece ori directorul FDA a spus nu. Când Reagan a devenit președinte al Statelor

Unite l-a concediat pe directorul FDA, pe care l-a înlocuit cu unul din prietenii săi, iar aspartamul a trecut.

Pentru noi, soluțiile la toate acestea sunt foarte simple. Dar nu se dorește punerea lor în practică. S-a calculat că în Statele Unite, dacă s-ar recicla totalitatea suprafeței agricole, adică 200 de milioane de hectare, spre agricultură biologică, s-ar anula emisiile de CO₂ ale unei jumătăți din parcul auto al SUA, și același lucru e valabil pentru Franța. Deci aceasta ar rezolva o mare parte din faimoasa încălzire asociată cu CO₂, iar pentru cealaltă jumătate ar fi suficient să scadă consumul de carne pentru a diminua emisiile de metan. În plus, dacă s-ar diminua consumul de carne, s-ar reduce dimensiunea defrișărilor din America Latină, unul din factorii majori ai așa-numitei încălziri globale. Așadar, există soluții, dar nimeni nu vrea să le pună în aplicare. Când am văzut că FAO, anul trecut, la congresul din aprilie-mai 2007, a anunțat cu mândrie că agricultura biologică ar putea hrăni întreaga planetă fără a dăuna mediului, noi știam bine asta, dar oamenii de la FAO ar fi trebuit să o spună acum douăzeci de ani. De altfel, am interpellat-o pe doamna Lagarde, ministrul Agriculturii, spunând: „Dacă FAO are dreptate, trebuie să trecem la agricultura bio, iar dacă FAO greșește, atunci să oprim finanțarea acestor iluminați care îndrăznesc să pretindă că planeta ar putea fi hrănită numai de agricultură organică!“

De doi ani, în Statele Unite, Canada sau în majoritatea țărilor europene, albinele dispar. Dintr-o dată, stupul este gol, și nu mai rămâne decât regina cu ceva puiet și fără albine moarte. E un mister total. Anul trecut, apicultorii au pierdut 30% din stupinele lor de pe coasta de est a Statelor Unite, 30% din sud și 70% de pe coasta de vest. În Spania, Italia, Polonia, Austria, Germania și Elveția, unii apicultori au pierdut până la 60-80% din coloniile lor. În cazul în care ne vom confrunta în continuare cu acest sindrom, nu vor mai exista albine. Or, albinele polenizează 40% din producția mondială. Nu albine înseamnă nu livezi, migdale, mere, cireșe, piersici, bostani, castraveți, lucernă, rapiță... Cauza acestei eradicări a albinelor este fără îndoială multifactorială: pesticidele (Gaucho, Regent și Cruiser, care tocmai a intrat pe piață) și OMG-urile pe de o parte, dar, de asemenea, în Statele Unite, s-a constatat că majoritatea substanțelor cu care sunt hrănite albinele provin din plante transgenice. În plus, la fel ca în Statele Unite, în Europa albinele sunt transportate. Evident, în Statele Unite fenomenul este mai accentuat deoarece apicultorii au nevoie de 1.300.000 de stupi timp de cinci săptămâni pentru a poleniza migdalii din California, deci stupii vin din toate statele. La cele de mai sus s-ar putea adăuga poluarea electromagnetică. Actualele turnuri de telefonie mobilă sunt de trei ori mai puternice decât cele din prima generație. În sfârșit, la toate acestea se adaugă și un parametru genetic. În mod normal, într-un stup, în timpul zborului nupțial, regina se împerechează cu patruzeci de bondari în trei zile. Dar acum, s-a sfârșit. Reginele sunt înseminate artificial în laboratoare. Iar în Statele Unite, potrivit experților Ministerului Agriculturii, genetica albinelor ar fi circumscrisă la 100 sau 200 de regine mamă pornind de la care se creează toate reginele care vor fi utilizate în stupinele țării. Deci baza genetică a reginelor devine de o sărăcie cutremurătoare! Sentimentul meu este că albinele sunt pe cale să abandoneze umanitatea. Dar albina este

totul: polenizarea, mierea, polenul, propolisul... Dacă umanitatea ar pierde albina, după patru ani ar dispărea de pe planetă.

În mod similar, baza genetică a alimentației umane se îngustează deoarece pe întreaga planetă sunt douăzeci de specii care furnizează 95% din calorii, printre care grâul, porumbul, maniocul, cartofii și bananele. Deși există potențial mii de specii de plante cu care am putea să ne hrănim. Dar sunt interzise sau eradicate de chimie, urbanizare sau autostrăzi. Iar cei care înveninează umanitatea cu pesticide și cu alimentația lor alterată sunt chiar cei care vând suplimente alimentare și așa-numite medicamente.

După părerea mea, nu există o soluție globală. Oamenii vor muri pentru că nu există suficientă hrană pentru toată lumea. De aceea, de la început, asociația Kokopelli promite grădinăritul familial. Ne luptăm pentru autonomia semințelor și autonomia legumelor. Dintr-o grădină se pot obține legume tot timpul anului. În timpul iernii, poți să ai praz, ridichi, brocoli, varză, salate și cicori care rezistă la -25° C. Dar acum oamenii împing cărucioare în supermarketuri. Suntem o civilizație de împingători de cărucioare.

Acestea fiind spuse, consumatorii s-au cam săturat să mănânce rahat.

Agricultura bio ar putea hrăni multă lume și Pierre Rabhi spune adeseori că o Etiopie bine gestionată poate hrăni toată Africa, un continent subpopulat. În India, sunt hrănite 20 de persoane per hectar.

Sunt zile în care îmi spun: ne pot distruge asociația, dar nu vor distruge spiritul Kokopelli. Timp de cincisprezece ani, ne-am răspândit semințele în toată Europa. Mii și mii de grădinari își produc acum semințele lor. Suntem la a opta ediție a cărții mele, adică 35.000 de exemplare se plimbă prin natură. Și e înainte de toate un manual de producere a semințelor, în care explic cum să fii autonom pentru a putea spune nu mafiei. Deoarece metoda cea mai bună de a lupta contra agrochimiei este să te lipsești de ea. Cea mai bună modalitate de a lupta contra societății este să nu mai consumi și să nu mai mergi la supermarket. În patruzeci și opt de ore de boicot, sistemul se prăbușește. E atât de simplu... Totuși, eu cred că neconsumul nu va veni din inima individului, ci din sărăcie. Și nu suntem departe de asta.

Stéphane Fayon

REȚETE UȘOARE DE AGROECOLOGIE PENTRU ACASĂ SAU PE CÂMP, EXPERIENȚE DIN INDIA

Stéphane Fayon

Responsabil al antenei Kokopelli din India (Annadana) de zece ani. Stéphane Fayon a ajuns în orașul internațional Auroville* la vârsta de 25 ani, atras de idealul de unitate umană, stilul de viață eco-alternativ și „yoga muncii“, noțiune dezvoltată de către yoghinul și vizionarul hindus Sri Aurobindo. De zece ani, Annadana, situată în grădina botanică din Auroville, a dezvoltat două linii de expertiză, selectarea și producerea de semințe legumicole favorizând autonomia țăranilor din punctul de vedere al semințelor, ca și sistemele și tehnicile agroecologice. Annadana pune în aplicare numeroase programe, distribuie 15.000 de săculeți de semințe pe an, formează sute de țărani și tehnicieni și oferă servicii de consultanță tehnică altor instituții. În particular, în 2005, Stéphane a condus un program de reabilitare biologică a orezăriilor afectate de tsunami (200 de hectare), finanțate de Crucea Roșie franceză și administrate de ONG-ul Enfants du Monde (Copiii Lumii) în 2006, Annadana a stabilit un proiect-pilot de producere a semințelor pentru o fermă de cercetare a guvernului indian; în 2008, Annadana a efectuat trei misiuni pentru Crucea Roșie franceză, într-un program de urgență în Laos (1.000 de hectare de orezării); în 2009, Annadana a condus o misiune de evaluare în Nepal, pentru crearea antenei Kokopelli din Nepal (Kokopelli Himalaya).

Astăzi, Stéphane încearcă să extindă activitatea în Asia, în beneficiul ultimelor populații autonome și a minorităților etnice și tribale, ale căror sisteme de subzistență durabile și ancestrale, de o valoare inestimabilă, sunt amenințate de agricultura modernă, chimizată și reduționistă.

---

* Fundația Auroville este încurajată de Ministerul indian al Resurselor Umane și Dezvoltării și de către Unesco, și reunește peste 2000 de persoane de 45 de naționalități diferite și este recunoscută mai ales pentru inovațiile sale, cercetările sale aplicative, tehnologiile alternative, durabile, integratoare ale omului și mediului. - TEI

Eu sunt directorul antenei Kokopelli din India. Am petrecut mult timp pentru a dezvolta tehnici de agroecologie durabile și de înalt randament, spre folosul populației defavorizate. Mai ales pentru culturile de orez și legume, facem o cultură de biomasă, adică îngrășăminte verzi. Pe terenurile argiloase ale orezăriilor, se ajunge la o producție de 10 sau 12 tone de biomasă în 45 de zile, ceea ce este enorm. Apoi, o tăiem și o ducem pe câmp. În câteva săptămâni, toate rădăcinile care afânaseră solul în profunzime se descompun. Ele sunt digerate de către sol, care începe să fie mai negru, mai bogat în materii organice, și care aduc un procentaj de 40 până la 50% nutrienți necesari viitoarei culturi. Atunci stropim câmpul cu preparate pe bază de microbi, care vor accelera descompunerea îngrășămintelor verzi și pe care nu le cumpărăm de la companii ci le preparăm noi înșine.

Promovăm înainte de toate panchakavia, care înseamnă „cele cinci produse ale vacii” în limbaj local. Este un preparat foarte simplu pe bază de baligă de vacă, urină, unt degresat, lapte, iaurt, de asemenea lapte de cocos, banane și zahăr – elemente pe care toți fermierii le au. Această rețetă provine din texte sanscrite străvechi și a fost regăsită acum 8 ani. Trebuie mai întâi amestecată baliga de vacă cu untul degresat. Apoi, se adaugă urină de vacă, iaurt, lapte, apoi melasă de trestie de zahar. Mai adăugăm și zahăr de banane și nucă de cocos, pe care le amestecăm cu totul. Și, gata! În rețeta originală, nu se utilizează decât cinci produse ale vacii. Am adăugat ingrediente dulci deoarece zahărul accelerează multiplicarea microbilor. Trebuie să se aștepte trei săptămâni pentru a vărsa panchakavia pe plante. Se agită un minut dimineața și un minut seara. Pot fi păstrate până la șase luni. Apoi, pentru culturi, se diluează de la 3 la 10%, 10% cirespunzând unei aplicări pe sol.

Se folosește de asemenea mult compost și îngrășământ verde. Importantă este înainte de toate sănătatea solurilor. Dacă un sol este sănătos și bogat, plantele evoluează bine, au destule îngrășăminte pentru a crește și sunt atacate mai puțin de insecte. În afară de asta, s-a dezvoltat totuși un adevărat arsenal de pesticide naturale, și pentru a-i liniști pe fermierii care adoră să ude culturile lor. Noi le fabricăm pornind de la plante locale. Contrar pesticidelor convenționale, rezultatul nu este imediat. Agrotocicele sunt otrăvuri și aduc imediat moartea a mii de insecte. Biopesticidele acționează pe termen mai lung,

mai blând, reglând populația în exces și intervenind asupra sistemului de reproducere. Avem, de exemplu, un preparat pe bază de ardei iute, ghimbir și usturoi, care este foarte puternic și trebuie folosit în doze mici. Acest preparat acționează rapid asupra insectelor care mănâncă frunzele. Soluțiile pentru o agricultură biologică durabilă se află chiar în plante. Există sute de soluții, sute de rețete. Iar nu spun asta din idealism. Lucrez cu fermieri care trăiesc sub pragul sărăciei, care au într-adevăr nevoie de un bun randament pentru a câștiga câteva zeci de euro pe lună. Cu ei, nu ne putem permite să fim idealști.

Folosim, de asemenea, stimulatori organici de creștere, care ajută îngrășămintele verzi și composturile să se descompună. Ei sunt parte integrantă din sistemul nostru de-a lungul întregii perioade de creștere a plantei. La fel cum în agricultura convențională fermierii adaugă NPK (azot, fosfor, potasiu), tot așa, când răsadurile de legume sau de orez cresc, stropim culturile la fiecare 15–20 de zile cu stimulatori de creștere, adică populații de microbi.

Răzoarele sunt și ele o sursă de biomasă esențială. În toate proiectele noastre, plantăm sistematic răzoare pe care le cosim o dată sau de două ori pe an. Aceste frunze se reîntorc în straturile de plantație. Este vorba despre o compostare in situ, nu mai este nevoie să facem compostul în exterior, să-l adunăm și să-l amestecăm. Asta se întâmplă de la sine. Se crește mult frunziș diferit. De exemplu, *Pongamia pinnata* sau *Vitex negundo*, doi copaci cu valoare insecticidă, sau *Morinda coriera*, cu frunzele bogate în proteine. Noi chiar hrănim solurile noastre.

Ceea ce descopăr pe măsură ce trec anii, este că agricultura biologică poate fi calificată drept agricultură de înalt randament. Ea poate atinge randamente superioare agriculturii convenționale. După primul nostru an de cultură, am notat o creștere de 20% a randamentului. În al doilea an, am mai înregistrat o creștere de 20% față de primul an. Fermierilor nu le vine să creadă. Am crescut, în medie, de la 13-15 saci de orez pe acru la 27–28 de saci. Unii fermieri au crescut chiar până la 35 de saci. Se apropie de media națională, cu terenuri mai puțin fertile.

De 10 sau 15 ani, pe toată planeta, randamentele scad, în ciuda fertilizatorilor și a organelor modificate genetic. De ce? Deoarece, după cincizeci de ani de agricultură chimizată, solurile sunt moarte. Nu mai există microbi, nici biomasă. Plantele sunt slăbite. Nu mai suntem capabili să creștem randamentele mondiale, dar umilul nostru proiect, chiar din primul an, a reușit acest lucru. Ar cam fi timpul să ne schimbăm modul de gândire...

Obiectivul nu este de a predica noutatea, ci de a aduce soluții concrete pentru fermieri. Nu le putem cere fermierilor aflați sub pragul sărăciei și cu patruzeci de ani de agricultură chimizată în spate să treacă la agricultura biologică pentru că este mai bine pentru consumatori, pentru apă și pentru mediu. Nici nu li se mai poate cere fermierilor, după agricultura convențională subvenționată, să treacă la agricultura biologică prin mijloace proprii. Trebuie să îi ajutăm. Asta și facem, furnizându-le înainte de toate semințe. În acest an, în grădinile noastre, cultivăm 22 de soiuri de roșii, roșii, portocalii, câteva negre, roșii cireșele. Producem 6 soiuri de porumb, alb, roșu, multicolor, purpuriu.

Scoatem 8 sau 9 soiuri de vinete, să fie aproximativ 85 de varietăți din 14 specii, cu care noi producem 15.000 săculeți de semințe conținând între 200 și 2000 de granule pe săculeț, în funcție de semințe, pe care le distribuim gratuit fermierilor, asociațiilor, ONG-urilor sau institutelor de cercetare. Obiectivul nostru este de a le oferi fermierilor semințe pe care să le poată reproduce pe câmpurile lor și care să aibă suficient randament pentru a înlocui hibridii.

În afară de semințe, le îi învățăm tehnicile cu îngrășăminte verzi, compostul și preparate de microbi. Subvenționăm, de asemenea, transplantarea, care ameliorează randamentele. Biopesticidele sunt făcute din plante locale. 2400 de specii de plante din India au proprietăți de insecticide naturale. Extragem aceste elemente active simplu, prin pisare, macerare, decantare sau fermentare, după caz. Obținem, așadar, aceste rezultate fără tehnologie importată din Occident, prin bun simț și intuiție și prin înțelegerea forțelor naturii prezente la orice fermier apropiat de mediul său.

Vandana Shiva

REINVENTAREA DEMOCRAȚIEI

Vandana Shiva

Fizician și epistemolog, diplomată în filosofia științelor, Vandana Shiva este unul dintre liderii ecologiștilor de teren și ai altermondialiştilor la nivel mondial. Ea militează mai ales pentru apărarea agriculturii țărănești și biologice împotriva politicii de expansiune fără limite a multinaționalelor agroalimentare și a efectelor perverse ale geniului genetic. Luptă împotriva brevetării viului și a biopirateriei, adică împotriva însușirii de către firmele agrochimice transnaționale a resurselor universale, mai ales a semințelor.

Din anul 1980, a fost foarte activă în Narmada Bachao Andolan (mișcarea Salvați Narmada) care se opune construirii de baraje pe râul Narmada fiindcă bulversează ecosistemele și obligă milioane de țărani săraci să-și părăsească terenurile. Vandana Shiva a fondat Navdanya, asociație care activează pentru conservarea biodiversității și pentru protecția drepturilor fermierilor. Ferma din Navdanya este o bancă de semințe model, care a permis ca peste 10.000 de fermieri din India, Pakistan, Tibet, Nepal și Bangladesh să descopere din nou agricultura „organică“.

Astăzi ea este în fruntea Comisiei internaționale pentru viitorul alimentației și agriculturii.

Uneori calificată drept „José Bové în sari“, ea se regăsește cu acesta pe aceleași baricade și a mărturisit în numeroase dăți în favoarea sa, mai ales în timpul procesului de la Millau.

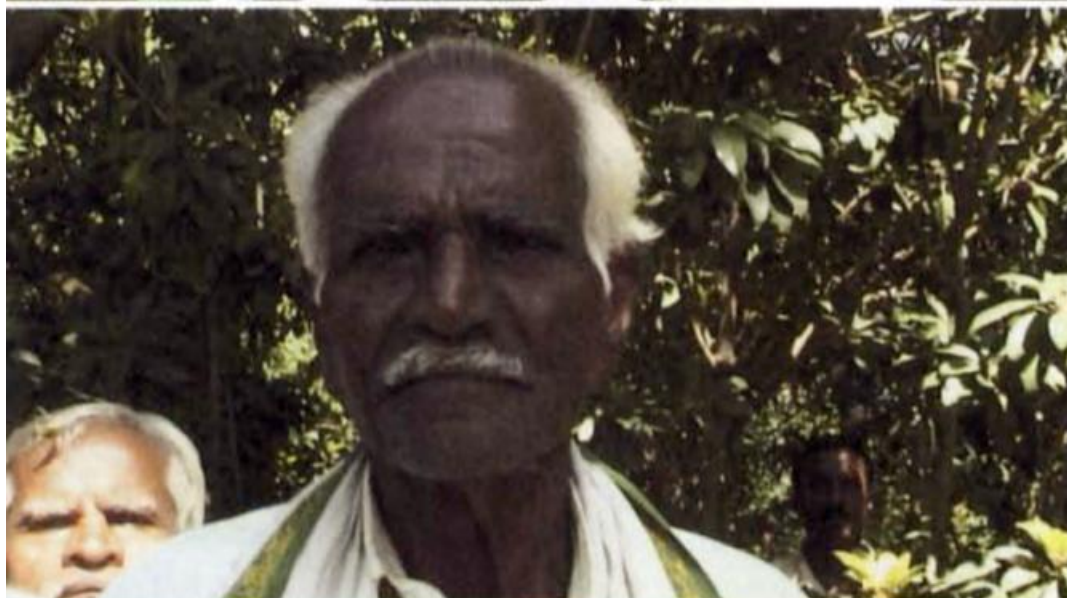
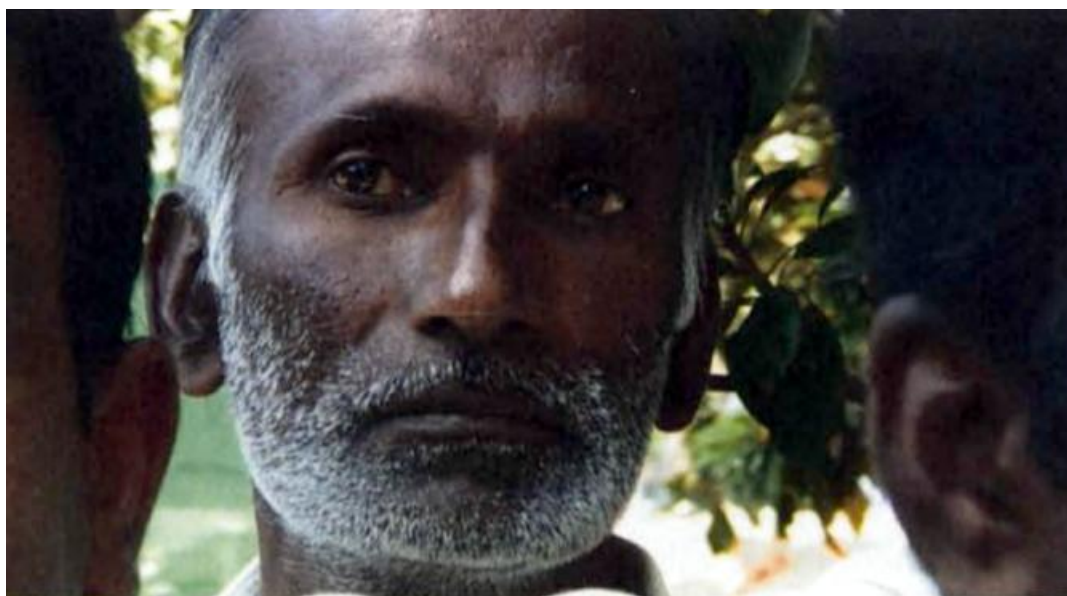
Pentru a-și explicita angajamentul, a publicat numeroase lucrări, precum *Ethique et agro-industrie: main basse sur la vie* (Etica și agro-industria: jos mâinile de pe viață), *Le terrorisme alimentaire* (Terorismul alimentară), *La Biopiraterie ou le Pillage de la nature et de la connaissance* (Biopirateria sau Jaful asupra naturii și al cunoașterii) și *abordează preocupanta întrebare despre apă în La Guerre de l'eau: privatisation, pollution et profit* (Războiul apei: privatizare, poluare și profit) în 2003. Anul următor, reia lupta cu *La Vie n'est pas une marchandise: les dérivés des droits de propriété intellectuelle* (Viața nu este un produs: derivatele drepturilor de proprietate intelectuală).

În 1993, Vandana Shiva a primit „Premiul pentru o Viață mai Bună“ (Right Livelihood Award), cunoscut ca „Nobelul alternativ“. În 1993, Vandana Shiva a primit „Premiul pentru o Viață mai Bună“ (Right Livelihood Award), cunoscut ca „Nobelul alternativ“. În 1993, Vandana Shiva a primit „Premiul pentru o Viață mai Bună“ (Right Livelihood Award), cunoscut ca „Nobelul alternativ“.

„Revoluția verde“ a primit premiul Nobel pentru pace sub pretextul că noile tehnologii ale chimiei urma să aducă prosperitatea, și că prosperitatea ar aduce pacea. Era ceea ce s-a numit „revoluția verde“, prin opoziție cu revoluția roșie care se răspândea venind din China. Iar americanii și-au spus: „Distribuiți produse chimice și veți evita comunismul“. Era literalmente imaginea lor: produse chimice împotriva comunismului. Din păcate, aceste produse erau scumpe și dăunau mediului înconjurător. Toate acestea s-au dovedit după zece ani, astfel încât în loc să fie pace și să profite de prosperitate, tinerii au cunoscut o nouă perioadă de sărăcie și și-au manifestat noi nemulțumiri, o nouă furie și au pus mâna pe arme. Un eveniment de o extremă violență a avut loc în orașul Bhopal: o scurgere la uzina de pesticide Union Carbide a provocat moartea a 30.000 persoane, dintre care 3.000 într-o singură noapte. Pesticide careucid, îngrășăminte chimice care îndatorează oamenii, care se înfurie și vor să omoare la rândul lor. Este o economie a morții. Și de atunci a devenit o adevărată economie a suicidului, pentru că după represiunea foarte violentă de către forțele militare a insurgenților din Punjab, nu se mai putea lua pușca și trage asupra lumii exterioare, atunci agricultorii au început să bea pesticide și să-și pună capăt zilelor. Violența nu s-a oprit, furia nu s-a risipit, eșecul nu s-a transformat în succes iar în prezent furia s-a întors împotriva agriculturilor.

În ultimul deceniu, din cauza acestei forme de agricultură, am pierdut 200.000 de agricultori care s-au sinucis. Eu numesc asta o economie sinucigașă. Ea este sinucigașă pentru specia umană: suntem pe cale să distrugem planeta pe care trăim. Este sinucigașă pentru că agricultura chimizată, industrială și globalizată dă naștere la 25% din emisiile de gaze cu efect de seră care perturbă climatul. Este sinucigașă deoarece distruge rețelele de apă. Agricultura chimizată necesită de 10 ori mai multă apă decât agricultura ecologică. Suntem pe cale să distrugem biodiversitatea. Agricultura industrială a redus alimentația noastră de bază la 5 sau 6 plante, în timp ce înainte consumam 1.500 de plante diferite. Agricultorul mediu în India cultiva 250 de specii. Aceasta este noua sărăcie. Solurile devin sterpe și apoi agricultorii se sinucid. La toate nivelele este așadar o agricultură sinucigașă.

Nici o altă specie n-a fost așa de neghioabă ca specia umană care și-a diminuat cu bună știință propriile resurse alimentare gândind că dădea dovadă de inteligență. Era o inteligență falsă, o inteligență pe care aș califica-o drept machistă, care decurge din idealul de dominare a naturii, care vrea să șteargă toată știința noastră ancestrală sub pretextul că ne vine de la mamele și bunicile noastre, și care determină oamenii să acționeze ca niște cretini crezându-se extraordinar de răi pentru că fac contrariul a ceea ce au făcut ele mereu. Agricultura nu este un fenomen modern, ea vine din noaptea timpurilor, și

dintotdeauna femeile au fost cele care au creat inovațiile permițând ființelor umane să se hrănească. Toată această știință este pusă în pericol.

Pesticidele și îngrășămintele vin din război. Concepția agriculturii ca război împotriva planetei vine din război. Toate acestea trebuie respins ca o aberație a secolului trecut. Trebuie să începem acest secol revenind la vechea înțelepciune care ne învață cum să trăim în armonie cu pământul.

Trebuie să trecem de la monocultură la biodiversitate, un sistem în care multe specii cresc în același timp și se integrează în mediul copacilor și al animalelor.

Diversitatea reprezintă soluția și ea merge mână în mână cu învățăturile indigene. Puteți să aduceți din laborator cel mai înțelept om de știință, el nu va cunoaște decât celulele unei plante sau alteia, nu și planta însăși. Avem nevoie de cunoștințele bunicilor noastre care cunoșteau fiecare plantă și toate proprietățile și caracteristicile ei. De aceea eu am fondat, la ferma noastră, o universitate a bunicuțelor pentru ca aceste cunoștințe, această tradiție să nu se piardă.

Randamentul policulturii este mult mai bun decât al monoculturii industriale și totuși continuă să fie răspândit mitul că monocultura produce mai mult. Monocultura produce mai multe produse și mai mulți bani. Dar hrana nu este o marfă. Hrana este cea care menține în viață corpul uman și pământul.

Altă absurditate a sistemului contemporan este dezvoltarea excesivă a producției de marfă. De fapt, cu cât producem mai multe mărfuri, cu atât mai mulți oameni mor de foame. Un miliard de persoane suferă în lume de foamete deoarece mărfurile alimentează fermele-uzine și pentru că în cea mai mare parte cerealele sunt direcționate acum către animale. Acum vom vedea din ce în ce mai mult cereale alimentând mașinile, fiindcă se răspândesc biocarburanții și agroculturii. Desigur, pe scara valorilor pieței de mărfuri, mașina este în vârf, ferma-uzină este pe locul doi și oamenii pe ultimul loc. Atunci când alimentația este administrată ca și cum ar fi vorba despre o marfă, oamenii mor de foame și mașinile circulă cu alimente în motorul lor.

Prin urmare, nu ne putem permite să considerăm alimentația o marfă. Trebuie considerată hrană, atât și nimic mai mult. Cea mai frumoasă dintre activități pentru a duce o viață frumoasă este aceea de a produce și a oferi o hrană sănătoasă oamenilor. Trebuie să facem distincție între hrana bună și cea rea. Piața nu face distincție și de aceea ne sunt vândute alimente modificate genetic, zahăr sintetic de exemplu, precum siropul de porumb cu un înalt conținut de fructoză și tot felul de alimente sintetice de pe cărora corpurile noastre se resimt tocmai pentru că sunt denaturate. Astfel, apar noi maladii precum obezitatea sau diabetul. Noi, ființele umane, nu mai suntem capabili să facem distincție între hrana bună și cea rea. De altfel, este pe cale de dispariție hrana cea bună. Această legătură dintre câmp și farfurie, care permite ca alimentele bune să ajungă în toate bucătăriile, reprezintă reinventarea democrației. Cât timp nu vom avea această legătură, nu vom ști ce mâncăm și vom fi obligați să mâncăm ceea ce ființele umane nu ar trebui să mănânce, ceea ce nici o specie inteligentă nu ar trebui să mănânce. Apropos de organismele modificate genetic, am citit și recitit rapoarte care spuneau că am putea forța oamenii să

mănânce alimente modificate genetic, dar că vitele nu le-ar paște niciodată și, dacă ar face-o din greșeală, ar muri, ca în cazul din Andhra Pradesh, unde 1800 de oi și capre au murit după ce au păscut pe un câmp de bumbac BT (bumbacul modificat genetic).

Sistemul agricol actual a vrut să ne facă să credem că se poate face agricultura fără fermieri, că ultimul agricultor poate fi alungat de pe pământurile sale, că agricultura familială poate fi strivită și că agro-business-ul poate să acapareze totul. Agro-business-ul nu face agricultura, el plătește mașini și produse chimice pentru a face culturile să crească, agresează pământul și planeta și, în plus, acest sistem extrem de costisitor nu funcționează decât pentru că fură 400 de miliarde de dolari sub formă de subvenții din buzunarele contribuabililor. De fapt, această agricultură pune hrana sub controlul celor cărora nu le pasă de planetă și se interesează doar de profitul propriu. Ei nu pot lucra decât cu o agricultură frauduloasă al cărei cost de producție este foarte ridicat și care vinde produsele la prețuri foarte mici. Vă puteți imagina un sistem care cheltuiește 10.000 de dolari pentru a produce o mașină care se vinde apoi cu 4.000 de dolari? Așa ceva nu există, n-ar putea să funcționeze! Și totuși astfel funcționează agricultura, deoarece banii noștri servesc pentru a falsifica sistemul alimentar. Avem nevoie de un sistem alimentar onest, care să reflecte adevărul și niciodată nu-l vom avea dacă întreprinderile vor păstra controlul asupra alimentației. Trebuie să recăpătăm controlul asupra hranei. De aceea vorbesc despre suveranitatea alimentară și despre democrația alimentară ca ultima democrație pe care trebuie să o inventăm. Dacă eșuăm, nu numai că nu vom avea libertate, dar nu vom avea nici pâine.

Cei care sunt pe cale de a pune în aplicare fiecare dintre etapele controlului asupra lanțului alimentar știu foarte bine ce fac. Pentru ei, eliminarea micilor agricultori este o sarcină intenționată. Națiunile Unite au definit genocidul ca „voința deliberată de a răni fizic sau de a extermina un grup de persoane“. Ceea ce li s-a făcut agricultorilor din întreaga lume este într-adevăr o voință deliberată de a-i răni și de a-i face să dispară. Este cel mai mare genocid din istoria umanității! Și, bineînțeles, este de asemenea un genocid al femeilor pentru că alimentația era ultimul domeniu în care femeile dețineau puterea. Femeile depozitau semințele, pregăteau masa, împărțeau hrana și, când femeile au puterea, societatea este liberă, protejată.

Violența împotriva femeilor a crescut enorm. Comercializarea societății a generat o nouă violență împotriva femeilor, evaluate actualmente ca niște mărfuri, or ca mărfuri ele nu au nici o valoare! Ca piloni ai societății ele au valoare. Cele mai rele forme de violență au loc în statele cele mai prospere, ceea ce dovedește că modul de dezvoltare modernă nu garantează cu nimic emanciparea femeilor. În realitate, acest mod de dezvoltare se sprijină pe cele mai rele forme ale patriarhatului, iar formele actuale ale patriarhatului, când sunt asociate formelor vechi de patriarhat produc un virus patriarhal extraordinar a cărui cea mai oribilă exprimare este moartea fiicelor înainte de nașterea lor. Feticidul feminin în India a dus la dispariția a 35 de milioane de fete, este extrem de răspândit în capitală, Delhi, în Punjab, capitala revoluției verzi, în Haryana, în statele cele mai prospere pe plan financiar. Când o specie nu este considerată specie, ci ca un corpus în care „totul are un

preț“, este logic să se ajungă la un slogan de genul următor în favoarea feticidului feminin: „Cheltuiți 5.000 de rupii astăzi pentru o ecografie care vă va arăta sexul copilului vostru, ceea ce vă va economisi 500.000 de rupii pentru zestrea de mâine“. Astfel, o nouă maladie legată de comercializarea societății împinge oamenii să jinduiască la televizor, un frigider, o mașină, chiar dacă veniturile lor nu le permit așa ceva. Un nou ideal consumerist conduce societatea și acest consumism a devenit inamicul femeilor. Obiceiul zestrei așa cum este practicat astăzi nu exista în India de altădată. Într-o mare parte a țării zestrea nu exista deloc, ba chiar dimpotrivă: se dădeau bani tinerei care se căsătorea. De exemplu în regiunea din care provin, la munte, exista un „preț al miresei“. Mireasa primea bani, deoarece se recunoștea că femeile erau stâlpii societății și trebuia arătată grațitudine celor care își dădeau fiica altei familii. Ceea ce i se dădea femeii atunci când părăsea casa natală era de obicei o vacă, veselă din cupru care dura toată viața și bijuterii din aur pe care le putea vinde în momente dificile. Acestea erau bunurile femeii, îi aparțineau la propriu. În zilele noastre, zestrea servește pentru consum, pentru cumpărarea unei mașini, a unui televizor, a unui frigider. Consumul este o boală socială și violența pe care o generează este de asemenea o maladie socială. Astăzi, când cineva își cumpără o mașină nouă, se sărbătorește, când ar trebui, dimpotrivă, să fie condamnat și tratat ca infractor și în loc să i se arate respect pentru această achiziție, ar trebui să fim indignați pentru că va polua și mai mult atmosfera, va ocupa spațiu în oraș și va omorî oameni pe șosele.

Aceste atacuri împotriva sistemului alimentar, împotriva femeilor și a țăranilor sunt ultimele asalturi ale puterii pentru a controla destinul umanității, planetei și a resurselor sale, inclusiv celor ale solului.

Guvernul nostru a fost abil manipulat de companiile multinaționale pentru a distruge micii fermieri, la fel ca guvernul SUA, care este în totalitate înfeudat acestor grupuri.

Anul trecut, sătulă de dezinteresul guvernului, am inițiat o campanie în regiunile în care sinuciderile erau numeroase. Am început cu lucruri simple care permit agricultorilor să supraviețuiască: le-am dat semințe, i-am informat despre agricultura biologică și le-am garantat un preț corect pentru ceea ce produceau. Timp de un sezon, 5 sate au putut astfel renunța la semințele modificate genetic de la Monsanto. De ce guvernele nu fac același lucru, în loc să lase să moară 200.000 de fermieri? De fapt ele sunt complicii acestui genocid și cheltuiesc mai mulți bani pentru a asigura distribuția produselor chimice și a semințelor și a pune fermierii într-o stare de disperare profundă decât să împiedice aceste crime. Alt domeniu în care guvernul este complice al genocidului este exproprierea forțată a terenurilor de la agricultori pentru a construi uzine, autostrăzi, spații comerciale. Acest genocid a creat deja numeroase conflicte în această țară și se întrevăd războaie pe pământ.

Revoluția culturală de care avem nevoie este reactivarea eticii pământului fiindcă, atunci când ne gândim la pământ, ne gândim la limite. Pământul oferă o mulțime de lucruri, îi suntem recunoscători, dar nu ne putem imagina că poate produce nelimitat.

Fie avem o societate de consum în care doar se consumă fără a găsi satisfacție, fie ne limităm consumul material, în acord cu bunăstarea noastră, pentru o celebrare a vieții în sensul larg, prin cultură, celebrări, comunitate. Eu cred că această revoluție este în curs,

chiar dacă nu este încă vizibilă. Mass media și guvernele sunt sub influența culturii de consum, dar populația își dă seama foarte bine că ceva nu e în regulă în organizarea actuală a economiei și a societății. Trebuie să continue formarea mișcării bazate pe această nemulțumire și prin mijloacele cotidiene, prin alimentație.

Boicotul este crucial. Fără boicot, nu am fi cunoscut niciodată libertatea. Trebuie să boicotăm și în același timp să prezentăm alternative. De aceea, prin asociația mea Navdanya, am organizat boicotul semințelor modificate genetic și al produselor chimice în aproximativ 7.000 de sate care lucrau cu noi. În aceste sate, marile întreprinderi nu mai au dreptul să intre, e un boicot total.

În ceea ce privește mișcarea oficială în favoarea produselor biologice, dacă aceasta devine o piață bio, nu există nici o diferență între comerțul produselor biologice și industria agroalimentară clasică. Sistemele oficiale de certificare bio presupun o birocrație greoaie și costisitoare. Ecologia nu are nevoie de birocrație. Mișcarea biologică trebuie să fie o mișcare de comercializare directă, la nivel local. Astfel cunoaștem mai bine, personal, agricultorul, aflăm de unde provin produsele și putem să le cumpărăm fără frică, așa cum se întâmplă în AMAt-urile din Franța.

Eu cred că mișcarea de prezervare a semințelor, a agriculturii ecologice, care plasează țăranii în inima agriculturii și care apără dreptul lor la pământ este o mișcare ce trebuie să capete amploare, să devină mult mai puternică. Sămânța a fost întotdeauna pentru mine o sursă de inspirație, un exemplu: ea este foarte mică și deodată se înmulțește în milioane de exemplare. Singurul lucru pe care-l putem face este să o protejăm, să o salvăm, să o împărțim. Astfel se dezvoltă această mișcare, astfel se va extinde. Dacă această mișcare nu se dezvoltă, India este moartă!

FERMA LUI DERADOUN NAVDANYA

Semințele pe care industria le oferă agricultorilor sunt foarte periculoase. Cultivatorii de bumbac BT au probleme de piele atunci când smulg bălăriile sau le cosesc. Au până și copiii. Iar aceste semințe poluează și apele subterane, omoară insectele și microorganismele care contribuie la fertilizarea solului. Asistăm în fiecare zi în India la ceea ce nu am văzut nici în copilăria și nici în tinerețea mea: crize cardiace și boli de cancer datorate alimentației și poluării.

De aceea încercăm să introducem în agricultură semințe bune. Începem prin a le spune agricultorilor: „Pământul nu este infertil, este suficient să alegeți tipul de cultură care corespunde pământului vostru și condițiilor climatice“. Sub copaci, puteți cultiva mai multe plante, ghimbir și plante medicinale utile. Vânzându-le, câștigați câțiva bani în plus. Astfel ne multiplicăm noi înșine semințele. Când agricultorii vin să ne vadă, ei își aleg culturile, comandă semințe pe care le selectăm pentru anul următor și pe care le înmulțim pe suprafețe vaste pentru a putea furniza boabele. Secțiunile de stocare și multiplicare sunt separate.

Câmpul acesta are mai puțin de 4.000 de m² și acesta este de o mărime similară. Aici cultivăm soiuri variate, este „ferma model“ și acolo realizăm monocultură, o singură

varietate de grâu, orez, sau orice altceva. Vrem ca agricultorii să priceapă că, dacă au o familie cu 6 membri, îi pot hrăni de pe mai puțin de 200 de m² cu condiția să cultive soiuri variate. Cu monocultura nu se obține decât un singur produs. Cultivând doar grâu cu un randament de 400 kg, nu câștigăm decât 4.000 de rupii. În schimb, aici, în această fermă, se cultivă mazăre, ridichi, năut, muștar, ovăz, legume, ceapă, usturoi, șofran, linte... Această fermă diversificată produce mai puțin grâu dar, cu aceste culturi suplimentare se scot din același teren între 16.000 și 17.000 de rupii.

Și nu există problema prețului de pe piața mondială, pentru că aceste produse se pot vinde local în cantități mici, nu este nevoie să le expediem în altă parte. Comercializarea nu pune nici o problemă pentru ceea ce cultivăm, de pildă ceapa. În bucătăria indiană se mănâncă ceapă la toate mesele, deci toți vecinii vor veni să cumpere. În ceea ce privește năutul, se pot vinde atât proaspăt cât și uscat. Se examinează toate datele: cât produce acest teren, cât câștigăm, ce sumă investim pentru această muncă, ce volum de apă utilizăm la monocultură, deoarece aici nu avem nevoie de apă. În această fermă model, principalele noastre culturi sunt culturi de teren uscat. Asta îi învățăm și pe agricultori. În general, agricultorii ard biomasa. Le spunem: „Nu ardeți biomasa, răspândiți-o pe câmp. Dacă nu vreți să faceți compost, împrăștiati-o pe câmp. Veți conserva umiditatea mai mult timp, veți reduce bălăriile pentru cultura viitoare și veți obține îngrășăminte naturale fără a face nimic“.

Există în regiune 400 de varietăți de orez. În banca noastră de semințe, toate denumirile sunt scrise în hindi pentru ca agricultorii să poată citi denumirile și să aleagă varietățile care le convin. Punem semințele în sticle pentru ca vizitatorii să poată să le vadă în hol. Nu deschidem prea des depozitul de stocare a semințelor deoarece în fiecare zi avem vizitatori la banca noastră de semințe sau la fermă și, dacă am deschide tot timpul, semințele ar mucegai sau ar fi invadate de boli. Varietățile selecționate sunt păstrate în locuri foarte speciale, în ambalaje pe care nu le deschidem decât la semănat. Deschidem pachetele o dată la trei luni pentru a vedea dacă semințele sunt bune sau nu și pentru a le usca timp de o zi la soare înainte de a le așeza din nou. În acest moment, avem 60 de varietăți de grâu. Încercăm să păstrăm semințele în coșuri de bambus pentru a le păstra cât mai mult timp. Altfel, putem pierde într-un an de la 20% până la 30% din cauza germinării. Dar, cum folosim semințele în fiecare an, nu avem pierderi din cauza germinării. Dacă nu aveți bambus, faceți coșuri din lemn și folosiți-le pentru depozitare. Și, pentru cele mai mici semințe, se poate folosi o sticlă. Anumite semințe nu sunt depozitate nicăieri, ne mulțumim să le păstrăm la rece. Trebuie să alegem cea mai bună formă de a proteja semințele. Nu toate semințele trebuie să fie puse în cutii, bidoane sau coșuri. Fiecare este diferită. Natura este cea care ne învață. Ea este un profesor bun. Pământul este excelent pentru păstrarea savorii anumitor semințe. În general, încercăm să ne construim banca de semințe cu o tencuială de pământ. Cimentul este periculos. Cu cât banca de semințe este mai rece și întunecată, cu atât mai mult se evită insectele și problemele.

Nu cerem bani pentru semințe, sămânța este un dar. Nimeni nu știe care este originea seminței. Trebuie distribuită gratuit, cum facem noi. Când agricultorul vine să

caute semințe la noi, să zicem 1 kg, îi cerem să le aducă înapoi sau să distribuie mai departe la doi agricultori care vor deveni membri ai Navdanya. Astfel ele sunt transmise de la agricultor la agricultor. Aceasta reprezintă o bancă de semințe comunitară, deoarece un agricultor nu poate păstra 400 de varietăți de semințe la el, dar 400 de agricultori, fiecare în ferma sa, da. Întregul sistem are la bază relația dintre agricultori: dând unuia, el va transmite altor 2, care vor transmite altor 4, cei 4 altor 8, cei 8 altor 16, cei 16 altor 32. Și ei ne vor da semințe pe care noi nu le avem în regiune. Adunăm 100 de grame de semințe, le înmulțim și le redistribuim agricultorilor care au nevoie de ele.

Devinder Sharma

PENTRU O DEZVOLTARE POLITIC INCORECTĂ*

Devinder Sharma

Devinder Sharma este inginer agronom, analist de politici alimentare și comerciale, ziarist și scriitor. Expert în domeniul alimentar, își dedică viața profesională demascării miturilor agriculturii industriale.

După părerea sa, sistemul agricol actual, aplicat pe scară largă, constrânge țăranii să își părăsească pământurile spre a face loc industriei și îi obligă să migreze spre metropolele indiene. El dezvăluie disfuncțiile unui sistem susținut de OMC (Organizația Mondială a Comerțului), care recomandă atât deschiderea piețelor, cât și o agricultură subvenționată, care acordă unei vaci europene subvenții de 3 ori mai ridicate decât venitul unui mic fermier din India!

El se pronunță de asemenea contra dezvoltării biocombustibililor în India, care se presupune că nu ar utiliza decât terenuri necultivate, demonstrând că acestea sunt necesare pentru asigurarea subzistenței fermierilor.

Analiza îl conduce la anticiparea fenomenelor migratoare, preconizând că 400 de milioane de persoane din India vor deveni refugiați ai agriculturii. El prezice că procentul de 23% din populația mondială, care deține 76% din terenuri, nu va depăși 2% în 2020, și că cei 600 de milioane de agricultori care există actualmente în lume vor dispărea. El folosește exemplul celor 27 de milioane de agricultori americani de la începutul secolului XX, care au scăzut în zilele noastre la 700.000.

Recunoscut și răsplătit pentru lucrările sale, Devinder Sharma este adesea asociat cu organizații internaționale: este, printre altele, membru fondator al Fundației Chakriyer Vikas și face parte din conducerea Fundației Asia Rice. De asemenea, este președintele unui colectiv independent din New Delhi numit Forumul pentru Biotehnologie și Securitate Alimentară. Recent, a scris trei lucrări: *GATT and India: The Politics of Agriculture* (GATT** și India: politica agriculturii), *GATT to WTO: Seeds of*

---

* Corectitudinea politică descrie strategiile de înlocuire a expresiilor și termenilor din limba curentă, care pot jigni anumite categorii de persoane, așadar incorectitudinea politică ar presupune evitarea strategiilor mai sus menționate - TEI

** Acordul General pentru Tarife și Comerț – TEI

Despair (GATT către OMC* Semănțele Disperării) și In the Famine Trap (În capcana foametei). El organizează numeroase dezbateri, conferințe și seminarii de agricultură sustenabilă, pentru diverse auditorii, în India și în străinătate.

India trece printr-o perioadă foarte interesantă. Pe de o parte, lumea o privește ca pe o țară care se dezvoltă într-un ritm fenomenal. Pe de altă parte, cunoaște o dezvoltare negativă, în sensul că numărul oamenilor care cad sub pragul sărăciei și abandonează agricultura crește de asemenea cu viteză maximă. Conform unui raport guvernamental recent, 836 de milioane de persoane, adică 77% din populația indiană, trăiește în prezent cu mai puțin de 20 de rupii pe zi, ceea ce înseamnă o jumătate de dolar. În plus, la nivel mondial, 852 de milioane de persoane merg la culcare flamânde, or, 852 de milioane ar reprezenta a treia populație a lumii, în ordinea mărimii, după India și China. Numai în India, se estimează că există 320 de milioane de persoane care suferă de foame, dar, după părerea mea, această cifră este subevaluată, deoarece, dacă 836 de milioane de oameni nu câștigă decât o jumătate de dolar pe zi, ei nu-și pot cumpera două mese pe zi și, în consecință, suferă de foame. Este dureros să vedem cum această țară, considerată un model de dezvoltare și de succes, ascunde o altă Indie, majoritară, în care nivelul de trai este situat sub jumătatea pragului de sărăcie definit de către Națiunile Unite și Banca Mondială. Este elocvent pentru situația paradoxală în care ne găsim. Din păcate, în India am urmat o cale care se dovedise deja catastrofală în alte părți, un model de dezvoltare împrumutat din America sau din Europa, bazat pe creșterea PIB-ului (produsului intern brut). Or, creșterea PIB-ului nu reflectă bogăția reală. Ea nu reflectă decât creșterea consumului. Dar volumul schimburilor de pe piață nu reflectă deloc bogăția populației. Acest model a creat inegalitățile pe care le cunoaștem. De exemplu, cel mai bogat indian câștigă de 9 milioane de ori mai mult decât agricultorul mediu. Și când vorbesc despre agricultorul mediu, este vorba de aproximativ 60% din populație. Nu cred că vom mai putea fi mândri cu acest model de dezvoltare în pas alergător, din moment ce este un model care exacerbează criza pe care o traversează India, o țară altfel foarte bogată în resurse naturale.

Acum 60 de ani, în epoca independenței din 1947, India număra între 320 și 330 de milioane de locuitori, dintre care 80% erau agricultori. Astăzi, acest procentaj a scăzut la aproximativ 57%, chiar dacă, în cifre absolute, numărul agricultorilor a crescut. India are în prezent în jur de 600 de milioane de agricultori.

Alt fenomen legat de dezvoltare, rata uciderii fetoșilor feminini a devenit extraordinar de mare. Este ceea ce eu numesc „rata creșterii indiene“. De ce ne bucurăm atât de mult de rata noastră de creștere de 9,2%? Să privim mai degrabă câte fete sunt asasinat în India și vom vedea unde este adevărata creștere. Am fost învățați să credem că o fată sau o femeie sunt o povară pentru societate. Ce tristă oglindire a modului nostru de viață! Genocidul, uciderea fetoșilor, hegemonia masculină decurg din modelul nostru de

---

* Organizația Mondială a Comerțului – TEI

dezvoltare. Doar creșterea contează... Cum putem să fim mândri de 8 sau 9 puncte procentuale de creștere, când aceste atrocități se perpetuează la nesfârșit?

Peste tot în lume, studenții învață că dezvoltarea economică suprimă sărăcia și atrage o creștere durabilă. De fiecare dată când predau sau țin conferințe în universitățile occidentale, pun întrebarea: Ce este creșterea? 90% din acești studenți nu știu ce este. Auzim zilnic vorbindu-se despre creștere în presă, fără să știm ce reprezintă. Ce este PIB-ul, de exemplu? Într-adevăr, există o definiție a PIB-ului: este suma banilor care trec dintr-un buzunar în altul. Este foarte interesant. Dacă aveți un copac viu, PIB-ul nu se schimbă. Dacă tăiați copacul, PIB-ul crește. Dacă există un râu curat, PIB-ul nu crește. Dar dacă râul este poluat, PIB-ul crește, nu o dată, ci de trei ori. De ce? Mai întâi, din moment ce deșeurile au fost aruncate în râu, aceasta înseamnă că se face schimb de bani, deci PIB-ul a crescut. Apoi, când râul este poluat și riveranii beau din apa lui, aceștia se îmbolnăvesc, merg la doctor și, din nou, se face schimb de bani. Și, în sfârșit, dacă aduceți o tehnologie pentru curățarea râului, banii își schimbă din nou proprietarii și PIB-ul crește și mai mult. Ce modalitate magnifică de dezvoltare! Astăzi ni se spune că motorul creșterii este consumul, dar, dacă clasa mijlocie indiană ar trebui să adopte același stil de viață ca și Europa, ne-ar trebui 50 de planete! Oare chiar avem nevoie de acest model de creștere? Un bun proces de dezvoltare ar trebui să respecte mediul, ecologia și oamenii, și să nu să distrugă resursele naturale. Dar modelul occidental de dezvoltare, pe care l-am urmat, este bazat pe distrugerea resurselor naturale. Și, când am mâncat capitalul, este foarte greu să-l reconstruim.

Acum patruzeci de ani, am optat pentru „revoluția verde“, care a introdus semințele hibride, îngrășăminte și pesticide chimice, culturi cu cerințe foarte mari de apă etc. Atunci s-a schimbat însuși modul nostru de a cultiva pământul. În acel moment al istoriei, acest lucru a fost poate necesar, pentru că exista o penurie de alimente și trebuia să importăm hrană care trecea din vapoare, direct în gurile flămânde. Era nevoie de o soluție-miracol, iar revoluția verde a adus-o. India a devenit autosuficientă. Dar ce constatăm acum, după patruzeci de ani? De fapt, acest tip de tehnologie și de agricultură a distrus resursele naturale și a dus agricultorii la faliment: astăzi ne confruntăm cu cea mai mare rată din lume de sinucidere a fermierilor. În India, la fiecare oră, 2 agricultori se sinucid. Iar acest lucru nu înseamnă că cei care nu se sinucid sunt fericiți. Asta ne arată starea precară în care se află lumea agricolă. Studii recente relevă că 40% dintre țăranii indieni și-ar dori să părăsească agricultura dacă ar avea posibilitatea. Moartea a 2 persoane la fiecare oră nu poate fi catalogată drept drept pagube colaterale, este o veritabilă dramă umană, trebuie ca lumea să se trezească și să se gândească la un mijloc de a limita această situație sau de a o face să înceteze imediat, ceea ce nu va fi posibil decât prin revenirea la un sistem agricol holistic.

De ce? Pentru că modelul actual de agricultură necesită din ce în ce mai multe produse industriale, ale căror costuri de producție cresc, și cum ne dorim să pastrăm produsele alimentare la prețuri mic, pentru a rămâne competitivi în raport cu importurile din țările bogate, prețurile produselor alimentare au rămas foarte mici. Dar țările bogate

își subvenționează enorm agricultura, pentru că știu că agricultorii nu ar putea să supraviețuiască altfel. Plățiți pentru a vă ajuta agricultorii să supraviețuiască, dar, din păcate, nu este și cazul Indiei, unde țăranii sunt lăsați la voia Domnului...

Și, dacă vom continua să îndemnăm țăranii să își părăsească fermele, ce vom face cu aceste 600 de milioane de persoane?

Economiștii ne spun că ar trebui să transformăm New Delhi în New York, sau Bombay-ul în Shanghai, ceea ce înseamnă că nu se dorește ca săracii să fie vizibili, că ar trebui să îi expulzăm... Deci, pe de o parte, îi alungăm pe oameni din fermele lor, și pe de altă parte îi alungăm din centrele urbane. Spuneți-mi, vă rog, unde vor merge acești 600 de milioane de săraci! Nicăieri în lume, nici o țară bogată, fie europeană, fie americană, nu ar putea să le dea de lucru acestor 600 de milioane de persoane. Așadar, ar trebui să găsim un sistem care să le permită să se integreze în societate, în loc să ascundem gunoiul sub preș. Ne-ar trebui un nou sistem de creștere, indian. Să nu ne fie rușine, este, într-adevăr, incorect din punct de vedere politic, deoarece trebuie să întoarcem spatele modelului de dezvoltare occidental, dar să fim puternici și încredințați că este modelul de care avem nevoie. Dacă nu, lumea se va întoarce cu susul în jos în ziua în care cei 600 de milioane de femei și bărbați se vor ridica și își vor cere drepturile.

Dacă vrem să revitalizăm agricultura indiană, acest lucru ar privi nu doar comunitatea agricolă, ci și pe toți cei care depind de agricultori, adică încă 200 de milioane de oameni, ceea ce înseamnă că între 800 și 900 de milioane de persoane ar putea ieși din criză, pentru a regăsi calea stabilității. De acest lucru are nevoie țara. Și se poate face, dar avem nevoie de câteva lucruri. Care ar fi acestea?

Mai întâi, ca lumea occidentală să ne lase în pace. De fiecare dată când occidentalii sunt amabili cu noi, ne scufundăm în criză. Ultima dată când au venit să ne ajute a fost atunci când a sosit Compania Engleză a Indiilor Orientale (East India Company), după care, așa cum știți, a urmat colonizarea Indiei timp de două sute de ani. Acum, vor să ne ajute cu poluarea, cu încălzirea climei, cu criza agricolă etc., și investițiile sosesc în India pentru a exploata bogățiile miniere – fier, oțel și chiar diamante –, ceea ce nu înseamnă

dezvoltare, ci din contră, înseamnă încălzire planetară, poluare, criză agrară. Se pretinde că, dacă încălzirea planetară continuă în același ritm, țările în curs de dezvoltare se vor confrunta cu probleme grave, și, când se dorește să ni se vândă arme, ni se spune că aceste state în curs de dezvoltare au nevoie de ele pentru a lupta împotriva terorismului.

Nu înțeleg de ce țările occidentale ne poartă de grijă. În realitate, nu ne rezolvă problemele, ci și le rezolvă pe ale lor, pe seama noastră.

Dar, dacă lumea occidentală ne-ar lăsa în pace, am ști foarte bine ce să facem. Să nu uităm că, înainte de sosirea în India a Companiei Indiilor Orientale, acum aproximativ patru sute de ani, India era bogată.

În 1833, britanicii l-au trimis în India pe un anume Lord McCauley. Lordul McCauley a călătorit în toată țara, apoi a revenit în Anglia și a întocmit un raport către Parlamentul britanic, care spunea următoarele: „Am parcurs toată India și nu am întâlnit nici măcar un singur cerșetor. Am văzut oameni care au o cultură foarte bogată, mândri și inteligenți. Dacă doriți să îi colonizați, va trebui să le schimbați felul de a gândi, adică să le schimbați sistemul de educație“. Începând de atunci, sistemul nostru de educație îl copiază pe cel din Occident, iar cei care ne guvernează astăzi sunt sincer convinși că fac ceea ce e bine pentru țară. Dar, dacă nu schimbăm acest sistem de educație, nu vom putea alege direcția bună.

În momentul în care am devenit o colonie, am sărăcit. Pe atunci știam foarte bine ce ne avantaja. Atâta timp cât vom fi incapabili să ne eliberăm de acest proces de globalizare, nu vom înceta să fim pauperizați și să suferim de pe urma crizei.

Trebuie să redăm societății indiene stăpânirea propriilor ei resurse. Țara cuprinde 600.000 de sate, iar multe dintre ele au dat faliment sau sunt în criză. Dar există la noi și țărani care au instalat la intrarea în satul lor un panou pe care scrie: „Dacă sunteți director al unei întreprinderi sau angajat al guvernului, mergeți mai departe, nu avem nevoie de dumneavoastră“. La ora actuală, avem 1.500 de sate în care locuitorii nu mai doresc să vină nimeni să le explice cum să se dezvolte. Sunt sate pe care Gandhi le-ar fi numit autonome, autosuficiente.

Două conferințe internaționale au avut loc în același timp: una legată de protocolul de la Kyoto și încălzirea climatică, iar cealaltă legată de liberul schimb și Organizația Mondială a Comerțului. Nu-i așa că este ciudat și regretabil faptul că ele se bat cap în cap? Pe de o parte, experții internaționali în probleme de mediu ne spun că planeta mai are un răgaz de opt până la zece ani să ne organizăm, deoarece încălzirea are loc cu o viteză fenomenală, pe de altă parte, OMC vrea să dezvolte comerțul. Dar comerțul nu se face cu carul cu boi, avionul sau vaporul consumă combustibili fosili. Ceea ce înseamnă că pe măsură ce se va extinde comerțul va crește și temperatura planetei. Cu toate acestea, nimeni nu spune că aceste două tratate sunt contradictorii. Trebuie să existe un model de dezvoltare durabilă, și trebuie să începem prin a reduce comerțul internațional, comerțul trebuie să fie local. Să gândim global, dar să facem comerț local. Nu văd de ce o țară ca India, primul producător mondial de fructe și legume, trebuie să importe fructe și legume. Merele americane din Washington, pe care nimeni nu le mai cumpără în America, pentru

că acum americanii își cumpără merele din China, sunt exportate către India! În ultimii patru ani, ne-am triplat importurile de mere. Nu avem nevoie de ele!

Am văzut filmul lui Al Gore și am înțeles bine ceea ce spune lumea, dar consider că se refuză confruntarea cu adevărata amenințare. Ei rămân corecți din punct de vedere politic și nu vor să spună că lumea are nevoie de o nouă formă de comerț și de o nouă paradigmă.

Ni se repetă că al treilea război mondial va avea drept miză apa. Am participat la o reuniune unde agricultorii asiatici erau acuzați că ususcă planeta, pentru că este nevoie de 5.000 de litri de apă pentru a produce 1 kilogram de orez, și, cum 97% din orez este cultivat în Asia, se spune că agricultorii asiatici sunt cei care seacă planeta. Țăranii din Asia pompează apa, sunt de acord, dar n-au făcut-o oare mereu de-a lungul timpului? Se știe că orezul există din timpuri imemorabile... Și vitele? Nimeni nu o spune, dar pentru 1 kilogram de carne de vită este nevoie de 70.000 de litri de apă. Dacă am fi nevoiți să oprim cultivarea orezului, agricultorii și populația asiatică ar muri pur și simplu de foame, dar, dimpotrivă, scăderea consumului de carne de vită nu ar sta în calea supraviețuirii producătorilor și consumatorilor occidentali. Problema este că, Occidentul nu vrea să își schimbe stilul de viață, iată de ce occidentalii învinuiesc țările în curs de dezvoltare de toate relele.

Unul dintre lucrurile pe care încerc să le fac este să le redau crescătorilor încrederea în propriile lor animale. India are 27 de rase de bovine. Fiecare rasă aparține unei anumite regiuni și deține calități remarcabile care se potrivesc caracteristicilor locale. M-am întrebat dintotdeauna de ce nu mai avem încredere în vacile noastre. Ni se spune că vacile indiene produc puțin lapte. Dar, dacă citim istoria agriculturii indiene, vom afla că existau pe vremuri rase venerabile de către regi pentru capacitățile lor de producție. De ce, dintr-o dată, totul a început să meargă prost? Există o rasă numită Thar par kar, ceea ce înseamnă „rasă capabilă să traverseze deșertul Rajasthan“ în limba hindi. Este genul de vaci care se potrivesc perfect acelei zone. Luați o vacă Jersey și încercați să o faceți să meargă 1 kilometru și o să aveți ce-mi povesti! Dar noi cumpărăm vaci din exterior. Importăm chiar și materialul genetic, pentru a-l încrucișa cu cel autohton, chipurile, pentru a-l îmbunătăți. Astfel, 80% din șeptelul nostru nu mai are un patrimoniu genetic distinct, nici măcar nu mai știm cărei rase îi aparține, iar jumătate din rasele noastre tradiționale au dispărut complet. Recent, am înțeles ce se întâmplă, când am citit un raport FAO care spunea că Brazilia, aflată la mii de kilometri de India, a devenit cel mai mare exportator de rase bovine indiene și că aceste rase produc tot atâta lapte cât rasele Jersey și Holstein. De fapt, una dintre rasele indiene din Brazilia dă chiar mai mult lapte decât rasa Jersey. Brazilia este cea care a înțeles potențialul vacilor indiene și nu aș fi surprins să aflu că India își va importa propriile rase, de proveniență braziliană! Noi nu dorim această aberație, iată de ce spunem poporului nostru: lucrați cu propriile voastre vaci, care sunt excelente și îmbunătățiți-vă voi înșivă rasele bovine.

De asemenea, le spunem țăranilor: să aveți propriile voastre semințe. Când dețineți semințele, controlați tot lanțul alimentară. Apoi reveniți la agricultura care exista pe vremuri în această țară. Acest lucru nu înseamnă că vă aduc înapoi la era cavelor, dar măcar fac ceva, și anume vă feresc de o moarte sigură, sinuciderea.

Eu cred că, în această țară, din ce în ce mai mulți oameni revin la acest mod de cultivare și doresc să se elibereze din capcana pe care o reprezintă sistemul industrial. Totuși, să nu uităm că există un lobby imens, foarte puternic, care continuă să își dorească să măture agricultura tradițională și să controleze totul, prin culturile modificate genetic, pentru că acest lobby are o tehnologie de vândut.

Cred că oamenii nu sunt mulțumiți de ceea ce se întâmplă. Totuși, ei au impresia, într-un fel sau altul, în urma a tot ce văd sau aud în mass-media, că este singura cale. Și-au pierdut încrederea în ceea ce aveau altădată. Cu toate acestea, tot mai mulți oameni devin conștienți, ceea ce îmi dă o speranță extraordinară.

Acum cincisprezece ani, când țineam conferințe sau vorbeam despre agricultură și dezvoltare durabilă, dacă 10 până la 20 de persoane veneau să mă asculte, era un „succes“. Astăzi, mi se întâmplă să iau cuvântul în fața a 100.000 sau 200.000 de persoane. Am vorbit chiar și în cadrul unor adunări ale agricultorilor și muncitorilor rurali care reuneau 1.400.000 de persoane. Mulți oameni mă întrebă: „Nu cumva sunteți pe cale de a duce o bătălie pierdută?“ Și le răspund mereu: Imaginați-vă lumea acum cincizeci de ani, când soarele nu apunea în Imperiul britanic, care era nemilos și foarte puternic. Nu exista nici libertatea presei, nici grupuri de apărare a drepturilor omului. Și cu toate acestea, pentru miile de oameni care încercau să lupte cu Imperiul britanic, un om s-a ridicat și a luat conducerea mișcării. Restul lumii l-a urmat, iar Imperiul britanic s-a prăbușit.

Astăzi, soarele nu apune în imperiul multinaționalelor. Dacă nu avem un Gandhi, putem avea 100 de Gandhi, și cred că împreună putem crea o schimbare. Sunt foarte încrezător, pentru că India deține o istorie bogată în oameni care și-au realizat visele cele mai nebunești.

Conștiința este pe cale să se nască în societate. În asta se află speranța.

Muhammad Yunus

MICROCREDITUL SAU RENAȘTEREA ECONOMIEI PRIN FEMEI

Muhammad Yunus

Muhammad Yunus (născut pe 28 iunie 1940) este un bancher și economist din Bangladesh. Inițial profesor de economie, a dezvoltat conceptul de microcredit, în cadrul căruia sunt acordate credite întreprinzătorilor care sunt prea săraci pentru a avea acces la creditele bancare tradiționale. De asemenea, Yunus este fondatorul Grameen Bank. În 2006, el a fost, împreună cu această bancă, răsplătit cu Premiul Nobel pentru pace „pentru eforturile lor în sprijinul unei dezvoltări economice și sociale de la firul ierbii”. Yunus a primit multe alte distincții naționale și internaționale. Este autorul lucrării *Banker to the Poor* (Bancherul săracilor) și membru al comitetului fondator al *Grameen America* și al *Fundației Grameen*. Este unul dintre fondatorii grupului *Global Elders*. Yunus lucrează și în cadrul comitetului de conducere al *Fundației Națiunilor Unite*, asociație caritabilă, creată în 1998, grație donației excepționale de 1 miliard de dolari, din partea filantropului *Ted Turner*, pentru a susține cauza *Națiunilor Unite*. *Fundația Națiunilor Unite* stabilește parteneriate și finanțează proiecte cu organisme publice și private, pentru a răspunde urgențelor care apar în lume.

Ceea ce fac eu, ceea ce se este cunoscut sub numele de *Grameen Bank* a început din întâmplare. Nu îmi imaginam că voi crea o bancă, nu știam nimic despre activitățile bancare. Circumstanțele m-au condus la asta. Situația era îngrozitoare în Bangladesh-ul anului 1974, exista foamete. Mii, sute de mii de persoane mureau de foame, iar eu predam atunci economia, teorii frumoase, minunate, dar când ieșeam din sala de curs, vedeam oamenii murind și nu aveam nimic să le ofer. Te simțeai gol, complet inutil, și tot ce învățasem nu-i ajuta pe oameni cu nimic. Atunci mi-am spus că trebuia să uit tot ce învățasem și să mă mulțumesc să fiu o ființă umană alături de alte ființe umane. Eram sigur că, în calitate de ființă umană, puteam face ceva.

Așadar m-am dus în satul vecin, nu aveam mult drum de făcut, pentru că exista unul chiar lângă campus. Și mi-am spus că, dacă voi putea să mă fac util unei persoane, fie și

pentru o zi, aș fi fericit să o fac. Am mers acolo în fiecare zi după cursuri pentru a vorbi cu oamenii, pentru a mă așeza și petrece câteva clipe cu ei, și le-am făcut multe mici servicii. Apoi am remarcat traficul cu împrumuturi în sat: oamenii se împrumutau cu mici sume de la rechini, care ulterior îi aveau la mână, preluau controlul asupra vieților lor și terminau prin a-i ruina pentru împrumuturi minuscule. Atunci m-am apucat să fac o listă cu împrumutații, iar când lista mea a fost completă, cuprindea patruzeci și două de nume. Suma totală a împrumuturilor lor se ridica la 27 de dolari, și asta a fost un șoc. Cum puteau oamenii să sufere atât de mult pentru atât de puțini bani? Mi-am spus atunci că trebuie să fac ceva. Dacă le-aș da aceși bani pentru a-i rambursa rechinelor creditului, ei ar fi liberi și nu ar mai fi persecutați. Am făcut-o imediat și îmi spuneam că era doar un lucru pe care îl faceam, printre altele, și eram foarte fericit că am ajutat patruzeci și două de persoane.

Dar nu mi-am dat seama de amploarea entuziasmului și emoției provocate acelor persoane și vecinilor lor. Atunci mi-am spus că, în loc să o fac o singură dată, ar trebui probabil să continui și să găsesc mijlocul prin care, atunci când cineva vrea să împrumute bani, să îi dau suma necesară. Am mers așadar la banca locală, pentru a o convinge să împrumute bani oamenilor și să îi ajute să evite să recurgă la rechini. Dar banca mi-a răspuns scurt: „Nici vorbă, nu împrumutăm săracilor“. Mi se părea o prostie, i-am întrebat de ce nu puteau împrumuta bani săracilor.

Iar explicațiile lor îmi păreau prostești. Mi-am spus că trebuia să vorbesc cu șefii băncii, ceea ce am și făcut, dar răspunsul era mereu același, nu se dau împrumuturi săracilor. O situație fără ieșire. Atunci le-am spus: „Dacă devin girantul lor, acceptați? Îmi dați banii și eu sunt cel care își asumă riscul. Voi nu veți avea nicio problemă“. De această dată au reacționat pozitiv, spunând, OK, vom analiza dosarul. Analiza dosarului a mai durat două luni, dar în cele din urmă au acceptat.

Așa am început să iau bani de la bancă pentru a-i da oamenilor. Am creat niște reguli simple, pentru ca săracii să poată rambursa ușor împrumuturile. De exemplu, am instituit plățile săptămânale, ca să aibă sume mici de restituit. Și a mers, toată lumea rambursa, eram foarte mulțumit. Dar nu și banca. Cu cât operațiunea lua amploare, cu atât opunea mai multă rezistență. Aunci m-am gândit: „Poate ar trebui să am o bancă independentă, pentru a putea continua, acum că știu că funcționează“. Așadar, am început demersurile pentru o autorizație guvernamentală, în vederea creării unei bănci. Nu mi-am făcut sarcina deloc ușoară, căci țineam neapărat ca banca să aparțină săracilor... A devenit foarte complicat, deoarece autoritățile gândeau: „Este oricum greu să ai o bancă pentru săraci, dar dacă spunei că, în plus, ea trebuie să le și aparțină, este de două ori mai iritant...“ Dar am insistat timp de trei ani și în cele din urmă, în 1983, am obținut autorizația și am creat o bancă, pe care am numit-o „Grameen Bank“, ceea ce înseamnă „banca satului“.

Am continuat să ne dezvoltăm și am devenit foarte rapid o bancă mare cu o mulțime de clienți. Astăzi, în Bangladesh, avem 7.500.000 de împrumutați, din care 97% sunt femei, iar banca le aparține. Rata rambursării creditelor este foarte ridicată, între 98 și

99%. Iar banca obține profit, care le revine clienților sub formă de dividende. Toate sunt femei analfabete, noi le-am încurajat să își trimită la școală copiii și am reușit, toți copiii lor merg la școală. Am văzut că mulți dintre acești copii învață foarte bine la școală, deci am început să le alocăm burse, pentru a-i recompensa. Anul trecut am acordat 16.000 de burse liceenilor, și numărul bursei crește an de an. Având în vedere această creștere, am înființat un credit educațional, pentru ca elevii să își poată continua studiile. Astăzi, grație acestor împrumuturi, 32.000 de studenți învață în școli de comerț, de medicină sau de ingineri.

Prin urmare, acum apare o a doua generație, complet diferită de părinții lor analfabeți. Iar oamenii mă întreabă: „De ce aveți atâtea femei în această bancă?” Am încercat să le explic, dar fără succes. Însă acum eu sunt cel care le pune întrebarea inversă: „Ați întrebat celelalte bănci de ce ele nu au decât clienți bărbați?” Când banca este a bărbaților, totul este normal. Dar când se face o bancă împreună cu femeile, toată lumea începe să se crispeze, să întrebe: „Dar de ce cu femei?” Însă motivul este foarte simplu. Când am început să critic băncile, nu mă plângeam doar de faptul că nu împrumutau bani săracilor, ci și că nu împrumutau femeilor. Le-am arătat statisticile și le-am spus: „În toate băncile, luate împreună, nu există nici măcar 1% femei creditate. Aceasta înseamnă că trebuie să existe o problemă, un mecanism de respingere a femeilor”.

Când mi-am început proiectul, doream să fiu sigur că jumătate din împrumutați vor fi femei. Dar, când mergeam la ele, îmi spuneau: „Nu, nu îmi dați mie banii, nu știu să îi gestionez! Dați-i soțului meu!”. Vedeam bine că nu aceasta era adevărata problemă. Iar studenții cu care lucram la dezvoltarea băncii erau foarte enervați de încăpățânarea mea de a dori ca 50% dintre clienții noștri să fie femei. Nu reușeau să găsească femei care să accepte să fie creditate. În cele din urmă, mi-au spus: „Să abandonăm această idee de a credita 50% femei și să ne concentrăm pe cei care cer împrumuturile. Din moment ce femeile par a gândi că ele nu știu nimic despre bani, de ce să ne înverșunăm să vrem să le credităm?” Atunci am încercat să le explic că în momentul în care o femeie spune: „Nu știu să mă ocup de bani”, nu ea este cea care vorbește. Prin ea, o altă voce vorbește, este vocea istoriei, care i-a imprimat atât de multe temeri, atâtea respingeri, încât acum ea a uitat să mai aibă inițiative. Iar această frică nu va dispărea într-o singură zi sau într-o singură discuție... Va trebui să revenim, din nou și din nou, să încercăm să o încurajăm să își înfrunte temerile, una câte una, până când într-o zi, o femeie va spune: „Poate ar trebui să încerc”. Și aceasta va fi o zi mare, pentru că dacă ea încearcă și reușește, va trezi curiozitatea vecinilor. Iar printre vecinele sale, va fi una care își va spune: „Dacă ea a reușit, de ce nu și eu?” Și va veni și ea la bancă, apoi alta, și încă una, și se va forma un bulgăre de zăpadă.

Exact asta s-a întâmplat, dar ne-au trebuit 6 ani ca să ajungem la acest procent de 50% femei. Apoi, ne-am dat seama că banii împrumutați de femei aduceau mult mai multe beneficii familiei decât cei împrumutați de bărbați. Caz după caz, acest fapt era dovedit. Așadar, am început să reconsiderăm principiul 50%/50% bărbați-femei. Ce este atât de grozav în acest 50%/50%? De ce trebuie să ne blocăm aici? Ce-ar fi dacă am uita de asta?

Ce-ar fi dacă ne-am concentra numai asupra femeilor, pentru că prin ele facem cu adevărat bine familiei? Și asta am și făcut, și iată de ce am trecut de la 50% la 60, 80, 90 și 97% femei. Așa am ajuns la acest procent. Astăzi, Grameen Bank nu doar creditează femeile sărace, ci și aparține femeilor sărace. Ele hotărăsc politica băncii, stabilesc regulile etc. Iar copiii lor merg la școală și apoi la facultate.

Începând cu momentul în care femeia deține putere economică, toate poveștile de genul „tu trebuie să faci cutare lucru, tu trebuie să te supui“ se risipesc. Atâta timp cât hrana depinde de o persoană căreia trebuie să îi satisfaci dorințele, înseamnă că ești o sclavă. Începând din clipa în care nu mai depinzi de el, deoarece câștigi suficient sau mai mult decât suficient pentru a mânca, relația se schimbă complet, și chiar dacă religia îți ordonă să faci cutare sau cutare lucru, nu-ți mai pasă. Nu o să mergi la mollah pentru a afla ce să faci cu banii, ai banii, îi folosești, și asta-i tot. Iar când copiii sunt educați, nu mai ascultă de mollah. Iată cum se poate introduce subversiunea care schimbă radical obiceiurile. Atâta timp cât ești la închisoare, ești neputincios. Din momentul în care distrugi închisoarea, totul funcționează diferit. Dacă, de exemplu, ai fost căsătorită forțat la 12, 13 sau 14 ani, ești ignorantă și spui „mama mi-a spus, tata mi-a spus“, ai fost măritată și asta-i viața. Însă acum, ia încearcă să îi spui fiicei tale în vârstă de 12 ani că o vei mărita. Ea va sări: „Ce? Să mă mărit la 12 ani? Asta nu!“ Această revoltă este cauzată de deschiderea minții, de educație, nu de legislație. Legislația este bună pentru politicieni, pentru a scrie legile în cărți, însă adevărata lege care contează se face între oameni, în viața reală.

Cred că întregul concept de comerț trebuie revizuit. În zilele noastre, nu există decât o singură concepție despre comerț, care presupune a face bani, a maximiza profiturile. În nici una dintre teoriile economice ale capitalismului nu e loc pentru alt gen de comerț. Ceea ce restrânge mult perspectiva pe care o avem despre natura umană, redusă la o singură dimensiune unică, aceea de a face bani. Însă nu e adevărat. În realitate, oamenii sunt multidimensionali. Găsesc plăcere în activități foarte diverse. Da, le place să câștige bani, dar le place de asemenea să și dea, sau să îi ajute pe alții, sau să influențeze mersul lumii. Toate acestea nu sunt niciodată luate în considerare de către teoriile economice. Dar oamenii nu sunt mașini care fac bani, adevărații oameni trebuie să remodeleze spațiul comerțului și să înlocuiască roboții. Oamenii sunt egoiști, dar și generoși, au aceste două dimensiuni în interiorul lor, fiecare cu o forță la fel de mare. Economia recunoaște egoismul, dar ignoră și alungă generozitatea. Dacă vrem să ne exprimăm altruismul, suntem obligați să ieșim din câmpul economiei și să dăm bani, în pierdere. Mii de oameni fac acest lucru, donează zeci, sute, milioane de dolari, în mod individual, pentru caritate. Eu le spun: „Dacă faceți caritate, banul pleacă și nu mai revine niciodată. Sunt bani folosiți o singură dată. Dar dacă transformați această filantropie în comerț social, banii voștri se vor recicla, vor continua să trăiască, și odată acest proces început, nu se va mai opri“. Este o utilizare mult mai puternică a banilor decât prin caritate. Dacă transformăm caritatea în comerț social, ea devine un comerț creativ.

În acel moment, profitul nu mai este decât mijlocul, comerțul social fiind adevăratul scop. Acest lucru funcționează, pentru că toți oamenii își doresc să aibă un impact asupra lumii. Ne aflăm pe această planetă pentru un timp foarte scurt, și noi toți vrem să lăsăm o

urmă, o semnătură, să spunem că am fost diferiți, că am făcut cutare lucru, sau că am schimbat măcar ceva și toată lumea ar trebui să aibă această oportunitate de a transforma un pic lumea. Comerțul social le permite oamenilor să își pună amprenta, iar dacă putem dezvolta o singură sămânță de comerț social, imaginați-vă impactul pe care l-ar avea dacă s-ar răspândi la scară mondială.

Azi, ne confruntăm cu o criză financiară gigantică, de o amploare istorică fără precedent. Nu știm dacă se va perpetua, sperăm că nu, dar trebuie să rezolvăm această problemă. Cea mai mare criză reprezintă întotdeauna și cea mai mare oportunitate. Este o oportunitate, pentru că dacă întregul sistem se prăbușește, va trebui să îl reconstruim, dar nu ca înainte, ci mai bine. Va trebui să eliminăm ce ne stă în cale și să creăm o nouă societate. Iar în spatele acestei crize financiare se profilează altă criză, mult mai gravă, este vorba despre criza mediului.

Există azi o oportunitate formidabilă pentru a crea un nou model de societate, una care ia în considerare toate problemele, nu doar pe cele economice. Există soluții pentru aceste dificultăți, este o chestiune de voință politică. Toate partidele din lume trebuie să gândească la aceasta împreună, deoarece datorită globalizării, dacă vaporul se scufundă, vom pieri în același naufragiu. Nu mai putem spune: „Totul este bine pentru noi, vom ieși din încurcătură, ceilalți n-au decât să se descurce“. Această criză financiară a început într-o țară și a atras apoi și restul lumii în furtună. Însă săracii sunt totdeauna primii care suferă din cauza acestor mari crize.

Noul sistem va trebui să abordeze toate problemele pe care le-am creat și în mod special să studieze ceea ce a provocat această prăbușire. Unii au identificat cauzele: pofta de câștig, transformarea instituțiilor financiare în cazinouri, capitalismul iresponsabil. Pierderile au fost plătite de către societate, în timp ce câștigurile au fost privatizate. Trebuie să terminăm cu toate astea. Pofta de câștig și capitalismul iresponsabil nu își mai au locul. Dacă vrea să supraviețuiască, capitalismul trebuie să învețe să își asume responsabilitatea pentru societate, pentru lume și pentru planetă. Finanțele ignoră majoritatea ființelor umane. Două treimi din locuitorii planetei sunt în afara sectorului financiar. De ce să îi excludem? Chiar și omul cel mai sărac al planetei ar trebui să poată să se implice în domeniul economic.

Am vorbit despre autorizarea creditului ca despre un drept al omului. Toată lumea trebuie să aibă acces la serviciile financiare. Iată de ce a trebuit să creăm o entitate specială, numită microcredit, care funcționează diferit de sistemul bancar curent. Microcreditul nu face încă parte din sistemul financiar, nu este încă decât un apendice minuscul al acestuia. De ce să nu reducem distanțele dintre oameni introducând în piață partea altruistă a ființei umane? De ce să nu realizăm un comerț social, să îl recunoaștem, să-i dăm locul cuvenit, să creăm instituțiile care să îl susțină? Să creăm o altă piață bursieră, o piață bursieră socială, în cadrul căreia vă veți putea încredința banii unei întreprinderi care va schimba mersul lumii, și nu doar cu scopul de a obține profit, ci pentru a satisface dorința voastră de a participa la transformarea lumii.

Banii au și puterea de a schimba lumea!

Joao Pedro Stedile

PĂMÂNT PENTRU TOȚI

Joao Pedro Stedile

Economist și activist social brazilian, Joao Pedro Stedile este membru al comitetului național de coordonare al Mișcării lucrătorilor rurali fără pământ (MST), numărându-se de asemenea și printre fondatorii acesteia.

Gaucho (cioban), de formare marxistă, este unul dintre principalii susținători ai unei reforme agrare în Brazilia. Fiu al unor mici agricultori originari din provincia Trentino din Italia, el locuiește în prezent în Sao Paulo. Este licențiat în economie al Universității catolice pontificale din Rio Grande do Sul și al Universității naționale autonome din Mexic. Este membru activ al Comisiei producătorilor de struguri și al Sindicatului lucrătorilor rurali din Grande do Sul, în regiunea Bento Gonçalves. Consilier al Comisiei pastorale a pământului (CPT) din Rio Grande do Sul, a lucrat de asemenea și în cadrul secretariatului Agriculturii din Rio Grande do Sul. Din 1979, participă la activități de luptă pentru reforma agrară, în cadrul MST și al mișcării Via Campesina din Brazilia.

Generația noastră trăiește o mare dilemă deoarece capitalismul, în faza sa actuală în care capitalul financiar și multinaționalele domină totul, a impus o agricultură al cărei scop nu este producția de alimente ci producția de mărfuri pentru a câștiga bani.

Funcționând astfel, fără a măsura consecințele faptelor lor, acești producători capitaliști s-au transformat în jefuitori ai naturii. Iau din natură tot ceea ce le poate aduce profit. Exploatează apa și solul, aplică tehnicile productiviste ale industriilor care au un singur scop, acela de a vinde agricultorilor cantități industriale de fertilizanți și pesticide, de mașini din ce în ce mai mari care elimină mâna de lucru, epuizând resursele de apă potabilă pentru irigații masive.

Acest model de revoluție verde, de capitalism industrial aplicat agriculturii nu are viitor. Mai rău decât atât, pune în pericol viața planetei pentru că distruge microorganismele solului și otrăvește alimentele. Otrăvurile pe care le împrăștiem peste culturi nu se distrug. Ele ajung în sol, în apă sau în stomacul nostru și provoacă dezechilibre tot mai nocive. Aplicarea intensivă a otrăvurilor în agricultura fondată pe monocultură distruge biodiversitatea.

Acesta este cel mai mare pericol care ne amenință aici, în emisfera sudică, pentru că multinaționalele s-au asociat cu marii proprietari de teren pentru a impune monocultura care le aduce profituri mirifice: monocultura de trestie de zahăr, soia, porumb, bumbac.

Într-o o practică intensivă distrugem nu doar toate celelalte forme de viață vegetală dar și toate microorganismele solului care îi garantează fertilitatea.

Fertilizanții și pesticidele nu trebuie căutați în chimie, trebuie căutați în resursele pe care natura ni le oferă.

Putem face îngrășăminte verzi, rotirea culturilor și asocieri de plante, putem descoperi otrăvuri naturale pe care plantele le secretă și putem produce astfel alimente sănătoase fără substanțe agrottoxice.

Descoperim că umanitatea a supraviețuit de-a lungul a milioane de ani datorită țăranilor care au dezvoltat tot timpul aceste tehnici care constau în a produce respectând natura.

Din păcate, după cel de-al Doilea Război Mondial până astăzi, ni s-a impus o ideologie destinată facilitării vânzării de substanțe chimice. Ca și cum agricultura n-ar putea produce decât prin aplicarea de tehnici chimice!

MST și Via Campesina depun un efort enorm aici în Brazilia și în toată America Latină pentru a aduna cunoașterea populară a țăranilor, și pentru a recupera cunoștințele științifice ale universităților și a construi o nouă matrice de tehnici agricole care respectă mediul și produce alimente sănătoase.

Suntem acum într-o etapă de rezistență pentru a conserva aceste cunoștințe și a le disemina în universități și printre țărani. Suntem gardienii unui principiu care provine de acum milioane de ani și avem certitudinea că propunerile noastre sunt viabile pentru că datorită acestora existăm astăzi.

Modelul agriculturii industriale ne conduce către o tragedie a umanității.

Acum se râde de noi, suntem tratați ca Don Quijote care se luptă cu morile de vânt, dar în viitor vom demonstra că singura manieră de a produce alimente care garantează sănătatea populației și conservă mediul este folosirea tehnicilor agriculturii familiale mai curând decât cele ale agriculturii industriale.

Următoarea generație ne va mulțumi pentru curajul nostru de a ne revolta și de a lupta împotriva curentului modelului dominant.

În cadrul mișcării Via Campesina, apărăm conceptul de suveranitate alimentară, ideea că fiecare comunitate trebuie să-și producă propriile alimente. Și asta nu doar pentru a fi independenți din punct de vedere politic dar și pentru a învăța să trăim împreună cu celelalte vieți cu care împărțim această planetă.

Iar aceasta nu se poate realiza decât prin intermediul unei agriculturi țărănești, familiale, cu pluriculturi, contrariul agriculturii industriale.

Bineînțeles, guvernele nu își doresc asta pentru că sunt vândute companiilor. Au devenit simpli gestionari ai dorințelor acestora.

Marile companii risipesc sume enorme de bani în campaniile electorale doar pentru a transforma decidenții în marionetele lor.

Mentalitățile se vor schimba doar atunci când oamenii vor realiza că alimentele otrăvite provoacă din ce în ce mai multe boli.

Cea mai mare minciună este a ne face să credem că a consuma bunuri materiale este sinonim cu bunăstarea. Trebuie să regândim modelele noastre de viață pentru a putea trăi sănătos, cu un nivel cultural ridicat și multă plăcere, fără a fi obligați să consumăm bunuri materiale. Trebuie să încetăm a mai confunda dezvoltarea cu productivismul, bunăstarea cu cumpăratul.

Mediile rurale au fost întotdeauna sexiste, vehiculând o tradiție culturală machistă. Ne dăm seama însă că pământul este feminin și că practicile agricole ne cer să adoptăm perspectiva feminină – să observăm natura, să fim mai grijulii cu ea și să producem alimentele cu dragoste.

Noi, bărbații, suntem educați cu un simț al vieții total opus, suntem învățați să devenim productiviști, jefuitori.

Femeile au avut o percepție avangardistă asupra societății, ele au înțeles că semințele nu pot deveni mărfuri și că este extrem de important ca fiecare comunitate să aibă grijă de ele pentru a-și păstra suveranitatea alimentară.

La Via Campesina ele ne-au ajutat să ne corectăm percepția. Ele sunt primele care au înțeles importanța semințelor.

Dialogăm cu mișcările țărănești din alte țări și constatăm că organizațiile țărănești care sunt încă machiste au nevoie de mai mult timp pentru a înțelege rolul semințelor și necesitatea de a produce într-o manieră diferită. Profit de această ocazie pentru a aduce un omagiu mișcărilor inițiate de femeile din zonele rurale din Chile, Bolivia și Guatemala. Sunt fantastice și le suntem în mod particular recunoscători acestor femei care s-au organizat primele și care ne-au inspirat cu ideile, experiența și modul lor de a privi lumea.

ACTORII MIȘCĂRII LUCRĂTORILOR RURALI FĂRĂ PĂMÂNT

MST (Mișcarea lucrătorilor rurali fără pământ) este o mișcare socială din Brazilia apărută în anii 1970, care s-a format în jurul a trei obiective principale: lupta pentru pământ, reforma agrară și o societate mai justă și mai solidară.

Organizați în 23 de state braziliene, lucrătorii MST susțin inițiativele care caută soluții pentru gravele probleme structurale ale Braziliei precum inegalitatea socială și inegalitatea veniturilor, discriminările etnice și de gen, exploatarea lucrătorilor urbani etc. Ei consideră că rezolvarea acestor probleme nu va fi posibilă decât printr-un proiect popular pentru Brazilia, rezultat al organizării și mobilizării muncitorilor și muncitoarelor și că cea mai eficace contribuție a MST la acest proiect rezidă în lupta pentru îndeplinirea reformei agrare, prin democratizarea accesului la pământ și la producția de alimente.

MST este o mișcare care numără 1,5 milioane de membri în toată Brazilia, și care, în plus față de ocupările de terenuri, a fondat universități, spitale și centre de formare agricolă frecventate de studenți din toată America Latină și din lumea întreagă.

MST este de asemenea alături de rețele care încearcă să facă situația actuală să evolueze și să garanteze drepturile sociale, precum Fomul național al reformei agrare, Coordonarea mișcărilor sociale (CMS) și alte campanii permanente sau punctuale. La nivel internațional, MST face parte din mișcarea Via Campesina, care cuprinde mișcări sociale țărănești de pe cinci continente.

MST este acum foarte combătută de regimul lui Lula care pare a vrea să trădeze toți micii agricultorii spre profitul marilor întreprinderi de agricultură industrială intensivă, al căror singur scop pare a fi rentabilitatea financiară.

Producția MST este o producție ecologică, fără pesticide, fără îngrășăminte chimice și fără OMG-uri, favorizând diversificarea culturilor, reîmpădurirea, cultura plantelor medicinale, hrana pentru familiile aparținând MST și comercializarea surplusurilor la prețuri accesibile celor mai dezavantajate categorii. Raporturile de producție sunt cooperative și solidare. Terenurile sunt întotdeauna date spre folosință cuplurilor pentru că teoria MST este că nu poate exista agricultură fără un echilibru între bărbați și femei. Latifundiile din Brazilia au uneori dimensiunea a trei departamente din Franța și sunt proprietatea unei singure familii.

VALMIR STRONZAKE

Brazilia este o țară foarte mare. Multe familii depind de pământ pe care însă nu îl dețin pentru a-l lucra, în timp ce există multe terenuri pe care nimeni nu le ocupă. MST își propune să găsească terenuri pentru aceste familii, în plus față de lupta pe care o duce pentru o societate mai justă, mai egalitară și mai socialistă. Assentamento-ul în care locuiesc este rezultatul acestei lupte a MST, care l-a ocupat în 1993. Astăzi, suntem 23 de

familii (77 de persoane) care trăiesc pe 256 de hectare.

Partidul președintelui Lula a susținut întotdeauna lupta pentru reforma agrară. Dar, în practică, observăm că dorința de a aduce devize în țară prin exportul de materii prime face ca guvernul să-i susțină mai mult pe marii fermieri, *latifundiários*, care produc soia și trestie de zahăr pentru export, în defavoarea agriculturii familiale, a *assentamento-urilor* care produc hrana consumată de poporul brazilian.

Atunci când am recuperat acest *assentamento*, era un teren abandonat. Nu exista decât o plantație de trestie de zahăr care producea etanol pentru export. Prima noastră acțiune a fost să organizăm familiile care trăiesc aici într-un colectiv. Contrar a ceea ce se face de obicei în alte *assentamento-uri* ale MST, noi nu am împărțit pământul între familii. Oamenii de aici doreau ca pământul să aparțină în totalitate tuturor familiilor. Este așadar un *assentamento* colectiv.

Cooperativa noastră este autogestionată de către familii în mod participativ. Fiecare persoană își expune părerea și face o muncă specifică. Cineva este responsabil de mulsul vacilor, altcineva de recoltatul sfeclii de zahăr, altcineva se ocupă de producția de legume, de vânzări, de birou. Fiecare persoană are o sarcină în interiorul *assentamento-ului* și nu o bucată de pământ. Planificarea a ceea ce urmează să producem, a activităților sau a investițiilor pe care urmează să le facem este discutată în colectiv.

Am optat pentru o organizare colectivă din mai multe motive. În primul rând, pentru că ne-am spus că o familie nu poate supraviețui cu un pic de pământ, având în vedere starea de degradare și de fertilitate scăzută a solului din această zonă. În plus, această abordare corespundea ideologiei noastre. Voiam să demonstrăm că este posibil să producem în așa fel încât persoanele să nu se exploateze unele pe altele, că există o formă mai socialistă a muncii. Am avut grijă de asemenea să respectăm mediul, să conservăm și să reconstituim pădurea originală și asta este mai ușor de făcut în colectiv decât individual.

Am început prin a înlocui producția de sfeclă de zahăr cu culturi destinate alimentației, adică legume și cereale. Încă din primii ani am practicat o agricultură ecologică. A durat foarte mult să recuperăm aceste pământuri, pentru că erau total degradate după mulți ani de agricultură agresivă, care utilizase multe produse agrottoxice și care arsese sfecla de zahăr pe tot parcursul anului. Am investit ani și ani și un volum enorm de muncă dar am reușit să reînviem pământul, în special datorită îngrășămintelor verzi, și să obținem o creștere considerabilă a productivității lui.

În primii șase ani am folosit pentru consum doar 50% din pământ. Restul de 50% trebuia făcut să revină la viață prin tratare cu îngrășăminte verzi. Această perioadă de tranziție a fost foarte critică. Viața a fost teribil de grea și mai multe familii ne-au părăsit. Actualmente, anumite părți din *assentamento* sunt în repaos sau în recuperare de productivitate. Nu plantăm pentru a recolta, plantăm pentru a recupera pământul. Însă zonele de recuperare nu ocupă decât 10% din pământul nostru.

Astăzi producem manioc, fasole, legume, salată verde, cicoare. Avem o brutărie, cu o mașină de făcut pâine, unde vindem excesul de producție. Avem un restaurant comunitar unde se servesc cafeaua și micul dejun de luni până vineri. Producem lapte. Gunoii de grajd este utilizat pentru fertilizarea pășunilor. Avem două obiective: să ne producem alimentele și să-i hrănim și pe alții. Pentru plantele de grădină și legume aproximativ 50% din producție este destinată consumului propriu iar 50% este destinată vânzării. Din producția de lapte și derivate din trestie de zahăr, 95% este destinată vânzării iar 5% consumului intern. Avem astfel un echilibru care ne garantează securitatea și suveranitatea alimentară dar care ne permite să producem și pentru ca alte familii din localitate să se poată hrăni cu alimente sănătoase.

Ne livrăm produsele prin vânzare directă consumatorilor din localitățile municipității noastre sau din regiunea noastră. Produsul care iese din *assentamento* ajunge direct pe masa familiilor. Pentru comerțul în afara regiunii trebuie să apelăm la angroșiști sau intermediari care ne cumpără produsele și le revând supermarketurilor.

De fapt, în afara regiunii nu reușim să ajungem direct la consumator.

Prin vânzările noastre obținem un beneficiu, însă acesta este redus, pentru că ne vindem produsele ecologice la același preț ca și cum ar fi produse convenționale.

Într-adevăr, consumatorii din regiune au venituri scăzute. Sunt în principal lucrători agricoli sezonieri. Așadar, dacă am mări prețul produselor noastre pentru că acestea sunt biologice, numai bogații ar putea să consume alimente sănătoase iar săracii ar continua să mănânce alimente pline de otrăvuri.

Or, și săracii merită să se poate bucura de o alimentație sănătoasă și de aceea am ales să propunem produse ecologice accesibile. Din această cauză, beneficiul nostru nu este ridicat dar persoanele care au un venit scăzut pot să consume produsele noastre.

PATRICIA MARTINS DA SILVA

Sunt agronom și am venit să lucrez în acest *assentamento* acum zece ani. Ne aflăm în regiunea Rio Grande do Sul, un stat care numără peste 12.000 de familii *assentadas* dintre care aproximativ o jumătate stabilite în această parte sudică a statului, o regiune dominată istoric de mari proprietăți exploatate intensiv.

Apariția *assentamento*-urilor și a mișcării pentru cucerirea pământului s-a făcut prin intermediul unei lupte

foarte intense și uneori violente. Și lupta nu a luat sfârșit după ce am obținut pământul. A trebuit să punem pe picioare tot procesul de dezvoltare, accesul la școală, la drumuri, la servicii de sănătate. Aceste infrastructuri de bază nu existau la venirea noastră aici, nu exista nimic decât cele ce erau esențiale pentru producția agricolă. Înainte de a ne gândi să producem, trebuia să ne gândim la instrumentele de lucru pe care urma să le folosim. Plugul și principalele unelte agricole au venit odată cu agricultorii familiari. Ne lipseau însă mijloacele pentru a construi drumuri, pentru a ne deplasa până la consumatori și pentru a avea electricitate. Dezvoltarea noastră a durat foarte mult timp.

Mai ales că toată tehnologia de producție disponibilă era în totalitate orientată spre sistemul convențional de producție: utilizarea masivă de îngrășăminte solubile, defrișare și lucrare constantă a pământului.

La sosirea noastră, majoritatea agricultorilor familiari au adoptat acest model agricol convențional datorat lipsei de alternative viabile. Acest model este susținut astăzi de politicile de acces la credite. De exemplu, pentru a obține o asigurare agricolă care acoperă riscurile de grindină sau secetă prelungită trebuie să demonstrăm că plantăm o sămânță hibridă, autorizată de guvern, că am folosit cantitatea de îngrășământ prevăzută pentru acest tip de sămânță și că am utilizat ierbicidele și insecticidele recomandate. Trebuie deci să demonstrăm că am urmat sistemul convențional de producție.

Or, acest model duce la falimentul pământului și al agricultorului. El induce o dependență totală față de guvern și de întreprinderi. Atunci, agricultorii au început să caute alternative. Și, pentru a se elibera de acest model, cheia este, înainte de toate, accesul la alt tip de suport genetic, adică la alte semințe. Căutarea semințelor este un întreg proces de salvare a varietăților „native“, adică vechi, de salvare a producerii și reproducerii lor. Nu este vorba doar de o valorizare a recoltei, este o valorizare a întregului proces al agriculturii alternative. Pentru că, de când încep să mă ocup de semințe, mă interesez de calitatea producției mele, de costul ei, de soarta pământului meu pentru recolta următoare și de ceea ce va rămâne copiilor mei. Asta schimbă toată logica. Prin modificarea sistemului de cultură, inversăm logica valorilor. Chiar dacă sămânța este un lucru foarte concret, ea întreține legături strânse cu valorile imateriale. Faptul că își produce propriile semințe îi permite agricultorului să acceadă la independență. Nu mai are nevoie să cumpere semințele în fiecare an și cunoaște calitatea produselor lui. Creează o relație de independență cu privire la lucrurile inutile. Poate să se elibereze de credite, de întreprinderi, de capitalism, de logica dominației în care trăim. Semințele pe care le vindem aici nu vrem să le vindem în fiecare an. Dorim ca agricultorii care au cumparat aceste semințe de la noi să își producă propriile semințe pornind de la cele pe care le-au cumpărat. Cu Bio-nature vrem să oferim semințe, să le facem disponibile. Este important ca ele să fie dezvoltate local ca să se poată adapta la condițiile culturii agricultorului, la tipul lui de sol, la deficiențele solului și ale climatului. Adaptarea le face pe mai rezistente și mai productive.

Acesta este motivul pentru care această producție de semințe creată în cadrul Bio-nature a reprezentat în interiorul MST o formidabilă perspectivă de viitor pentru micii

agricultori. Bio-nature este practic singura experiență de producție de semințe și de legume ecologice din America Latină.

Acest model agricol îi asigură un venit peren țăranului, dar mai ales îi asigură supraviețuirea prin autosuficiență alimentată.

Nu cred că este posibil să se construiască un model de producție agricolă alternativă fără a reveni la o agricultură țărănească și locală. Pentru că protejarea biodiversității este în mod obligatoriu locală.

Modelul de producție capitalistă care a predominat de-a lungul acestui secol dă semne de epuizare și începem să vedem limitele fizice ale ecosistemului – în degradarea stratului de ozon și încălzirea globală.

Singura ieșire din problemele societății noastre este locală și depinde de lupta țăranilor și de gestiunea mediului. Țăranii trebuie să se unească, să se opună și să lupte pe plan internațional dar să continue procesul de reconstrucție locală.

Procesul de salvare este în mod necesar local dar nu este viabil decât dacă este articulat pe plan internațional.

AMARILDO ZANOVELLO ȘI LECI PEREIRA

Mă numesc Amarildo. Sunt fiul unor mici agricultori de origine italiană care au emigrat în Brazilia pentru că nu aveau pământ. Sunt 19 ani de când locuiesc aici, în sudul țării. Am aflat de MST în 1987 și am aderat la ea pentru a obține pământ, pe care nu am avut șansa de a-l avea la naștere.

În momentul ocupării terenului, conflictul a fost foarte violent, femeile și copiii au fost agresați. Am fost arestat, torturat, am trecut prin multe și n-a fost ușor. Acum vrem să uităm...

Când întri în MST chiar și prietenii din copilărie încep să te trateze ca pe un vagabond, societatea devine ostilă, te judecă a priori. Dar eu nu sunt un profitor, am fost întotdeauna muncitor, onest, voiam doar ceea ce nu avusesem niciodată: pământ.

Uneori oamenii te acuză de lucruri de care nu esti vinovat, și asta rănește.

Ești arestat, torturat și asta te face să te îndoiești...

Dar am trecut peste aceste dificultăți, le-am depășit.

După aceste confruntări violente s-a declanșat un adevărat sistem de cumpărare de pământ de către stat. În tabăra noastră, eram 1.200 de familii. Am cucerit pământul pe 15 iunie 1989, dată la care ne-am mutat în această regiune.

A trebuit să înfruntăm multe probleme: o regiune subdezvoltată unde nu existau nici drumuri, nici electricitate, nici școli, nici spitale, dominată de agricultura intensivă și de marii proprietari, noi fiind obișnuiți cu agricultura familială.

N-am avut ce să mâncăm, câteva luni am depins exclusiv de ceea ce găseam în natură pentru a supraviețui. A fost cu adevărat un test de supraviețuire. Asta a durat doi ani.

Mulți soldați se antrenează pentru supraviețuire în pădure, noi am făcut asta în realitate.

În primii doi ani mai multe familii au renunțat și ne-au părăsit...

Acum sunt 23 de familii care locuiesc aici, în acest *assentamento* Roça Nova. Iar în regiune, care acoperă 3 municipalități, avem 43 de *assentamento-uri*, mai bine de 1.800 de familii care dețin pământ cu o medie de 4 persoane pe familie. Fiecare familie deține în medie 25 de hectare.

În 1992, companii producătoare de semințe pentru legume au ajuns în zonă și am produs semințe pentru ele.

Timp de trei ani, 75% din semințele de legume produse în Brazilia au provenit de la *assentados* din această regiune. Sunt informații foarte importante, pentru că nimeni nu este la curent cu potențialul de aici. Eram pe cale să devenim producătorii de semințe ai unei agriculturi convenționale care utiliza otrăvuri.

În 1996, a avut loc o discuție în interiorul cooperativei. Ne-am spus că suntem pe cale să devenim mâna de lucru a întreprinderilor care ne otrăvesc și că nu mai vrem să producem semințe în același fel ca și acestea.

Cum aveam o anumită experiență, am propus să producem semințe agroecologice, fără să folosim otrăvuri. Așa am început.

Am reușit să găsim 12 familii gata să accepte această provocare, știind că puteau să reușească sau să nu producă nimic și că riscul era al lor.

Din fericire lucrurile au funcționat și demersul a avut rezultate. Anul următor am trecut la 30 de producători, apoi la 50 și așa mai departe.

Apoi, am vrut să înregistrăm marca noastră Bio-nature și asta ne-a luat doi ani, înotând prin texte de legi și toată hârțogăraia aferentă. Am reușit să intrăm pe această piață într-o perioadă când încă mai era posibil. Astăzi nu am mai reuși să mai facem asta pentru că legile în privința semințelor sunt mult mai restrictive decât atunci.

Consumatorii noștri sunt foarte diverși. În MST există producători, syndicate, cooperative, nu este un public unic.

Sunt 11 ani de când lucrăm bio. Am ales să propunem doar varietăți pe care agricultorul să le poată reproduce. Bio-nature nu are doar un obiectiv comercial, nu vrem să fim producători și vânzatori de semințe. Vrem să îndemnăm producătorii să-și amelioreze semințele și să le reproducă. Le punem la dispoziție varietăți de care nu dispun. Ei pot apoi să le reproducă, ceea ce este imposibil cu hibrizii, care sunt sterili. De altfel, încercăm să urmărim producătorii și ei ne dau indicații despre evoluția sau problemele semințelor noastre. Pentru că obiectivul nostru este să creștem productivitatea și calitatea produselor.

Demersul nostru s-a propagat și în alte *assentamentos*, care au început să producă semințe. Astăzi, suntem aproximativ 200 de familii angajate în acest proiect și lucrăm cu alte trei state din Brazilia. Avem aproape 40 de varietăți de semințe pe piață. Scopul nostru este să atingem 4% din piața națională pentru toate semințele noastre.

Am atins acest prag pentru o parte dintre ele. Suntem ajutați de faptul că consumul de alimente biologice crește mult în Brazilia și de faptul că suntem singurii din țară care produc semințe biologice.

Unul dintre obiectivele noastre, pe lângă producerea de semințe biologice, este să producem semințe de soiuri care permit conservarea biodiversității. Pentru că multe soiuri s-au pierdut deja.

Trebuie să știți că, atunci când am început, dezbaterile pe tema semințelor nu exista și până și conducătorii MST ne credeau nebuni pentru că voiam să producem semințe biologice.

Ne lipsea cu adevărat sprijinul.

Am început să le explicăm, în orice caz, eu l-am zis: A vorbi despre semințe înseamnă a vorbi despre viața mea. Prin intermediul lor noi existăm și ne alimentăm.

Iar eu, pe vremea aceea, aveam deja convingerea asta, eram conștient de importanța pe care această problemă a conservării semințelor o avea și pe care urma să o aibă în viitor.

Odată cu apariția dezbaterii cu privire la plantele transgenice MST și-a deschis ochii.

Au înțeles cu adevărat că micul agricultor, *assentado*, lucrătorul fără pământ, ar fi fost într-un mare pericol dacă n-ar mai fi putut să-și producă propriile semințe.

Dar cum să vorbim de rău semințele transgenice dacă nu aveam o contrapropunere? Atunci mișcarea a luat în considerare chestiunea semințelor ca primordială și ne-a ajutat să găsim mijloacele pentru a avansa cu proiectul nostru.

Astăzi MST a început să poarte steagul supraviețuirii, adică al seminței.

Uneori, în media, pe la guvern sau în anumite întreprinderi mișcarea este judecată, se spune că am fi o mișcare teroristă.

Atunci când se ia unui popor ceea ce este mai sacru, adică semințele, acesta este terorism. Este cu adevărat terorism.

A priva oamenii de ceea ce le aparține dintotdeauna, înseamnă a-i supune, a-i obliga la ascultare.

În acest stat, dacă se interzice plantarea de soia transgenică, nu există semințe pentru a produce soia tradițională. Și, conform datelor de care am aflat, s-au plantat deja în regiune peste 7 000 de hectare de soia transgenică. Asistăm astfel la același proces și în cazul porumbului, al legumelor etc. Practic cu fiecare oră care trece, pierdem o specie pe planetă. Presa vorbește despre extincția unei insecte, a unui tigr, a unor animale pe care le vedem. Dar pierdem de asemenea și lucruri pe care nu le vedem.

E ca și plantarea de păduri de eucalipt în pampa. Toți cercetătorii cu un minim bun simț au declarat că pampa este cel mai nepotrivit mediu pentru a produce eucalipt, pentru că pampa nu a avut niciodată pădure.

Nu departe de aici, societatea Votorantim a cumpărat o fermă de 14.000 de hectare pentru a crește exclusiv eucalipti. Obiectivul acestei întreprinderi de celuloză este să ajungă la 500.000 de hectare de eucalipt în pampa.

MST se luptă împotriva acestui plan. El nu este viabil din punct de vedere economic, nu este sustenabil din punctul de vedere al mediului și nu produce hrană. Un eucalipt consumă 60 de litri de apă pe zi. Acum imaginați-vă, când se plantează 1.000 sau 1.500 pe un hectar, de câte mii de litri de apă au nevoie acești copaci! Vom avea probleme de mediu extrem de grave!

Aproape că-ți vine să iei o mitralieră și să-i omori pe oamenii ăștia.

E agasant. Îți intră în curte, nu-ți cer permisiunea, intră în spațiul tău și tu trebuie să accepți. Nu se poate!

Mai mult ca oricând, trebuie să ne organizăm și să formăm cu adevărat o rezistență. Nu există altă alternativă. Am avut sprijin, în principal de la Biserică. Congregația franciscanilor ne-a ajutat să conservăm biodiversitatea semințelor și introducerea a numeroase soiuri. În acest an am avut rezultate excelente, mai ales în ceea ce privește producția de porumb, cu soiuri care cresc productivitatea. Este deci vorba despre a face o muncă serioasă și de a le arăta agricultorilor că merită efortul de a produce și de a conserva aceste soiuri. Este o bătălie care nu va fi ușoară dar este primordial să o ducem.

Lupta nu mai are ca subiect doar pământul, ci rezistența speciei umane, pentru o societate egalitară care să fie mai bună pentru toată lumea.

Ana Primvesi

RUPEREA ÎNȚELEGERII DINTRE AGRICULTURĂ ȘI INDUSTRIE

Ana Primvesi

Ana Primvesi este doctor în agronomie și în microbiologia solurilor. A scris mai multe lucrări cheie pentru menținerea vieții solurilor și pentru o agricultură perenă și a publicat numeroase articole științifice. După ce a studiat la Universitatea rurală din Viena, s-a opus rapid tehnicilor predate în agronomie, preferând o relație mai intimă cu pământul. Recomandă tehnici de diagnosticare a solurilor bazate pe studiul mirosurilor, oferind informații despre conținutul de materie organică și al texturii ca indiciu al echilibrului lor în materie de nutrienți. Ca urmare a rechiziționării bunurilor sale prin anexarea anumitor teritorii austriece la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, părăsește Austria și se instalează în Brazilia. Se face cunoscută prin ideile sale avangardiste cu privire la tehnicile de gestiune a solurilor. Participă la înființarea primei facultăți naționale de gestiune ecologică a solurilor și predă mulți ani la Universitatea Federală din Santa Maria din Rio Grande do Sul, conducând laboratorul de chimie a solurilor. Ana Primvesi apără o agricultură justă din punct de vedere social și respectuoasă cu mediul, capabilă să producă la scară mare: „Este total fals să credem că agroecologia nu poate să meargă mână în mână cu producția de alimente în cantități mari“. A scris numeroase lucrări cheie despre menținerea vieții solurilor și pentru o agricultură perenă, dintre care: Cartilha do Solo; Agroecologia, Ecosfera, Tecnosfera e Agricultura; Manejo Ecológico de Pastagens sau Manejo Ecológico do Solo: a Agricultura em Regiões Tropicais. Aceasta din urmă este cu adevărat de referință pentru toți oamenii de știință preocupați de punerea în practică a principiilor agriculturii ecologice.

Am studiat la Viena. Foarte repede am fost fascinată de pământ și nu m-am mai gândit decât la asta. Am ajuns în Brazilia în 1948. Atunci când copiii mei aveau în jur de șapte ani m-am apucat de treabă împreună cu soțul meu și după moartea lui am continuat singură. Scriam pe atunci o carte despre gestionarea ecologică a solului, *Manejo ecológico do sol*, care este tradusă și în franceză.

Încerc să fac totul pentru a ajuta agricultorii care sunt într-adevăr agricultori, adică iubesc agricultura. Trebuie să constituim nuclee pentru a încerca să ne pregătim pentru marea catastrofă spre care alergăm, aceea a penuriei alimentare generalizate.

JOÃO PEDRO STEDILE:

Dacă ați putea să îi trimiteți un mesaj președintelui Lula, ce i-ați spune să schimbe în domeniul agriculturii?

ANA PRIMAVESI:

I-aș spune să acorde o mai mare importanță agriculturii de scară mică sau medie. Pentru că agroindustriile nu sunt durabile și distrug totul, începând cu solul.

La origine, această agricultură convențională a fost o înțelegere între agricultură și industrie.

După cel de-al Doilea Război Mondial, rămăseseră stocuri enorme de otrăvuri care trebuia să omoare dușmanii, dar nu mai erau dușmani de omorât. Atunci și-au spus: „Ce să facem cu aceste stocuri care au costat atât de mult?” Industria americană se îndrepta spre faliment, la fel și America însăși. Așa că au venit cu o idee fantastică: „Vedeți, agricultura un cumpără practic nimic din industrie, un mic tractor din când în când, dar asta e mai nimic...”

O să facem un acord, agricultura va cumpăra mașini mari (tancurile devenite tractoare), îngrășăminte chimice (nitrații din bombe reconvertiți în îngrășăminte) și pesticide (iperită reciclată), toate provenind din industrie. Industria va avea beneficii enorme, agricultura va deveni deficitară, dar guvernul o va salva cu bani publici“.

Și așa au apărut faimoasele subvenții.

Asta a funcționat foarte bine pe piața din „Lumea întâi“, pentru că ei erau proprietarii industriei. Aici însă n-a funcționat, pentru că nu aveam industrie.

Noi trebuia să importăm mașinile și produsele chimice și pentru asta să plătim credite cu dobânzi între 20 și 25%.

Lumea a treia se ruina, doborâtă de datorii.

Acest sistem era practic o venă deschisă prin care se scurgea toată bogăția Lumii a treia către Lumea întâi.

Pentru noi nu era un progres, dar pentru ei, da!

În toți acești ani, America era pe deficit dar trăia foarte bine datorită Lumii a treia care trebuia să plătească, să plătească, să plătească...

Consumul de azot crește ca și cel de petrol. Minele de fosfor se epuizează, la fel se întâmplă și în cazul potasiului. Ce vor face când vor fi mai bine de 3 miliarde de locuitori pe planetă și când nu va mai exista îngrășământ pentru a face culturile să crească?

OMG-urile sunt o simplă adapatre a culturilor la terenuri moarte. Atunci vă întreb: este cu adevărat necesar să lucrăm cu pământuri moarte? Nu. Nu este necesar.

JOÃO PEDRO STEDILE:

Credeți că solul produce mai bine când este lucrat cu calul?

ANA PRIMAVESI:

Bineînțeles, copita calului comprimă mai puțin, dar nu se datorează neapărat animalului faptul că pământul produce mai mult atunci când este lucrat de cal, ci mai degrabă faptului că astfel aratul este mai puțin profund. În sudul țării, la 10-15 cm adâncime, solul este încă viu, dar mai jos el este mort. Lucrând la 30-40 de cm adâncime, agricultorii aduc pământul mort la suprafață și acesta este compactat de ploi. Se deteriorează și moare. Asta e cel mai rău în privința aratului mecanic: întoarce pământul în adâncime. Și asta nu aduce nimic bun. Dacă viața intră mereu de sus în jos și nu de jos în sus, dacă un strat viu se formează la suprafață și întoarcem stratul mort către suprafață acoperim stratul viu și omorâm solul.

JOÃO PEDRO STEDILE:

Ce credeți despre programul de etanol al președintelui Lula?

ANA PRIMAVESI:

E nebun. E complet nebun.

În regiune cultivăm fasole, cafea, porumb și multe alte lucruri. Acum, nu mai este decât trestie de zahăr pentru etanol. E o catastrofă. Odată cu monocultura solul devine dur și cu cât solul este mai dur cu atât apa penetrează mai puțin. Aici e marea problemă: pe un teren decompactat și acoperit de un strat subțire de paie, 400 de ml de ploaie se infiltrează într-o oră. Pe solurile de monocultură nu se infiltrează decât 7-14 ml iar restul se pierde. În loc să se facă terase sau ecluze care nu servesc la nimic, ar fi mai bine să se îmbunătățească calitatea solului.

Dacă ploaia alunecă și nu aduce decât inundații, asta înseamnă că apa nu mai ajunge până la pânza freatică și că nu mai hrănește izvoarele și râurile. Astăzi, nivelul apelor subterane e teribil de scăzut. Pârâiele sunt secate. Din această cauză cred că nu mai există un viitor prea îndelungat pentru planeta noastră. Suntem practic spre sfârșit. Pentru că apele seacă iar fără apă nimic nu poate trăi.

Agroindustriile nu sunt durabile și distrug pământul.

În lumea întreagă, 10 milioane de hectare se deșertifică în fiecare an. La această viteză, nu mai avem mai mult de 50 de ani înainte ca deșertul să se instaleze. Iar când deșertificarea va începe, va avansa foarte repede.

Chico Whitaker

BOICOTUL SAU GREVA CONSUMATORILOR

Chico Whitaker

Născut în 1931, Chico Whitaker a fost un militant al mișcărilor de tineret ale Bisericii catolice din Brazilia în anii 1950. Diplomat în arhitectură (1957), a colaborat începând cu acel an cu părintele Louis Joseph Lebret, fondator al Institutului de cercetare SAGMACS (Societatea pentru analiză grafică și mecanografică aplicată în context social) din Sao Paulo. Aici, a realizat două anchete asupra standardelor de viață și a structurilor urbane din aglomerațiile din Sao Paulo și Belo Horizonte. Devine director tehnic al acestui institut (1962-1963) și participă la elaborarea mai multor planuri de dezvoltare a diferitelor state ale Braziliei. A lucrat astfel în domeniul planificării urbane regionale și al politicilor publice. Din 1963 până în aprilie 1964 a fost director al planificării în cadrul SUPRA, organism responsabil cu reforma agrară în Brazilia, până la lovitura militară de stat.

A părăsit Brazilia în 1966 și s-a exilat în Franța pentru cincisprezece ani. Acolo a predat într-un institut de formare în management pentru Lumea a Treia (IRFED), a lucrat la Comitetul catolic împotriva foametei și pentru dezvoltare (CCFD). A fost de asemenea consultant pentru UNESCO și a coordonat un proiect al Conferinței Naționale a Episcopilor din Brazilia. În Chile, a lucrat la Națiunile Unite (CEPAL), în timpul guvernului Allende.

La întoarcerea în Brazilia în 1981, este asistent al cardinalului arhiepiscop de Sao Paulo, dom Paulo Evaristo Arns. Se implică în organizarea mișcărilor de solidaritate în rândul șomerilor. A fost ales în Camera deputaților municipali din Sao Paulo pentru Partidul muncitorilor (PT), pentru două mandate (1988-1996). În 1996, a preluat conducerea secretariatului comisiei braziliene Justiție și Pace, funcție pe care a îndeplinit-o până în 2003. În acel an, a primit medalia de vermeil din partea orașului Paris ca omagiu adus activității depuse de-a lungul vieții în favoarea unei lumi mai solidare.

În 2001, la Porto Alegre, în Brazilia, Chico Whitaker participă la fondarea primului Forum social mondial.

În ianuarie 2006, demisionează din Partidul Muncitorilor, în dezacord cu politica acestuia și cu derivatele etice care au marcat mandatul lui Lula la președinția republicii

Brazilia. În luna septembrie a aceluiași an, Chico Whitaker a devenit laureat de onoare al premiului „Right Livelihood Award”, adică premiul Nobel alternativ.

Francisco Whitaker Ferreira este încă membru al comitetului de organizare a Forumului social mondial în calitate de reprezentant al comisiei braziliene Justiție și Pace (CBJP).

Dacă întrebăm oamenii dacă o altă lume e posibilă, o bună parte dintre ei vor spune că nu, nu doar că nu este posibilă, dar nu este nici necesară.

Care parte? Partea care trăiește bine, care e instalată confortabil, care are ce mânca, un loc de muncă...

În țările europene, circa 80% din populație este constituită din ceea ce se numește clasa de mijloc, iar 10% din oameni foarte bogați. Restul de 10% sunt exclușii, dar exclușii din Prima Lume trăiesc cu mult mai bine decât exclușii din Lumea a Treia.

Pe această majoritate a oamenilor nu o interesează să schimbe societatea. Ceea ce îi interesează este cariera lor personală, să câștige mai mulți bani, să urce pe scara socială și, cine știe, poate, într-o zi, să devină foarte bogați.

De aceea, eu cred că în mod necesar propunerea schimbării va veni din țările unde se trăiește cel mai dramatic nebunia lumii. După finele războiului rece și al tragicei experiențe socialiste, oamenii din țările bogate cred că singura soluție capabilă să rezolve problemele este oferta și cererea, piața, consumul.

Dar nici aceasta nu e o soluție deoarece, dacă produceți ceva ce nu reușiți să vindeți, intrați în criză. Și toate marile crize au apărut din lipsă de cumpărători, pentru că lucrurile nu sunt fabricate pentru a răspunde nevoilor, ci pentru a face bani. Iar lumea este dominată de ideea că un consum mai mare înseamnă mai bine. Deschiderea frontierelor nu este făcută ca să fie bine pentru toți, ci ca să se poată vinde mărfuri în cantități mai mari în mai multe țări.

Luați cazul Braziliei, unde trăim, după mine, o veritabilă dramă națională. Timp de douăzeci de ani, am luptat contra dictaturii. Apoi țara s-a democratizat până acolo încât a fost ales un președinte al Republicii care e un fost strungar dintr-o uzină de automobile, provenind din unul din cele mai sărace colțuri ale Braziliei. Ei bine, chiar și el s-a conformat sistemului și a devenit, cu partidul său, marele campion al creșterii economice. El crede că dacă bogăția țării crește, vor exista beneficii pentru toată lumea. Or, se înșeală total. Creșterea, în capitalism, nu distribuie bogățiile, le concentrează. Lula n-a înțeles că cu cât crește bogăția, cu atât crește și sărăcia. Pune totul în slujba creșterii, inclusiv agricultura.

El consideră că țara trebuie să producă pentru export, export cu orice preț, trestie de zahăr, eucalipt, soia, chiar dacă soia este modificată genetic, chiar dacă toate acestea duc la moartea pădurii amazoniene. Puțin contează, din moment ce se exportă. Ceea ce îl interesează este câștigul de bani, creșterea produsului intern brut al Braziliei, și nu dezvoltarea țării.

În Brazilia, în jur de 200 din cei 500 de deputați ai Congresului sunt implicați în agro-business și apără agricultura de export a marilor plantații. Ei nu îi vor permite niciodată lui Lula să ia măsuri care merg contra intereselor lor. Lula se regăsește astfel prizonier al sistemului și devine manager al sistemului fără să îl pună la îndoială.

A pune la îndoială originile sistemului, a înțelege că este un sistem sinucigaș, care accelerează sărăcia, aceasta e marea luptă care trebuie dusă în lumea întreagă.

Noul sistem nu va apărea imediat. Societatea se va schimba treptat. Dar pentru moment, ea nu s-a trezit încă. Nici măcar nu am început să conștientizăm puterea pe care o deține consumatorul, puterea boicotului. Nu am înțeles că putem folosi această putere nu doar pentru a obține produse mai ieftine sau mai ecologice, dar și pentru a schimba societatea. Trebuie să trecem de la cetățenia activă la cetățenia activă și solidară, adică, de exemplu, să boicotăm întreprinderile care finanțează fabricarea armelor, sau cele care exploatează alte țări din lume.

Este un nou gen de grevă, nu o grevă a mașinilor, ci o grevă a consumului.

Consumatorul este patronul, pentru că cel mai rău lucru care i s-ar putea întâmpla unei întreprinderi ar fi să nu vândă.

Iar aceasta îi oferă consumatorului o putere considerabilă.

REȚETE UȘOARE PENTRU AGROECOLOGIE ACASĂ SAU PE CÂMP. EXPERIENȚE DIN UCRAINA.

Pe vremea URSS, Semen Amonieț era directorul unui colhoz din Ucraina, acele ferme colective de câteva mii de hectare. După război, odată cu revoluția agricolă și industrială, Moscova i-a trimis produse pe care să le pună pe câmp (printre care DDT) pentru a proteja plantațiile împotriva bolilor și pentru a crește randamentele. Femeile care se ocupau în mod tradițional de pământ și de plantații au răspândit, așadar, aceste pudre „miraculoase” iar Semen Amonieț le-a văzut îmbolnăvinduse și dezvoltând boli grave de piele.

A decis atunci că, „atât timp cât va avea zile, nimeni nu va mai utiliza aceste produse” iar el își va consacra toată inteligența și energia pentru a dezvolta tehnici de cultură care să respecte sănătatea colhoznicilor și pământul care îi hrănește. La acea vreme autoritățile i-au acceptat decizia, cu condiția să realizeze planul. Mergând pe agricultură ecologică, nu numai că a realizat planul, dar a avut de multe ori cele mai bune randamente din raion.

Calitatea produselor sale este foarte apreciată iar pământurile sale nu sunt afectate de pericole climatice precum seceta sau inundațiile, spre deosebire de alte pământuri tratate care au devenit tari ca piatra.

Astăzi, intrată într-un sistem liberalizat, ferma lui se întinde pe 8000 de hectare și este certificată BIO de către ECOCERT din anul 2006, cu ajutorul unei societăți franco-ucrainene, BETEN International, care ajută la promovarea muncii lui Semen Antonieț în afara frontierelor Ucrainei. Prin munca sa, el dovedește că agricultura ecologică se poate practica pe scară largă, în cadrul așa-zisei agriculturi „profesionale”, cu rezultate la fel de bune ca ale agriculturii convenționale.

Semen Antonieț este de asemenea profesor de științe la Institutul Agrar din Poltava, a fost numit Erou al Ucrainei și decorat cu Ordinul de Stat.

SEMEN ANTONIEȚ

De jur împrejurul terenurilor noastre câmpul e tratat chimic. Dar noi nu folosim nici chimicale, nici îngrășăminte minerale sintetice. Și exploatarea noastră agricolă nu dă randamente mai rele decât cele de alături, chiar dacă nu sunt la fel de ridicate ca ale lor. Dar dezvoltarea exploatarea noastră este constantă. Și dacă într-o zi nu vor mai fi produse chimice, acești fermieri care fac agricultură intensivă nu vor mai putea să își cultive pământurile, în timp ce

prin agricultura biologică vom avea mereu ce mânca.

Se împlinesc 33 de ani de când câmpurile noastre nu au mai fost tratate cu chimicale și nu au mai fost arate. Lucrăm la suprafață, lăsând resturi de paie sau de porumb, și din timp în timp semănăm iarbă pentru a fertiliza solul. Am reconstituit astfel fertilitatea solului pe cale naturală. Toamna trecută, de exemplu, am semănat grâu în lucernă și este un amestec cât se poate de echilibrat în proteine pentru a hrăni vitele. Acest tip de cultură e ceea ce trebuie să dăm pământului pentru a-l fertiliza. Se numește îngrășământ verde. Când ești conștient de valoarea pământului, nu regreti dacă îi consacră o recoltă la fiecare trei sau patru ani.

Pământul dăruiește viață. Nu putem să-l violăm și nici să-l distrugem, trebuie să-l respectăm ca pe o mamă. Este viu. E locuit de multe feluri de organisme vii. Sunt cele care trăiesc în primul strat de humus, care au nevoie de aer pentru a respira, și cele care trăiesc mult mai în adâncime și nu au nevoie de aer. Cele care se găsesc în stratul superficial al solului sunt precum o uzină care produce hrană. Iar cele care se află dedesubt constituie o rezervă, un stoc de fertilitate a solului. Acestea din urmă nu sunt adaptate la viața de la suprafață și mor dacă sunt aduse sus prin arat și răsturnarea brazdelor. Așadar, este rău să ari pământul. Și, în orice caz, nu e nevoie de asta. Oamenii cred adeseori că dacă pământul nu e lucrat, cu timpul devine foarte tare în profunzime. Un teren care nu este lucrat timp de cinci ani, chiar mai mult, dă impresia că ar fi tare. Dar nu e adevărat. Acest pământ adăpostește viermi, rădăcini adânci care se transformă, există așadar o capilaritate a solului, o structură verticală care se stabilește. Acest sol reține mai bine umiditatea, este capabil să o stocheze și să o redistribuie în mod uniform. Deci, primul nostru principiu este să nu arăm pământul, al doilea să-i aducem solului îngrășăminte organice – gunoi de grajd sau biomasă, îngrășământ vegetal.

În anul 1941, tatăl meu a plecat la război și din păcate nu s-a mai întors. Mama mea, cele două surori și eu am rămas singuri. La acea vreme colhoznicii nu aveau documente, nu li se dădea pașaport pentru a circula. Eram puțin disprețuiți, dar ne făceam munca. În a doua jumătate a anilor 1970 am cunoscut începutul unei politici de agricultură intensivă care preconiza folosirea ierbicidelor pentru a lupta împotriva buruienilor. Am aplicat, desigur, ce ni se impunea. Și am văzut oamenii contaminați de această chimie. Mâinile lor erau pline de răni. Femeile, îndeosebi, sufereau cel mai mult deoarece munceau în contact

direct cu ierbicidele pentru a le pregăti și a prepara amestecurile. În ceea ce privește mașina care răspândea produsele, era mereu stricată, se oprea, dar lichidul chimic continua să curgă pe sol și, ani de zile după aceea, nu se mai vedea nimic crescând pe locurile unde fuseseră scurgeri excesive de ierbicid.

Acesta a fost momentul, în 1978, când i-am adunat pe toți și mi-am dat cuvântul că nu vom mai utiliza niciodată ierbicide. Am decis să cultivăm bio, să nu folosim decât îngășăminte naturale și să lucrăm solul în mod ecologic. Am început să merg la congrese ecologice și să colaborez cu oameni de știință, și datorită acestora am putut să-mi îmbogățesc experiența pentru a produce sănătos. Pentru că prioritatea noastră nu este producția, este omul, sănătatea sa, societatea și tot pământul. Aceasta a devenit viața mea, filosofia mea.

La început, aveam 3500 de hectare. Și, în momentul când a avut loc reforma funciară, oamenii au venit la noi cu parcelele lor și m-au rugat să le iau în locație. Astăzi cultivăm 8.000 de hectare cu 450 de angajați. Totalul celor trei sate este de 2.500 de locuitori. Trebuie să se creeze condiții de viață atractive pentru săteni, ca să își dorească să rămână în sate, aproape de pământ, și ca, în plus față de agricultură, să existe de asemenea artizanat.

VASILIU LUBENIȚ

Tatăl și bunicul meu erau angajați la colhoz. Pe atunci se practica agricultura intensivă. De treizeci de ani, de când dl. Antonieț e directorul acestei exploatații, s-a trecut la agricultura bio și nu s-a mai folosit plugul. Lucrăm pământul la o adâncime de aproximativ 12 cm, rezultând un sol aerat și cu o bună capilaritate verticală. Se împlinesc 15 ani de când nu am mai folosit îngrășăminte minerale. În fiecare an aducem pe câmpurile noastre 70.000 de tone de gunoi de grajd pe cele 8.000 de hectare. Gunoiul, odată integrat în sol, se

descompune. Dacă plouă, se accelerează descompunerea și, dacă e soare, nu e motiv de îngrijorare pentru că umezeala rămâne dedesubt. Aducem gunoi mai ales pe câmpurile cele mai apropiate de fermă. Pe cele care sunt mai îndepărtate le fertilizăm cu îngrășământ verde. Și ne stă în putere să o facem, pentru că avem 4.000 de vaci, 1.000 de porci, 100 de cai și câteva oi. Există o legătură între lumea vegetală și cea animală. Pământul nu e pământ fără animale iar animalele nu sunt animale fără pământ. Vaca nu dă doar carne și lapte, dă de asemenea gunoi, care este îngrășământ pentru sol. E o foarte mare greșeală să se considere că agricultura trebuie separată de creșterea animalelor.

Astăzi, în Ucraina, între 30 și 45% din suprafețele exploatare sunt cultivate cu floarea soarelui pentru că, uleiul vânzându-se scump, e o cultură rentabilă. Dar e o cultură care pompează toate resursele solului, precum porumbul sau trestia de zahăr. Noi nu semănăm mai mult de 5-7% floarea soarelui. Și, când o recoltăm, semănăm îngrășământ verde

pentru a lăsa pământul să se odihnească un an, astfel încât să-și poată recupera forțele după ce au fost epuizate. Se spune că nu e bine să lași pământul nemuncit, dar pământului îi face bine să nu fie cultivat din când în când. În această lume există două lucruri foarte importante. Pământul, care este mama noastră, și mama noastră. Există o legătură foarte puternică între mamă și pământ, e o legătură pentru viață, pentru continuitatea vieții. Dacă nu există pământ, nu există nimic de mâncare. Dacă nu există mamă, nu există generații viitoare.

DOI SĂTENI AUTONOMI

ȚĂRANUL: Grădina noastră are 6.000 de metri pătrați. Cultivăm cartofi, roșii, morcovi, ceapă, varză, ardei, dovlecei și sfeclă furajeră. Pământul este fertilizat datorită gunoiului, fără îngrășăminte minerale. Și lucrăm solul rămânând la suprafață. Ceea ce recoltăm din această grădină ne ajunge să hrănim întreaga familie, adică părinții mei, soția, fiica, sora mea și eu. Folosim sfecla furajeră și excesul de cartofi pentru a hrăni porcii și vacile. Dacă ne rămân morcovi, îi folosim pentru curcani, curci, pui și găini. Laptele suplimentar îl dăm la fabrică

iar fânul e cosit pe pajiște. Deci funcționăm în autarhie.

Producem 100% din alimentația noastră. În timpul iernii, ne hrănim cu tot ceea ce depozităm în pivnițele subterane precum și cu conservele pe care le preparăm. Dacă se întâmplă să ne lipsească ceva, mergem și căutăm în alte regiuni. Las 10% din grădină să se odihnească și practic rotația: nu cultiv niciodată același lucru într-un anumit loc. Fac să crească și iarbă furajeră pentru a hrăni vacile, ale căror gunoi îl folosesc ca îngrășământ. Soția și mama mea sunt cele care se ocupă cel mai mult de grădină. Eu le mai ajut la irigat sau când e nevoie să se planteze ceva într-un interval scurt, pentru a fi mai mulți și a face treaba mai repede.

Femeile se ocupă cel mai mult de grădină, mai ales de săpat. Dar plantăm împreună. Selecționăm noi înșine 99% din semințe. Am încercat doar castraveții hibridi, pentru a vedea ce iese, dar asta e tot.

Ne ocupăm împreună de selecția semințelor. E o muncă care cere timp și e destul de migăloasă. Lăsăm să crească plantele, legumele sau florile, până se face sămânța și apoi le recoltăm. Dacă e vorba de legume, le lăsăm să crească până sunt coapte bine și când se îngălbenesc, le tăiem, le scoatem semințele, le înmuiem în apă pentru o perioadă, apoi le uscăm și le depozităm până când trebuie semănate. Problema cu semințele de cumpărat e că nu știi niciodată ce cumperi. Aici, noi ne cunoaștem legumele, produsele noastre.

MAMA ȚĂRANULUI: Iau chiar primele legume, trufandalele, cele mai mari și mai frumoase. Trebuie să fie frumoase. Apoi se usucă pentru a nu se umezi și pentru a favoriza

conservarea. Nu trebuie uscate pe ceva foarte cald, altfel se coc și se distruge sămânța. Apoi se depozitează semințele în hambar, așteptând anotimpul semănturilor. Am constatat că, cu cât sămânța e depozitată mai mult timp, cu atât dă rezultate mai bune. Cu cât e mai bătrână, cu atât mai bune sunt rezultatele. Desigur, condițiile de depozitare sunt importante. Trebuie ca semințele să fie bine uscate la început și apoi să fie depozitate în loc uscat. Pentru că, dacă nu, putrezesc. Semințele care se vând pe piață nu dau niciodată rezultate la fel de bune ca propriile noastre semințe. Înainte de a semăna, verificăm să nu fie stricăciuni sau pierderi. Apoi, facem un test. Punem câteva în apă, pentru a vedea dacă germinează, sau punem în pământ și, dacă cresc, înseamnă că sunt semințe bune. Și atunci semănăm.

Cu hibridii vânduți în comerț nu mai putem să ne reproducem semințele. Semințele de castravete pe care le-am selecționat cu mâna mea cresc foarte bine și produc legume foarte frumoase. Dar semințele hibride pe care le-am cumpărat a trebuit să le plantez de două ori. Trăim în epoca modernizării dar noi urmăm calea părinților noștri.

Antoinette Fouque

FEMEILE ANTROPOCULTIVATOARE

Antoinette Fouque

S-a născut pe 1 octombrie 1936 la Marsilia, din tată corsican și mamă italiană. La terminarea studiilor de limbi moderne realizează o teză cu Roland Barthes și urmează o formare analitică cu Jacques Lacan. În octombrie 1968, cofondează Mișcarea de eliberare a femeilor (MLF) și creează grupul de cercetare Psihanaliză și Politică. Opiniile ei originale asupra diferenței dintre sexe și conceptele sale, precum libido creandi, materialismul carnal, geni(t)alitatea femeilor au îmbogățit gândirea contemporană. Asociind procreația, creația și eliberarea femeilor, a dezvoltat un nou model postfeminist și egalitar, și a înmulțit locurile și organismele dedicate cauzei femeilor. În 1973, creează ediura Pentru femei, pe lângă librăriile cu același nume. Publică ziare (Le Quotidien des femmes – Cotidianul femeilor, 1975, Des femmes en mouvement – Femei în mișcare, 1977-1982), fondează Institutul de cercetare în știința femeilor – Colegiul de feminologie (1978), și diverse ONG-uri printre care Alianța femeilor pentru democrație (1989), Observatorul misoginiei (1989), Clubul egalitate 2000 (1990), precum și spațiul Pentru Femei – editură, librărie, galerie (2007).

Doctor în științe politice, director de cercetări la Universitatea Paris-VIII, este deputat european între anii 1994-1999 (Comisia pentru afaceri externe, libertăți publice, drepturile femeii [vicepreședinte]). Inițiază numeroase acțiuni de solidaritate cu femeile în pericol din întreaga lume și participă la marile conferințe organizate de Națiunile Unite în anii 1990, mai ales la Summitul Pământului de la Rio (1992) și la conferința de la Pekin asupra femeilor (1995) unde reprezintă Uniunea Europeană. Este membru al Observatorului egalității (2002–2009). Ține seminarii și conferințe în toată lumea.

Niciunde femeile nu sunt considerate a fi producătoare de viață, antropocultivatoare. Sarcină după sarcină, generație după generație, ele sunt în același timp creatoare de cultură și creatoare ale speciei umane. Dar acest lucru nu e luat în calcul în nici o statistică de evaluare a bogățiilor. De cel puțin două sute de ani suntem implicați într-un proces constant de dematerializare. Ceea ce ne duce astăzi cu gândul la posibilitatea suprimării uterului și la inventarea unuia artificial. Aici își dau mâna religiile monoteiste, matricide,

și tehnofilia dematerializantă, pentru ca bărbatul, reprezentant unic al întregului univers gânditor și al umanității, să se debaraseze total de carne, de materie, de femei, și de ce nu, de pământ, deoarece plantele pot crește astăzi fără pământ iar animalele, prin clonaj, sunt reproduse în modul cel mai dematerializat cu putință.

Lacan, urmându-l pe Freud, a formulat că nu există decât un libidou, falic. De la primele reuniuni ale MLF, în 1968, am afirmat că cele două sexe sunt simbolizabile și că există un alt libidou pe care eu l-am numit *libido 2*, sau *libido creandi*, cel activ în timpul sarcinii, un *libidou matricial*, uterin, care e o paradigmă a capacității de a primi, de a accepta, de a oferi loc, de a oferi timp unui corp străin, Celuilalt.

Emanciparea programată a femeilor se îndreaptă spre o sterilizare și o aliniere la modelul masculin, adică liberal și capitalist, însemnând că mâine, societățile cele mai sărace vor servi materie umană unei umanități bogate și sterile. Dar săracii nu vor fi considerați pentru atâta lucru fecunzi. Ei vor fi pur și simplu carne lipsită de gândire, de la care se pot cumpăra copii sau organe. Când se vorbește, în cazul unei mame de substituție, despre o mamă biologică, este un nonsens. Specia umană nu este niciodată pur biologică, este biopsihică. Femeile nu sunt doar reproducătoare, ci și *antropocultivatoare*. Cu fiecare generație, ele rafinează geniul speciei umane – gândirea, inconștientul, limbajul. Deci nu se poate vorbi despre mamă biologică pe de o parte și de mamă adoptivă pe de altă parte. Genitorul și genitoarea dau codul genetic, gravida oferă mediul ei viu, activ și nutritiv, plus inconștientul, amprenta umană. Se dorește înaintarea la Senat a unei legi care să spună că adevărata mamă este mama adoptivă. Dar ce înseamnă aceasta? Adevărul ar fi rupt de realitate, dematerializat. E imposibil! Există, astfel, perversiune la originea tuturor filosofiilor politice, economice, și așa spune chiar și ecologice, care nu vor să țină cont de faptul că umanul creează, procrează, inventează fiecare copil care se naște, și că aceasta este o sarcină care cade majoritar pe umerii femeilor. Femeile sunt *arhivarele speciei*. Ele sunt locul, *carnea gânditoare* a unei arheologii vii. Și, atunci când uităm această bogăție primară care este carnea gânditoare, orice calcul revoluționar sau conservator este incomplet și pervers. În timp ce, dacă gândim lucrurile nu în termeni de revoluție, ci de evoluție și transformare, ieșim din înfruntările și luptele fratricide. Introducem o variabilă diferită radical și pe care toate economiile de până acum au uitat-o – ceea ce arată că nu gândim și că ne învârtim în cerc. Este memoria, recunoștința pentru darul vieții. A-ți aminti, a mulțumi și a gândi. În germană și engleză este unul și același cuvânt: *thank* și *think* în engleză, *danken* și *denken* în germană. Toate acestea nu au loc în lipsa omului, nu este o excludere, ci o modalitate diferită de generare și de economie, care indică darul mai degrabă decât profitul și capitalizarea.

Economia profitului și a capitalizării este o economie risipitoare, masculină. Sperma se seamănă în toate direcțiile, se pierde la fiecare ejaculare. Se risipește, așa cum se risipesc toate resursele. Dar spermatozoizii nu sunt fecunzi decât într-un corp de femeie. Întâlnirea cu celălalt e cea care face ca producerea corpului să fie bogată în viața care va veni. Și am putea spune asta despre orice schimb: între Nord și Sud, bogați și săraci, bărbați și femei, între două culturi. Dacă nu există decât unul, dacă nu există decât bărbați

pe lume, dacă nu există decât modelul occidental, decât capitalismul și hiperliberalismul ca model de producere a bogăției, cu transformarea omului în marfă, bănci de organe și în curând bănci de copii, atunci e sterilitate.

Când era în discuție regularizarea fluxurilor migratorii, Michel Rocard a spus: „Nu putem primi toată nenorocirea lumii“, la fel cum o femeie ar putea spune „nu pot primi toți spermatozoizii soțului meu“. Iar oamenii care erau pentru ospitalitate absolută și deschiderea totală a frontierelor au răspuns: „Un emigrant când vreau, dacă vreau“. Or, când o femeie spune, „Un copil când vreau, dacă vreau“, este pentru a limita nașterile, iar când ei au spus „Un emigrant când vreau, dacă vreau“, a fost pentru a nu limita imigrația. Vedem așadar că dacă oamenii nu își pun problema *ospitalității carnale*, a limitei procreatoare a corpului, a capacității de a da viață, nu doar fizică, cât mai ales psihică, se regăsesc fie la extrema dreaptă, optând pentru controlul absolut al frontierelor și lipsa de control a corpului, fie la extrema stângă, optând pentru deschiderea absolută a granițelor și o dereglementare pe care țările dezvoltate nu și-o pot asuma.

Aceste negândiri ale *producerii viului* și ale creării speciei de către specie conduc la uitarea aportului pe care îl reprezintă femeile pentru umanitate. În majoritatea timpului, aceasta acționează chiar împotriva lor. Pentru a limita suprapopularea, se sacrifică femeile și, mai exact, fetițele. Pentru că toate economiile, de dreapta și de stânga, sunt falocentrice, și în centrul dorinței lor este întotdeauna programată dispariția femeilor. În anul dragonului, în China, nu s-au născut decât băieți. Deci fetele vor lipsi. Ele lipsesc deja. Dar se continuă sacrificarea lor. În India, același lucru, deoarece vechea structură urmărește ca fiul să preia responsabilitatea familiei și să reprezinte permanența falocentrismului. Se observă cum tehnologia avansată a ecografiei alimentează, în aceste țări, structura simbolică cea mai matricidă și arhaică. Amartya Sen, premiul Nobel pentru economie, a pus în evidență, începând cu 1991, că mai bine de 100 de milioane de femei lipsesc din recensământul populației mondiale, când se aplică la nivel global raportul între sexe specific țărilor dezvoltate. Un *gynocid* permanent – cum l-am numit eu – datorat discriminărilor, mutilărilor și tuturor formelor de violență împotriva femeilor. De atunci, acest *gynocid* continuă să se săvârșească în cea mai mare indiferență.

Geniul speciei este în mâinile, conștiința, creierul, inima și uterul femeilor. Fără a exclude bărbații, bineînțeles, dacă ei înțeleg asta. Noțiunea de progres în Occident și în lumea întregă înseamnă controlul fecundității și individualizarea femeilor, adică a face din ele niște indivizi. Or, individul este indiviz, nu se divizează. Iar procrearea este exact divizarea sau multiplicarea. Corpul se împarte în două, corpul produce alt corp. Așadar culmea individualismului este feminismul egocentric, de tip occidental sau liberal. Pentru toată extrema stângă, femeia e un om ca oricare altul. Dar eu am spus mereu că femeile sunt de trei ori mai harnice. Ele produc bogății, pentru capital, îndeplinesc muncile casnice (mai ales îngrijirea copiilor) și fac copii. Și aceasta este munca fundamentală, pentru că dacă ele nu reînnoiesc umanitatea, nu mai există umanitate. Totuși, încă există patroni care le dau afară pe femeile însărcinate. Și acest corp matern, primul mediu al ființei umane, este exploatabil după bunul plac, maltratată și masacrată, și cel mai adesea în

timpul sarcinilor. În mod special, am avut ocazia de a reafirma această idee în 1992, la Summitul Pământului de la Rio de Janeiro, unde peste 400 de ONG-uri ale femeilor au pus în evidență că modelul de dezvoltare dominant este o amenințare nu doar pentru planetă, ci pentru specia umană. Acolo am avansat ideea potrivit căreia corpul, carnea femeilor este primul mediu – prima lume primitoare sau respingătoare, primul mediu natural și cultural, fiziologic, mental, carnal, verbal, inconștient – unde se formează, se creează și crește ființa umană, unde se generează specia umană. Am spus acolo că geniul, genitalitatea, genialitatea trebuie recucerite, și că în asta constă miza secolului XXI.

Răul care lovește umanitatea este că, reprezentată doar de bărbați, ea și-a amputat o jumătate a speciei, adică femeile. Și asta, din invidie. Eu așez la originea acestei violențe împotriva femeilor *invidia uterului*. Mult mai puternică decât dorința de penis trâmbițată de Freud, ea stă la baza misoginiei, invidia masculului față de capacitatea procreatoare a femeilor. Nu am încetat să-identific implicațiile politice și psihanalitice. Această analiză a fost preluată parțial de antropologia contemporană. Nu degeaba oamenii de geniu au întotdeauna fantezii în care dau naștere unei opere geniale, adică genitale. Și această violență împotriva femeilor, care se naște din invidia primară față de uter, este păcatul capital al speciei umane, deoarece distruge locul de unde provine. La fel cum distrugem pământul, de unde ne vin posibilitățile de hrană, și continuăm să ne imaginăm că ne vom putea lipsi producând legume și arbori fără pământ, copii fără uter, animale fără mamă. Toată această opțiune tehnologică și metafizică este un matricid, pentru că *mater* este în același timp materia și mama. Specia umană este în pericol deoarece femeile sunt pe cale de dispariție. Bărbatul care distruge mama și femeile se distruge pe sine și distruge specia. Și, când există violență împotriva unei femei, ceea ce se vizează este viața ei. Continuum-ul actelor de violență, de vătămare a morții, urmărește moartea. Tragic este că exterminarea femeilor e programată și nu e încă percepută. Nu este văzută, nici nu avem măcar dreptul de a vorbi despre ea. De patruzeci de ani, femeile au căpătat mijloacele de a se exprima, de a gândi. Cu toate acestea, nu sunt invitate să se exprime în public, deoarece este ca și cum, atunci când ar deschide gura să vorbească, orice, ar ridica vălul de pe acea crimă inițială, acel sacrificiu al materiei și al mamei. Este inderdicția majoră, tabu-ul absolut. Ai impresia că te afli într-o țară fără creatoare, fără intelectuale, fără arhitecte. Cu cât progresăm mai mult, cu atât devenim mai invizibile, nu e incredibil?

Misoginia nu a fost niciodată atât de deliberată, premeditată, puternică, programată. Ne aflăm într-o inversare nu doar a naturii, dar și a realului. Realitatea este că femeile au cea mai mare responsabilitate și cea mai mare competență în privința vieții. Or, instinctul vieții este pe deplin înăbușit de instinctul bărbătesc al morții. Dar oamenii nu își dau seama pentru că este o perversiune plăcută, cu ceva de ordinul autodistrugerii plăcute. Distrugând planeta și femeile, bărbatul se distruge. Tot contemplându-se, Narcis sfârșește prin a căde și a muri. Și acesta e un mit predominant în acest moment la specia umană. Bărbații vor să ajungă la clonaj, pentru că nu va mai fi nimic în afară decât eu, *me, ego and myself*, la infinit. Bărbatul care își imaginează lumea sfârșește prin a se imagina fără lume, fără nimic, nicio alternativă, nicio alteritate, nici un altul, într-un fel de egocentrism

paranoic și exterminator. Adevărata alteritate nu este gândită. Gânditorii altruismului, care încearcă astăzi să inverseze principiile unei economii egoiste, individualiste și capitaliste într-o economie a ospitalității, a darului și a împărtășirii, nu urcă până la sursa care este darul vieții. Niciodată nu vorbesc despre *ospitalitatea carnală*, la originea nașterii. Și această neprezentare la judecată a speciei e cea care o face să se rătăcească și să se dematerializeze din ce în ce mai mult. Pentru că s-a deșrădăcinat de propria sa origine, de propria memorie.

Nu știu dacă asta ar fi soluția miracol, dar nu va exista nicio soluție dacă bărbații nu vor înțelege că echilibrul demografic, și anume confruntarea supraproduției unora, puțin numeroși, cu suprapopulația altora, trece prin femei. Modul în care pun ei problemele nu permite rezolvarea lor pentru că le pun fără chestiunea femeilor și fără femei. E necesar ca femeile să vorbească despre problemele bărbaților și ale femeilor, la fel cum ei vorbesc despre problemele bărbaților, femeilor și copiilor.

Nu poate exista echilibru demografic fără dezvoltare umană, adică alfabetizarea femeilor, învățarea cunoștințelor elementare despre corp, despre contracepție și reglementarea fecundității. Nu spun controlul fecundității, căci n u-mi place acest termen care induce o fecunditate care rămâne sclavul politicilor demografice, fie că sunt nataliste sau malthusiene. *Tota mulier in utero*, orice femeie în uter este înrobirea femeilor. *Tota mulier sine utero*, orice femeie fără uter, este viziunea feministă castratoare și sterilizantă, așa cum a fost apărută de politica de avort și sterilizare a Lumii a Treia introdusă de Statele Unite ale Americii. În schimb, în cazul în care femeile, cu mijloacele tehnice de care dispun, ajung să își gândească fecunditatea și să o reglementeze, se stabilește o economie a viului, a viului care gândește. Iar aceasta nu funcționează decât prin educarea fetelor, care nu e deloc ușoară. Dacă 75% din cei mai săraci ai lumii sunt femei, 75% din analfabeți sunt așijderea. Și nu e pentru că aceste femei sunt proaste, ci pentru că li se interzice să învețe să citească și să scrie. Ca să rămână sclave. Toate studiile arată că atunci când au acces la studii, de la școala primară la universitate, femeile au rezultate mai bune decât bărbații. Ei cred că vor putea perpetua acest sistem suficient de mult timp cât să devină stăpânii lumii și să conducă singuri. Nu! Va veni un moment când populația feminină, înarmată sau pașnică, îi va convinge.

Interesul nu este de a prelua puterea. În schimb, a o transforma printr-o prezență masivă și solidară, nu îmi pierd speranța că se va întâmpla. Se spune că paharul este pe jumătate gol sau pe jumătate plin. Eu cred că este totuși pe jumătate plin. Au trecut patruzeci de ani și nu am renunțat la instrumente, eu, la cuvântul și la acțiune politică. În asta constă victoria noastră. Rămâne să fim solidare cu toate cele care nu au nici instrumente, nici cuvântul, nici modul de a gândi. Această alianță nu este făcută, ea trebuie să se facă. În fond, am putea prelua această locuțiune populară: cât timp există viață, există nădejde. Nădejde, nu știu, dar speranță cu siguranță.

Jean-Claude Michéa

MIC EXCERCIȚIU DE CONSTRUCȚIE A GÂNDIRII LIBERALE, CURĂ INTENSIVĂ DE ETICĂ: DĂRUIREA ÎN SCHIMBUL TROCULUI

Jean-Claude Michéa

Născut la Paris în 1950, Jean Claude Michea, preda filosofia la liceul Joffre, din Montpellier. Format în tradiția comunistă (a militat în cadrul Partidului Comunist Francez până în 1976), se va depărta progresiv de ea, procedând la o critică mai radicală și mai coerentă a sistemului capitalist. Acest sistem, într-adevăr, nu poate fi considerat – după spusele autorului – un simplu mod de producție economică (căruia ar putea eventual să i se regleze excesele); el constituie în realitate un „fapt social total“ a cărui logică dictează atât modul nostru cotidian de viață cât și imaginarul nostru colectiv (de exemplu mitologia „Progresului“) sau raporturile noastre cu natura. În această complementaritate structurală a liberalismului economic (situat în mod tradițional „la dreapta“), și a liberalismului politic și cultural (situat în mod tradițional „la stânga“) unde trebuie căutată în ultimă instanță, după spusele autorului, cheia impasului politic al timpului prezent. Familiar cu mișcarea anti-utilitaristă în științele sociale, Jean Claude Michéa a contribuit în egală măsură la a face cunoscute în Franța operele lui George Orwell și Christopher Lasch.

O întrebare pe care și-o pun din ce în ce mai mulți oameni, mai ales cei din clasele populare, este: cum se face că în societatea progresului material și tehnologic se multiplică evenimente moral inacceptabile?

De fapt, cred că trebuie revenit la începuturile Occidentului modern pentru a înțelege momentul fondator al acestei civilizații, care este traumatismul generat de războaiele religioase ale secolelor XVI-XVII. Războiul civil-ideologic este de fapt războiul desocializării prin excelență, cel mai dramatic și mai crud dintre toate. După ce oamenii s-au ucis în numele moralei, religiei și filozofiei, în momentul când a trebuit reîntemeiată o nouă societate, a devenit clar că vor trebui neutralizate aceste surse de dispute aducătoare

de moarte și întemeiată viața în comun pe o cu totul altă bază, pe ideea că statul trebuia să fie neutru în ceea ce privește valorile morale și religioase și să vegheze doar ca libertatea unora să nu impiețeze asupra altora. Acesta este principiul modernității. Iar liberalismul este curentul modernității care a dus această exigență până în punctul lui cel mai radical, cel mai coerent: ideea că singurul limbaj comun care trebuie cerut oamenilor este aptitudinea lor, presupus naturală, de a se ghida în permanență după propriul lor interes bine înțeles. După spusele lui Voltaire, „când este vorba de bani, toată lumea este de aceeași religie“. Așadar relațiile tuturor cu toți ceilalți vor permite de acum înainte să se pună capăt războiului tuturor contra tuturor.

Dar când spun că, în soluția liberală, morala nu-și mai află locul, nu o fac în sensul că ea ar fi alungată definitiv din viața oamenilor ci în sensul că ea va fi de acum încolo privatizată. După cum privatizează distribuția apei, a electricității sau a învățământului, liberalii privatizează și valorile morale. De exemplu, fiecare este liber să spună că salariul patronilor celor mai importante firme cotate la bursa pariziană este indecent de mare, de a se interoga asupra binelui și răului sau de a se întreba dacă exploatarea resurselor planetei corespunde bunăstării umanității... Toate aceste întrebări pot da naștere unor dezbateri aprinse, în sensul că fiecare își exprimă propria viziune asupra fiecărui aspect, dar se subînțelege că nici una din aceste soluții private, altfel amuzante sau decorative, nu trebuie să stea la baza vreunei politici concrete. Tocmai de aceea, politicienii liberali se prezintă mereu ca adepți ai discursurilor ce semnaleză sfârșitul ideologiilor.

Marea lor preocupare este totuși revenirea regulată a alegerilor. La intervale regulate, ei trebuie să dezvolte o întreagă retorică electorală pentru ca electoratul să accepte să valideze, sub forme care pot fi de stângă sau de dreapta, continuarea programului liberal. În timpul campaniilor electorale, le este astfel permis politicienilor liberali să-l invoce pe Dumnezeu, morala, ecologia, să critice ori să ridice în slăvi revolta tinerilor din Mai 68, totul este posibil... Ceea ce explică de ce președintele Sarkozy va putea, de exemplu, pretinde în fața unei camere de televiziune că, în nume personal, atunci când un muncitor care lucrează de 30 de ani într-o întreprindere se vede aruncat în stradă pentru că un golan de patron, în cadrul metafizicii rapacității pe care o împărtășește, caută să acumuleze profituri indecente. el este alături de muncitorul cu probleme. Dar el trebuie să știe, și asta constituie grandooarea funcției sale, să-și sacrifice vocea conștiinței sale, care nu e decât o voce privată, în beneficiul datoriei sale de neutralitate în spațiul public.

Bineînțeles, după terminarea campaniilor electorale, când se revine în sfârșit la lucruri serioase, și după ce noua putere și-a ocupat locul, este necesar ca orice judecată morală sau „ideologică“ să fie pusă din nou între paranteze. Tocmai această absență a oricărei referințe etice sau filosofice comune instalează așadar dreptul liberal într-o poziție nesustenabilă. Să luăm astfel în considerare unele dintre revendicările mișcării feministe – dreptul, de exemplu, de a purta fustă sau de a face ce vrei cu virginitatea ta, de a umbla seara singură pe stradă sau de a nu i se impune un semn de supunere sau de inferioritate precum vâlul, despre care s-ar putea spune că este steaua galbenă a femeilor. Dacă feministele merg până la capăt cu aceste revendicări legitime, un text precum Coranul și

statutul femeii pe care acesta îl implică ar putea fi așadar perceput ca un atentat la libertatea și demnitatea femeilor. Dar, dacă feministele intervin pentru a critica Coranul sau a dezavua practicile islamismului radical, ar putea fi acuzate la fel de legitim de islamofobie sau de rasism. Această femeie care umblă seara singură pe stradă își exercită dreptul său legitim sau se dedă unei provocări scandaloză pentru apărătorii adevăratei credințe? Din punctul de vedere al dreptului liberal, este imposibil de tranșat. Pentru a face aceasta ar trebui căutat sprijin într-o teorie particulară a demnității umane, o filosofie a egalității femeii cu bărbatul sau a libertății religioase... Și, cum dreptul liberal se presupune a fi filosofic neutru, până la urmă raportul de forțe dintre diferitele asociații va fi cel care va permite o tranșare provizorie.

Pentru partidele politice, criteriul electoral va fi, evident, cel care va intra în joc. Și atunci problema va fi de a-l privilegia pe acela dintre aceste două grupe (femeile sau islamiștii radicali) al cărui vot va fi cel mai util pentru a asigura victoria electorală.

Care este, în zilele noastre, diferența dintre un om de stânga și unul de dreapta? Omul de stânga, raliat unei economii de piață vag reglementate, își va marca diferența electorală de preferință în domeniul legalizării drogurilor, mariajului homosexual sau al altor probleme ale societății, spre marea bucurie a clasei mijlocii și urbane din lumea întregă, lăsând la o parte țărani, care constituie totuși jumătate din populația planetei și care sunt marii absenți ai tuturor programelor stângii moderne.

Când ne gândim că două dintre principalele instituții ale capitalismului internațional sunt dirijate tocmai de socialiști francezi, Dominique Strauss-Kahn și Pascal Lamy, ne putem face o idee despre amploarea dramei. Este unul din motivele pentru care în această lume care devine tot mai absurdă și mai indecentă, vocile care ar trebui să o critice sunt în mod tragic tot mai tăcute. Este clar că avem acum de-a face în Europa cu o stângă care, pe planul filosofiei sale fundamentale, s-a raliat soluției liberale și moderne formulate o dată pentru totdeauna de marele gânditor comun atât stângii cât și dreptei care este Bush: „Creșterea – scanda el – nu este problema, este însăși soluția!”. Este deci suficient să relansăm creșterea ca să intrăm în cea mai bună dintre lumile posibile.

Or, tocmai creșterea este problema!

Cineva care a studiat puțin filosofia s-ar putea simți tentat să spună: Creșterea cui? Câteodată mă amuz punându-le elevilor mei această întrebare: „Sunteți pentru creștere?”. Și las un moment de liniște. După o vreme, întotdeauna, unul sau doi întrebă timid: „Creșterea cui, domnule?”. Și le răspund: „Bună întrebare, dictată de bunul simț!”. Creșterea nu poate constitui, într-adevăr, un program în sine!

Ei bine, aflați că stăpânii acestei lumi adoptă tocmai această poziție ciudată: pentru ei, creșterea, adică dezvoltarea nedefinită a oricărei producții rentabile constituie o filosofie în sine.

Această creștere poate așadar cuprinde lucrurile cele mai diverse: de la navele petroliere care naufragiază în largul coastelor Britaniei, la uzina care explodează în India până la creșterea delincvenței. Toate acestea antrenează valoare adăugată, deci sunt bune pentru societate. Dacă 40.000 de automobile particulare iau foc în Franța, orice liberal ar

spune că este regretabil că un muncitor nu mai poate merge la lucru din această cauză, dar că dacă se gândește la relansarea industriei automobilelor pe cafele aceste incendii o atrag după ele, ar regreta că ard doar 40.000 de mașini pe an. Dacă ar arde 400.000, poate că problema șomajului ar fi rezolvată, inflația ar scădea și competitivitatea marilor întreprinderi ar spori. Problema, chiar dacă nici un om politic nu va îndrăzni să tragă o concluzie practică, este că într-o lume a lucrurilor finite, o creștere infinită este o imposibilitate tehnică, materială și științifică. Dacă nu se ține cont de zidul ecologic care mărginește în mod natural umanitatea, nici o reflecție de bun simț asupra viitorului planetei n-ar fi posibilă. Din fericire, această noțiune începe să-și facă loc în conștiința oamenilor.

Pentru a înțelege mai bine faptul că societatea liberală este una axiologic neutră, fără referire la nici o valoare religioasă, morală sau filosofică comună, am putea porni de la un exemplu foarte simplu: de ce prostituția, din clipa în care este liber consimțită, nu ar fi, la urma urmelor, o meserie ca oricare alta? Așa se face că în Germania, stânga a reușit să impună ideea că „activitatea prostituțională” este o meserie ca oricare alta. Urmarea este logică: muncitoarele germane s-au văzut astfel în situația de a li se propune de către biroul de plasare un loc de muncă pe care, trebuia să-l accepte dacă nu voiau să-și piardă indemnizația de șomaj, cel de gazdă a plăcerilor într-un *Eros center*. Acesta este nucleul gândirii liberale eliberate de orice tabu, tradițional; prostituția trebuie să fie considerată o meserie printre altele, la fel de onorabilă ca și aceea de măcelar sau de brutar.

Din acest moment, educația națională, având ca funcție principală formarea tineretului în toate meseriile posibile, nu văd de ce n-ar lua în considerare constituirea de filiere de studiu al prostituției, cu corpul profesoral aferent, examene corespunzătoare și inspectori adecvați. Și, pentru că realitatea depășește întotdeauna ficțiunea, trebuie notat că din 2008 guvernul liberal neo-zeelandez este, pe cale logică, dispus să studieze posibilitatea de a forma la universitate studentee doritoare să se orienteze în această direcție. De altfel, ne-am putea întreba de ce nu chiar din liceu sau din gimnaziu, din moment ce s-a convenit că este o meserie ca oricare alta? Dacă sunt liber să-mi trăiesc viața după cum consider, din moment ce mă prostituez voluntar și nu prejudiciez pe nimeni, în numele a ce mi s-ar putea contesta acest drept fundamental al oricărui om sau al oricărei femei și așa fi împiedicat să trăiesc după cum consider de cuviință? Să remarcăm că întotdeauna avansurile culturale ale capitalismului se produc în numele drepturilor omului și ale libertății.

Principiul liberalismului este așadar acela că nu pot exista valori filosofice comune și împărtășite în afara celor care decurg din universalitatea pieței și care sunt presupuse a fi în mod axiologic neutre, fiind pur „tehnice”.

Dar, din punct de vedere antropologic, această idee este falsă.

Așa cum a stabilit Marcel Mauss, în realitate logica darului organizează în mare parte relațiile dintre oameni, iar aceasta încă de la începutul timpurilor. Oricât de adânc am coborî în istoria umanității, vom constata că în realitate o parte esențială a bunurilor circulă, iar serviciile se prestează pe baza triplei obligații de a da, a primi și a transmite mai

departe. Arta de a ști să dăruiești a constituit întotdeauna temeiul generozității, a ști să primești ceva ca pe un dar, și nu ca pe un drept sau o datorie, face de asemenea parte dintre calitățile morale universale, iar a da mai departe a constituit întotdeauna ceea ce numim recunoștința și gratitudinea.

Această stâncă universală pe care s-a construit umanitatea și care distruge trocul constituit de schimburile de pe piață nu este nicidecum a afacere demult apusă. Așa cum poate constata oricine, este ceea ce continuă să organizeze o parte esențială a vieții noastre cotidiene. Când ești invitat, de exemplu, la prieteni, ce anume vă obligă să vă întrebați: „Ce anume să le duc gazdelor?“ Ce anume ne face să-l aplaudăm pe artistul care a avut un concert magnific, când noi am plătit de fapt biletul? Este foarte clar că viața noastră cotidiană ar fi de neînțeles dacă ar trebui să se desfășoare, așa cum doresc economiștii, sub semnul exclusiv al schimbului de pe piață și al propriului interes.

În rest, dacă faceți dragoste cu cineva și imediat după asta vă treziți spunându-i: Cât îți datorez? veți pricepe probabil, din răspunsul lui, că structurile trocului nu sunt legea care organizează toată viața noastră cotidiană, ci că, dimpotrivă, o parte esențială a schimburilor din sânul familiei, dintre vecini și prieteni ține de o logică străină de orice calcul economic.

Dacă studiem marile curente fondatoare ale socialismului, vom observa că la început, primul dușman al socialiștilor era tocmai individualismul posesiv și egoismul radical. Și nu din întâmplare socialiștii erau numiți „împărtășitorii“. Mai deunăzi, am citit cu uimire că magazinul NPA (noul Partid Anticapitalist al lui Besancenot) și-a ales drept titlu *Totul este al nostru*.

Totul este al nostru, cuvânt de ordine al împărtășitorilor?

Aceasta este de fapt deviza liberală prin excelență, negarea datoriei de a împărți cu alții, a într-ajutorării și a solidarității, iar asta spune mult despre inconștiența care subminează stânga și extrema stângă actuale. „Totul este al nostru!“ O asemenea confuzie este năucitoare!

Dacă cele 24 de ore ale fiecărei zile ar trebui să se deruleze după legile economiei, adică sub semnul lui „totul este nostru“ și nu al ajutorului reciproc și al triplei obligații de a da, a primi și a da mai departe, este clar că nici iubirea și nici prietenia, nici viața de cartier, nici viața de familie și nici o viață decentă n-ar fi posibile.

Ideea că, pentru a deveni un cetățean veritabil al lumii, ar trebui să ne rupem de toate rădăcinile particulare care ne definesc la începutul vieții – atașamentul de ființe, de locuri, de un cartier, de o cultură, de o limbă – stă în centrul sistemului liberal. Din acest punct de vedere, actul emancipator pentru un liberal este delocalizarea, disoluția tuturor frontierelor. Pentru ca umanitatea să aibă șansa de a deveni o veritabilă umanitate ar trebui așadar produși pe bandă rulantă oameni capabili de a-și consuma viața între două aeroporturi, cu un calculator portabil drept patrie. Or, este tocmai modul de viață rupt de pământ, acest nomadism perpetuu într-o lume fără frontiere, mânăta înainte de o creștere nelimitată pe care stânga modernă a ajuns să o celebreze drept încarnarea toleranței și

deschiderii de spirit, când, de fapt, este doar modul în care elitele globale își trăiesc ruptura structurală de popoarele lor.

De altfel ne-am putea întreba ce cantitate de cherosen ar fi necesară pentru realizarea unei lumi în care fiecare ar trăi în permanență conform acestui model turistic. S-a vorbit destul de des despre „stânga caviar“, dar mă întreb dacă n-ar trebui să vorbim mai degrabă de „stânga cherosen“ pentru a desemna această manieră mobilă de a exista.

De fapt, nu distrugând culturile locale, nici adoptând delocalizarea perpetuă ca mod de viață, nu se poate accede vreodată la valorile universale; aceasta este posibil numai prin dărâmarea pereților care separă și opun culturile. A spus-o, cu o jumătate de secol în urmă, Miguel Torga: „universalul este localul, minus pereții“.

Din acest punct de vedere, putem înțelege mai bine avertismentul lui Rousseau atunci când spunea: „N-aveți încredere în acești cosmopoliți care merg să caute departe datorii pe care nu le socotesc demne de a fi îndeplinite printre ai lor. Un asemenea filosof iubește tătării ca să fie scutit de a-și iubii vecinii“.

Tinerețea ocupă un loc extraordinar în imaginarul modernității. Cel mai relevant semn este că vrem cu orice preț să rămânem tineri, ceea ce pe oamenii civilizațiilor anterioare i-ar fi mirat, pentru că era de la sine înțeles că „tinerețea trece“.

Cu toate astea, oricât botox și liftinguri am aplica trupurilor noastre, tinerețea veșnică este un ideal imposibil. De unde vine, așadar, acest mit al tinereții în societatea modernă? Din faptul că o societate care înțelege să înlocuiască filosofia sau morala cu știința și tehnologia are tendința să propage ideea că noile generații sunt mult mai bine dotate decât precedentele pentru a înțelege importanța noilor tehnologii și astfel copii ar fi adevărații părinți ai părinților lor, pe care-i vor învăța absolut totul.

De unde acest sentiment extraordinar de vinovăție al unui mare număr de părinți din zilele noastre, care se simt dezorientați de îndată ce trebuie să le transmită ceva copiilor lor sau să le traseze limite sau interdicții: se simt atunci în poziția de uzurpatori.

Problema, așa cum a sesizat-o Lévi-Strauss, este că un copil nu este în mod spontan în schema triplă a lui a da, a primi și a transmite. Va trebui, spre exemplu, să i se explice că trebuie să-și aștepte rândul și să nu mai considere că întreaga lume este la cheremul lui. Asta n-are nimic a face cu capacitatea de a folosi noile tehnologii! Din această cauză, copiilor unici le este mult mai ușor să se supună dictatelor modernității și ale economiei de piață; și poate tocmai de aceea China modernă, unde copiii unici sunt majoritari, integrarea în capitalismul global este atât de ușoară.

Oricine va studia copiii de vârstă fragedă va constata, dimpotrivă, cât sunt de marcați de un ideal de putere absolută, pe care educația ar trebui să-l civilizeze. și-o va lua spre civilizare.

A educa un copil înseamnă a merge împotriva naturii lui, a-l împiedica să-și exprime exclusiv aplecările, capriciile și impulsurile, după cum ar vrea mitologia liberală, ci de a-l face, într-un mod compatibil cu demnitatea lui, cu toată iubirea și bunăvoința posibile, să-și ocupe locul în șirurile socializante ale dăruirii, adică a-l învăța să dea, să primească și să transmită mai departe; altfel spus, să nu devină un individ care „tapează“ și un viitor exploator.

Or, educația liberală este total opusă. Parintele liberal, în special atunci când este de stânga, nu încetează a fi uimit în fața egoismului încăpățânat al acestei mici creaturi care se agită și reclamă, iar asta pentru că vede oglindite în ea valorile impuse de liberalism și pe care el însuși le-a interiorizat.

Singura pedagogie este atunci aceea de a pune copilul în centrul tuturor proceselor educative și de a veghea ca acesta să nu fie niciodată contrariat. Când, de fapt, ar trebui să-l învețe tocmai să devină om, cu alte cuvinte să-și sublimeze voința de putere inițială, sublimare în lipsa căreia va deveni necesarmente una dintre acele ființe egoiste și narcisiste, pe care elitele noastre, din absolut toate domeniile, le întruchipează.

În același timp, faptul de a plasa tinerețea în centrul imaginarului liberal are, evident, o contrapartidă inevitabilă: ce ne facem cu bătrânii? Îmbătrânirea devine, într-adevăr, drama supremă într-o societate liberală. Gestiunea vieții ajunse la crepuscul, de vârsta a patra, cum sunt numite, este fără îndoială una dintre petele negre ale modernității. Să mai adăugăm că acest cult al tinereții ascunde realități mult mai sumbre. Este un fapt că tinerii trăiesc în condiții mult mai grele pentru a intra într-o lume mai dură. Numai în imaginarul societății ei trebuie celebrați. Este, altfel, un fenomen banal: proletarul sovietic era de fapt un sclav al nomenclaturii, dar, de câte ori ieșea în stradă, își vedea afișată pe toți pereții imaginea splendorii și a rolului conducător. De aici, paradoxul: majoritatea tinerilor trăiesc mult mai rău decât părinții lor, iar asta într-o lume care le celebrează în permanență cultul. De fapt, în civilizația liberală tinerii nu mai au cum să afle dacă sunt sclavi sau stăpani. Iar asta generează cel puțin schizofrenie.

Patrick Viveret

REEVALUAREA NOȚIUNII DE BOGĂȚIE

Patrick Viveret

De pregătire filosofică (CAPES) și absolvent al Institutului de științe politice din Paris, Patrick Viveret a fost magistrat la Curtea de conturi (consilier superior), unde a fost numit în ianuarie 1990. A fost redactor șef al revistei *Faire* din 1975 până în 1981, apoi al revistei *Intervention* între 1982 și 1985, și al revistei *Transversale. Science&culture* din 1992 până în 1998.

Fondator al Observatorului de hotărâri publice, este însărcinat de către primul ministru francez Michel Rocard cu misiunea de a evalua politica anilor 1988–1990. Secretar general al Misiunii pentru centenarul legii asupra asociațiilor din 1901, la cererea secretarului de stat pentru economie solidară, este ulterior însărcinat să conducă misiunea „noilor factori de bogăție”. Raportul său, publicat la Editions de l’Aube, se intitulează *Reconsiderarea bogăției*. Această misiune va da naștere unei reuniuni internaționale organizate împreună cu PNUD. El este unul dintre cofondatorii Forumului pentru alți indicatori ai bogăției (FAIR), care a organizat o întrunire la Adunarea Națională și la Consiliul economic, social și de mediu despre problemele democratice ridicate de noii indicatori ai bogăției.

Este unul dintre inițiatorii proiectului internațional „Dialoguri despre umanitate”, a fost director al Centrului internațional Pierre-Mendès-France și a participat la numeroase forumuri sociale mondiale și europene. Participă la activitățile Alianței pentru planetă și este membru al Comitetului de supraveghere ecologică al fundației Nicolas-Hulot și al proiectului „Alianța civică pentru omenire”.

Am fost numit la Curtea de conturi, ceea ce nu era prevăzut în traiectoria mea inițială, pentru că eram la origine profesor de filosofie, apoi jurnalist și din punct de vedere politic eram foarte angajat în activitatea asociativă. Niciodată nu mi-am imaginat că voi ajunge la Curtea de conturi! Dar, din momentul în care am fost numit acolo, ceea ce m-a interesat au fost poveștile din spatele acestor conturi.

Marile relatări ale societăților, care își structurează alegerile și care apoi se formalizează în sisteme cu atât mai opace și mai neinteligibile și mai străine de dezbateri cu cât iau forma cifrelor aparent neutre și obiective.

Prin urmare, ceea ce m-a interesat a fost să detectez în interiorul sistemelor contabile alegerile sociale implicite și să le repun în dezbateră publică. Problema centrală este cea a evaluării bogăției. Sistemele noastre contabile nu rețin decât fluxurile monetare, fără a se interesa de modalitatea în care aceste fluxuri au fost create.

Un bun exemplu îl constituie naufragiul petrolierului Erika. În această obsesie a creșterii, o astfel de catastrofă ecologică este considerată aducătoare de bogăție. Voluntarii care au avut proasta idee de a participa gratuit la depoluarea plajelor au fost total deconsiderați deși, dacă ei n-ar fi existat, s-ar fi apelat la personal remunerat, lucru care s-ar fi reflectat în contabilitate. Cu alte cuvinte, din punctul de vedere al contabilității naționale, voluntariatul este o sursă de pierdere de bogăție necompensată. Este ceea ce eu numesc „paradoxul Erika“. Mi-am spus că această ar trebui supusă dezbaterii publice această chestiune relativ cunoscută specialiștilor dar mereu bine ascunsă, tratată tangențial în dezbaterile interne ale statului. Era o ocazie pentru a declanșa o dezbateră publică și poate chiar pentru a educa publicul.

Mi-am spus de asemenea că a venit timpul să schimbăm modalitatea de a contabiliza bogăția, pentru că ne aflăm într-un moment istoric în care nu mai este vorba numai de probleme ecologice, ci în general de probleme sociale, culturale, sanitare și educative care sunt ascunse de o reprezentare, o definiție și o formă de măsurare a bogăției concepute într-un cu totul alt context istoric și care acum ne împiedică să abordăm corect problemele zilelor de azi și de mâine. Am început să organizăm reuniuni cu ceea ce a fost denumit „colectivul bogăție“, care avea o altă abordare a bogăției, spunând că miza era democratică și nu doar o dezbateră pentru tehnicieni. Rezistența împotriva acestui colectiv a fost atât fățișă, cât și mascată, astfel că am fost imediat dați de-o parte, „puși la cutie“. Atunci am adoptat sloganul: „Cu cât vom fi mai mulți la cutie, cu atât veți putea pune mai greu pune capacul“. Aveam ideea mea proprie cu privire la modul în care putem transforma fisurile în breșe. La vremea aceea recitisem o carte a lui Saul Alinsky care mi-a plăcut mereu, care se numește *Rules for Radicals* (Reguli pentru radicali).

Alinsky arăta arta subtilă prin care poți folosi forța adversarului.

Unul din punctele forte ale acestei arte era reperarea zonelor de slăbiciune ale adversarului, dar mereu într-o logică non-violentă.

Spre exemplu, ei organizaseră o acțiune contra unui aeroport care discrimina rasial angajații de la curățenie. În mod evident într-un aeroport există multe zone vulnerabile din punctul de vedere al securității. Dar pe ei nu asta îi interesa. În schimb, reperaseră alte zone de vulnerabilitate și ajunseseră la concluzia că punctul cel mai vulnerabil al unui aeroport îl constituie toaletele: dacă se blochează toaletele se ajunge la ceea ce ei denumiseră „operațiunea *shitting*“. Altfel spus, revărsarea rahatului, și la propriu, și la figurat.

O altă regulă tactică este aceea că: Amenințarea este mai tare decât acțiunea.

Prin urmare ei își construiesc proiectul și, când este suficient de bine gândit și imparabil, trimit un fals spion care povestește direcțiunii aeroportului ce se pregătește. În acest moment, înainte de declanșarea oricărei acțiuni, direcțiunea însăși organizează o

celulă de criză care încearcă să găsească modalități de apărare, lucru pe care bineînțeles nu reușește să-l facă și atunci acceptă negocierile.

În fine, ultimul punct fundamental de tactică este: Nu te supune niciodată ridicolului de a te lua prin surprindere dorința adversarului de a negocia. Dacă inamicul vine pe terenul nostru, aceasta este ocazia de a repurta victorii parțiale, deloc de neglijat atunci când ești în slujba unor oameni foarte săraci.

În esență, modelul de producție dominant industrial este direct legat de reconstrucția de după război. Din cauză că după război s-a dorit în mod prioritar să se reconstruiască industria, s-au ales sisteme de cifre care permiteau valorizarea acestor tipuri de activități în detrimentul altora. Pentru a da un exemplu simplu, meseriile legate de viața la țară sunt mai bogate în cuprindere decât simpla producție agroalimentară. Aceste meserii sunt legate de amenajarea teritoriului, de protejarea naturii, de legăturile sociale, de cultură. Dar toate acestea nu intră în zona industriei productiviste, pentru care numai producția agroalimentară este susceptibilă de a fi considerată o bogăție.

Or, această alegere a societății de după război, care este la originea sistemului nostru contabil, este în prezent învechită și foarte contraproductivă în fața marilor probleme precum ecologia. Pentru a relua faimoasa frază a lui Jacques Chirac: „casa arde, iar noi ne uităm în altă parte“. Și nu numai că privim în altă parte, dar mai și punem gaz pe foc. Și una din cauzele principale pentru care adoptăm această atitudine sinucigașă este aceea că indicatorii bogăției, fie ei privați sau publici, ne îndeamnă s-o facem. Toate reuniunile la vârf consacrate Terrei vor fi zadarnice dacă întreprinderile și statele continuă să fie judecate pe baza unor sisteme de conturi care valorizează productivitatea, rentabilitatea și capacitatea de a fi competitiv. Suntem în situația unui marinar care s-a decis să schimbe direcția vasului, dar toate instrumentele de la bord continuă să fie reglate pe vechea direcție.

Ce anume figurează în conturi? Ce este cu adevărat important în viețile noastre? De ce esențialul este invizibil în sistemele noastre contabile? Durata mai mare a vieții, faptul că timpul alocat instruirii este mai lung, reducerea globală a timpului de lucru sunt mai degrabă vești pozitive. Dar, dacă nu se schimbă felul în care definim munca, aceste lucruri pozitive se vor schimba în unele negative. Se vor reduce pensiile, se va reinventa sărăcia pentru persoanele în vârstă și se va genera o incredibilă regresie socială. În plus, în teorie, activitatea casnică este considerată nemuncă. Dar economia s-ar prăbuși dacă n-ar exista economia casnică! Cu toate acestea, ea rămâne oficial o nemuncă.

De fiecare dată când apare o dificultate în a defini cantitativ o valoare, este suficient să-i simulezi pierderea. Dacă se simulează pierderea aerului, care, sub pretextul că este abundent și gratuit, nu are valoare economică, înțelegem imediat ce consecințe ar exista; la fel dacă s-ar simula pierderea dragostei, a libertății sau a timpului destinat activității libere, greșit denumit „pensionare“, și care este momentul în care ai posibilitatea de a avea în sfârșit timp pentru proiectele proprii de viață, când ai scăpat de munca silită. Același lucru și pentru timpul alocat studiilor superioare, care este considerat o inactivitate, în vreme ce ni se spune că trăim într-o societate a cunoașterii. Mergem în mâini...

Această reflecție asupra definirii bogăției implică o problemă și mai incomodă: aceea a monedei, pentru care ar trebui să redeschidem o dezbateră democratică.

Problema monedei este ieșită complet din câmpul dezbaterii democratice. Am fost convinși că este o operațiune de care trebuie să se ocupe specialiștii, că ar fi nevoie pentru asta de bănci centrale independente, care sunt cu siguranță independente de procesul democratic, dar sunt total dependente de piețele financiare. Dacă nu se vor crea mijloacele pentru a recâștiga autoritatea democratică asupra monedei, va trebui să suportăm fenomenele de umflare și de exces ale capitalismului financiar, ale economiei de cazinou, care se vor agrava continuu în anii care vor veni.

Dar nu se pot introduce încetinirea și descreșterea necesare din punct de vedere ecologic decât dacă se propune simultan și perspectiva unei vieți mai bune. Fără această perspectivă, ne găsim în situația unui toxicoman căruia i se propune o cură de sevraj fără a i se da speranța că se va simți mai bine după externare.

El va prefera în mod sigur să rămână toxicoman. Or, noi suntem acum într-o societate de toxicomani care consumă droguri ca să nu se mai simtă rău, droguri care sunt posesia și consumul de bunuri, dar le fel de bine puterea, gloria, care este o dorință nebună de recunoaștere și de posesiune asupra altuia, ceea ce grecii numeau dragostea infantilă, *porneia*, momentul în care sugarul vrea să-și absoarbă mama și care stă la originea credinței că celălalt este proprietatea mea.

Aceste limitări pe care trebuie să le acceptăm pentru că ne aflăm în fața unui zid sunt adevărate oportunități pentru a depăși acest obstacol printr-un singur salt în această aventură foarte scurtă a speciei umane. Pretinsul *Homo sapiens*, pe care Edgar Morin are dreptate când spune că ar fi mai bine să se numească *sapiens demens* decât *sapiens sapiens*, este o specie extraordinară de tânără. Ce sunt 100.000 de ani raportați la celelalte specii? Iar această specie foarte tânără riscă mortalitatea infantilă. Dar ea poate de asemenea și să trăiască un salt calitativ. În tradiția tantrică, aflată la originea faimoasei polarități yin-yang, caracteristica dominantă yin, adică principiul feminin, se definește ca fiind puterea creatoare, iar caracteristica dominantă yang, principiul masculin, în mod surprinzător este capacitatea de admirație în fața creației.

Dacă această capacitate de admirație este refulată (ceea ce se întâmplă la mai toți bărbații), aceștia vor fi fascinați de puterea pe care nu o au și o vor întoarce ca putere dominantă asupra femeilor.

Când te naști la 9 luni, ești un prematur în raport cu celelalte specii. Ne trebuie mulți ani pentru a ne câștiga autonomia fizică, în timp ce doar câteva ore le sunt suficiente altor animale. Dar noi nu suntem numai prematuri din punct de vedere fizic, ci și prematuri din punct de vedere psihic.

După război, problema principală era mai puțin aceea a repunerii pe picioare a producției și mai mult aceea a înțelegerii dezastrului intelectual, spiritual și moral care a făcut posibil Holocaustul și barbaria în sânul marilor civilizații. Ei bine, s-a evitat această problemă și s-a pus accentul pe repunerea în funcțiune a producției industriale.

Forma noastră de conștiință, atunci când se crede superioară, produce efecte distructive fie asupra altor specii, fie asupra noastră înșine.

Putem avea atunci o viziune radicală, spunând: În fond, de ce n-ar dispărea specia umană? Asta cu atât mai mult cu cât ea face totul pentru a se autodistruge. Astfel, unele curente ecologice mizantropice, chiar dacă n-o spun pe față, nu sunt departe de a gândi astfel: „Omenirea va dispărea? Și ce? Drum bun, cale bătută!“

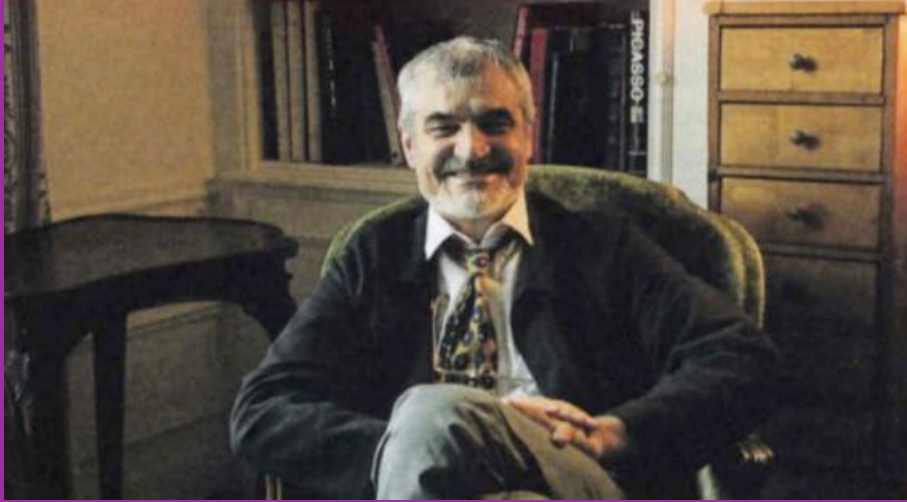
Cealaltă cale este să spunem că ne acceptăm condiția umană cu această vulnerabilitate pe care o numim conștiință – care este o vulnerabilitate, nu o superioritate – și să ne întrebăm cum putem să folosim în sens pozitiv această conștiință, astfel încât ea să nu ne facă să dominăm, ci să rămână o putere creatoare.

Modelul pe care eu îl numesc DCD – dereglementare, competiție, delocalizare – care este un trunchi cheie în interiorul căruia ne ducem traiul, este total nesustensibil. Avem nevoie, dimpotrivă, de reglementare, de cooperare și de relocalizare. Și ceea ce dă speranță este apariția „creatorilor culturali“ care sunt interesați mai mult de a fi decât de a părea, de valorile feminine în relație cu viața și implicarea socială. Într-o țară precum Franța, se consideră că există aproximativ 8 milioane de persoane care se află pe o traiectorie de acest tip. Sunt mai mulți decât s-ar crede și cei mai mulți dintre ei se cred marginalizați sau minoritari.

Ei nu au conștiința puterii lor creatoare. Și una dintre mizele cele mai mari este să irupă această conștiință colectivă care dă forță, nu în sensul de raport de forță în războiul celor care vor să domine, ci în sensul forței vieții.

Serge Latouche

SĂ REGÂNDIM CREȘTEREA ECONOMICĂ

Serge Latouche

Serge Latouche a făcut studii superioare de științe politice, este doctor în filosofie și profesor de științe economice. Din 2002, este profesor emerit de economie la Universitatea Paris-Sud (XI-Sceaux/Orsay) unde predă istoria gândirii economice. A fost multă vreme animatorul unui seminar despre relația dintre cultură, tehnică și dezvoltare la IEDES (Institutul de studiere a dezvoltării locale și sociale, Paris-I). Este considerat specialistul în relațiile economice și culturale Nord/Sud și în epistemologia științelor sociale.

Este unul dintre contributorii cu vechime ai revistei MAUSS (Mișcarea antiutilitaristă în științele sociale) și director al Grupului de cercetare în antropologie, epistemologie și economie a sărăciei (GRAEEP). Este, din 1996, și membru al comitetului științific al revistei Ecologia politica (Roma), din 1982 - membru al comitetului de redacție al revistei L'homme et la société (Omul și societatea) și al revistei Entropia, publicație de studii teoretice și politice despre descreștere.

A dezvoltat în domeniul științelor umane o teorie critică la adresa ortodoxismului economic. Denunță economismul, utilitarismul în științele sociale și noțiunea de dezvoltare, criticând în special noțiunile de eficiență și de raționalitate economică. Denunță și deconstruiește noțiunea de dezvoltare durabilă, pe care o consideră o impostură și o ineptie, deroarece „pentru a supraviețui și a dura trebuie să organizăm descreșterea“. Este unul dintre gânditorii și partizanii cei mai cunoscuți ai acestei teorii și încearcă să conceptualizeze stadiul de după dezvoltare într-o „luptă generalizată și organizată împotriva modului de viață consumerist, devenit nesustenabil la scară mondială“. Pentru Serge Letouche, refugiul trebuie căutat în antidezvoltarismul informal, ca formă de economie capabilă să constituie o veritabilă alternativă la „liberal-productivism“.

Dacă toată lumea ar trăi ca noi, francezii, ar fi nevoie de 3 planete pentru a ne acoperi nevoile. Dacă toată lumea ar trăi ca americanii, ar fi nevoie de 6 planete. Acest mod de viață este încă posibil deoarece primim asistență tehnică masivă din partea țărilor

africane, care consumă mai puțin de o zecime de planetă. Dar, dacă vom continua cu o rată de creștere extrem de moderată, pe care nici un candidat la președinție nu ar fi îndrăznit să-l preconizeze în discursurile sale electorale, o rată de creștere de 2%, până în 2050, nu am mai avea nevoie de 3 planete, nici de 6, ci de 30 de planete, din cauza unui mecanism pe care un prieten de-al meu îl numește „terorismul intereselor cumulate“. Și 30 de planete nu avem de unde să găsim, orice am face. Este deci urgent să devenim conștienți de necesitatea de a reveni în limitele a ceea ce destinul ne-a oferit, adică o singură planetă.

„Când toți chinezii vr avea câte o mașină“, dar niciodată nu vor avea toți chinezii câte o mașină, pentru că planeta nu ar mai exista. Am pornit totuși în acea direcție. Ei au decis să ducă până la capăt nebunia noastră, pentru că trebuie să spunem că noi suntem cei care le-au inculcat virusul societății de consum, și acum că îl au, nu mai vor să scape de el. Vor merge destul de departe pe drumul acesta. Când Anglia a început acest joc, era o țară mică și avea lumea la dispoziție... Problema cu China este că e o țară enormă și că nu mai avem alte planete la dispoziție, așa că am atins limitele. Vom ajunge cu siguranță la o ruptură. În fiecare dimineață mă trezesc gândindu-mă: azi e ziua când se va întâmpla? Pentru salvarea lumii, cu cât se va întâmpla mai rapid această ruptură, cu atât mai bine, dar nimeni n-are nici un interes că ea să se întâmple.

Pentru mine, faptul că lucrurile continuă să funcționeze e un miracol, când în Statele Unite populația este îndatorată 2 ani și jumătate, adică acolo oamenii trăiesc acum din ceea ce vor câștiga peste mai bine de doi ani – e o nebunie! Colegii mei, economiști serioși, recunosc și ei asta, dar numai în particular.

În sferele de conducere, oamenii sunt conștienți de pericole, dar le este greu evident să taie creanga pe care stau (iar unii stau chiar foarte confortabil). Oricum, suntem cu toții în aceeași barcă, și când se va scufunda, cei din clasele superioare se vor scufunda poate mai încet, dar se vor scufunda și ei până la urmă cu toată lumea.

Trăim cu toții într-un mod mai mult sau mai puțin schizofrenic, adică avem simultan capacitatea să știm și să nu știm, să vedem și să nu vedem.

Dacă am contabiliza ceea ce numim costurile externe ale creșterii, adică ceea ce trebuie să suporte natura și sănătatea noastră, creșterea s-ar dovedi o afacere nerentabilă, dar suntem cu toții prinși în roțițele unei mașinării enorme în care, de fapt, nimeni nu decide nimic. Autoritățile politice suportă presiuni colosale. Pentru a lua o decizie precum moratoriul a două pesticide care au distrus mai bine de 50% din albinele din Franța, a fost nevoie de lupte de ani de zile, și războiul încă nu e câștigat. Nu există o ofertă politică pentru a înfrunta direct problema.

Dar din fericire omul nu se reduce la un angrenaj, și în fiecare dintre noi există o părțică ce poate refuza, protesta, reacționa. Mașinăria enormă e o nebunie care nu poate decât să eșueze, suntem cu toții complicii funcționării ei, dar putem fi și complicii eșecului ei.

Pentru a reveni la o amprenta ecologică sustenabilă pentru Franța ar însemna să revenim la situația în care ne găseam în anii '60. Nu eram în epoca de piatră. Problema este că ceea ce consumăm nu mai este produs în același mod. Biftecul din anii '60 era

produs din vite care pășteau pe islazurile din Normandia sau din Charolais. Astăzi, ele sunt hrănite cu soia produsă pe lazurile pădurii amazoniene, ceea ce nu e tocmai bine pentru plămâni planetei, nici pentru brazilienii din Nordeste, care nu mănâncă soia, ci fasole roșie. Apoi, soia e transportată 10.000 de kilometri, amestecată cu făinuri animale, ceea ce duce la boala vacii nebune. Tot sistemul a fost dat peste cap.

Toate acestea sunt valabile nu numai pentru agricultură, ci pentru tot. Astăzi, hainele pe care le purtăm implică cel puțin 30.000 de kilometri de călătorie. În anii '60, existau încă fabrici textile la Lille, Roubaix, Tourcoing. Producția a fost fragmentată, delocalizată și răspândită pe toată planeta, pentru că apoi fragmentele să fie recompuse într-un produs final care este, la rândul său, transportat, și astfel se ajunge la rezultate complet absurde, ca în cazul creveților din Danemarca trimiși în Maroc pentru a fi curățați, spre a reveni apoi în Danemarca, unde sunt puși în punji și trimiși apoi în lumea întregă. La fel, homarii scoțieni care înainte erau decorticați în fabrici din Scoția, și care, după ce au fost cumpărate de fonduri de pensii americane, sunt acum trimiși în Tailanda pentru a fi decorticați manual, pentru că s-a considerat că așa s-ar face profituri cu câțiva dolari mai mari. Creveții fac așadar un drum dus-întors de 20.000 de kilometri pentru că apoi să fie distribuiți în magazinele Marks and Spencer. Suntem într-un sistem nebunesc!

Zi de zi, 4.000 de camioane circulă prin trecătoarea Perthus. Pierre Rabhi dă exemplul unui camion care transportă spre Spania roșii crescute în sere din Olanda și tamponează pe drum un camion spaniol care transportă spre Olanda roșii crescute în Andaluzia, tot în sere. Camioanele au produs un sos de roșii european... Nu trebuie să punem sub semnul întrebării doar consumul, ci și modul în care se produce ceea ce consumăm. Așa că, dacă am reveni la un sistem mai rezonabil, dacă am relocaliza economia și dacă oamenilor le-ar fi redată dorința de a trăi acolo unde trăiesc, dacă am elimina consumul anumitor domenii inutile, dăunătoare chiar, precum publicitatea – al doilea buget mondial, 500 de miliarde de dolari cheltuiți anual, adică 500 de miliarde de poluare materială, pentru că noi, francezii, primim în fiecare an între 40 și 50 de kilograme de pliante publicitare, adică 50 de kilograme de pădure distrusă de persoană –, așa spune că este încă posibil, și nu doar posibil, dar la urma urmelor am trăi mult, mult mai bine.

Se face mare caz de câteva vapoare pline cu imigranți care eșuează pe plajele europene, dar s-ar putea, cu logica actuală a lucrurilor, ca 800 de milioane de africani să vrea să vină în Europa. Am distrus toate motivele pe care le-ar putea avea un african ca să trăiască în Africa. Este consternant. Am fost de curând în Benin și diferența dintre Africa pe care am cunoscut-o cu 20 de ani în urmă și Africa de acum este că acum 20 de ani oamenii găseau încă un sens în a trăi în felul lor. Nu și-au schimbat în mod fundamental modul de viață, dar pur și simplu acesta nu mai are sens. Nu mai aspiră decât la un lucru, mai ales tinerii de la țară, și acela este să plece în Franța sau într-o țară „dezvoltată“. Și această tendință este distructivă.

Consumăm tot mai mult, și mare parte din acest consum merge spre reparații sau compensare. Cheltuim tot mai mult pe consultații medicale și pe produse farmaceutice

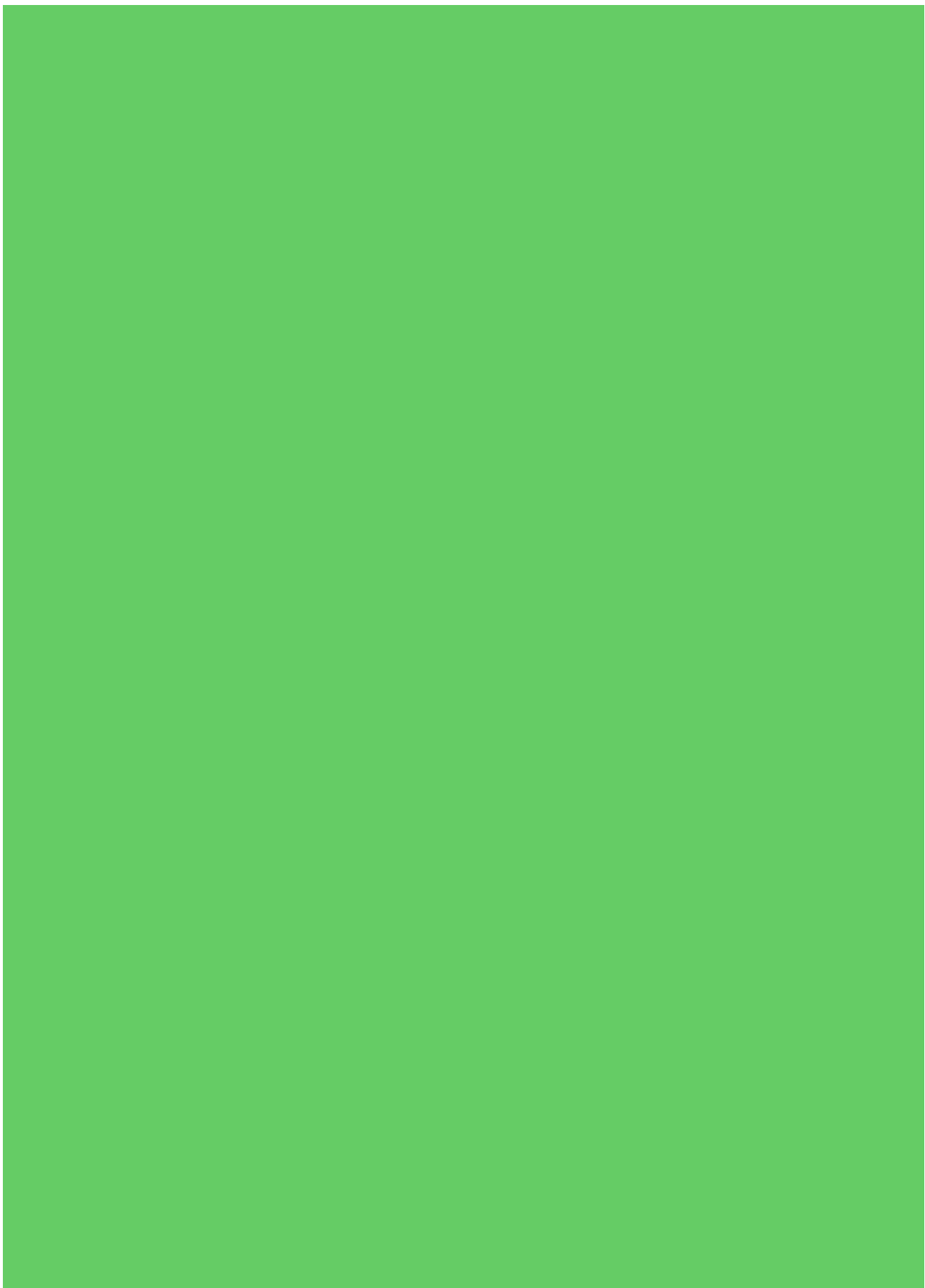
pentru că suntem agresați de poluare. Avem boli precum astmul, bronșita cronică etc. Precum angajații din marile companii care sunt atât de stresați, încât se îndoapă cu antidepresive. Franța este țara care consumă cele mai multe antidepresive pe cap de locuitor. Angajații englezi preferă cocaina... Există o legătură strânsă între creșterea economică și rata sinuciderilor și a depresiilor nervoase. Nu mai știm să ne bucurăm de prezent. Când ești victima a ceea ce în engleză se numește workoholism, adică atunci când munca este un drog, timpul care nu e consacrat muncii pare lipsit de sens.

Am golit de sens exact ceea ce putea să dea sens vieților noastre.

Cred că economia în sensul modern, adică economia capitalistă de piață etc. este o șmecherie bărbătească. Sunt convins de asta. Am văzut-o în toate studiile mele economice: nu erau femeile în economie, nu erau femeile în companii, și nu din întâmplare. Este caricatural în Africa, unde toată viața concretă, ceea ce face Africa să trăiască, chiar și la ora actuală, este asumat de femei. Dar de cum intrăm în economia modernă, în dezvoltare, totul devine o chestiune masculină. În cele mai multe dintre țările Africii subsahariene, femeile cultivă pământul, pentru că ele sunt cele fertile și fac toate lucrurile esențiale. Dar, imediat ce creăm o plantație modernă, bărbații sunt cei care se ocupă de ea. Este o modalitate a bărbaților de a prelua puterea, dar oricum femeile nu sunt de fapt interesate de astfel de proiecte, sau nu se simt atrase de ele.

Nu sunt un aderent mistic al ipotezei Gaia, dar cred că e o metaforă frumoasă pentru această interdependență generalizată dintre om și cosmos, adică exact ceea ce Occidentul a încercat să nege. Am putea spune că dezvoltarea, cu toată ideologia creșterii, a progresului, este, în termeni heideggerieni, o formă de uitare a ființei, un refuz de a ne asuma condiția. Dar libertatea noastră nu există decât dacă ne asumăm condiția finită. Și, din acest punct de vedere, aș spune că proiectul descreșterii, sau al „sobrietății fericite“, cum o mai putem numi, este un proiect de acceptare a ființei, a morții, a umanității omului, a condiției lui de natură în natură. Este inversul creșterii nelimitate.

Aceasta capătă uneori forme complet triviale, ca de exemplu atitudinea față de producția noastră de deșeuri, care este extraordinară. Nici un economist nu a vorbit despre deșeuri. Pentru economiști, producem, consumăm, câștigăm bani, dar ideea că, atunci când producem mărfuri, producem în același timp și deșeuri, și că poluarea este unul dintre deșeurile producției, le este complet străină și nu au cuprins niciodată acest element în calculele lor. Este, în fond, un mod de a nega limitele și realitatea. Producem cu materii prime și, dacă producem energie nucleară, vom produce deșeuri nucleare. Și deșeurile nucleare trebuie gestionate, pentru că ele există. Or, vedem că avem o atitudine de negare: deșeurile? Vedem noi, vom găsi o soluție!

ABECEDAR DE AGRICULTURĂ BIOLOGICĂ

A de la...

AGROECOLOGIE

Agroecologia este un demers științific atent la fenomenele biologice, care asociază dezvoltarea agricolă cu protecția-regenerarea mediului natural.

Ea stă la baza unui sistem local de gestiune a unei agriculturi multifuncționale și durabile, care valorizează agro-ecosistemele, optimizează producția și minimizează inputurile.

AGROSILVICULTURĂ

Agrosilvicultura este un sistem de exploatare a pământului agricol care asociază, pe aceeași parcelă, producție agricolă anuală (culturi, pășuni) și producție forestieră (copaci care produc lemn pentru cherestea). Agrosilvicultura profită de complementaritatea copacilor și a culturilor pentru a valoriza cât mai bine resursele mediului.

AMAT (Asociație pentru menținerea agriculturii țărănești)

Aceste asociații au fost create pentru a favoriza agricultura țărănească și biologică și pentru a susține agricultorii cărora le era greu să subziste, confrunțați fiind cu agricultura la scară industrială (agro-industria) și cu marii comercianți de alimente.

O astfel de asociație funcționează ca un fel de „parteneriat“ între un grup de consumatori și un agricultor. În fiecare săptămână, agricultorul propune spre vânzare consumatorilor „coșuri“ cu produse de la fermă sa.

Consumatorii se angajează, la rândul lor, să cumpere aceste coșuri pe o perioadă anume, garantând astfel un venit fix pentru agricultor (acest lucru asigurând menținerea activității agricole a acestuia).

Consumatorul are siguranța de a cumpăra alimente proaspete, de sezon, adesea biologice, cultivate local și produse din soiuri – vegetale sau animale – ale zonei, la un preț echitabil.

AMPRENTĂ ECOLOGICĂ

Amprenta ecologică reprezintă impactul activităților umane asupra ecosistemelor planetei. Această se măsoară în general în suprafața (hectare/individ sau hectare consumate de un oraș sau o țară pentru a-și satisface nevoile, spre exemplu).

Mai precis, amprenta ecologică cuantifica, pentru un individ sau o populație, suprafața bioproductivă necesară pentru a produce principalele resurse consumate de către această populație și pentru a-i absorbi deșeurile.

Amprenta biologică oferă o idee cu privire la suprafața planetară utilizată pentru traiul și supraviețuirea oamenilor.

B de la...

BIODINAMICĂ

În agricultura biodinamică, exploatarea agricolă este un tot „organic“, ale cărui componente se acordă între ele, astfel încât această exploatare trăiește, pe cât posibil, din propriile resurse și se dezvoltă ca un organism agricol individual, închis. Ea integrează diferitele aspecte ale agriculturii biologice – tehnice, economice și sociale – având la bază următoarele principii:

- reciclarea tuturor substanțelor organice provenind de la exploatare în sol, prin tehnicile de cultură, folosirea oricărui gunoi, a gunoiului de grajd și a deșeurilor;
- transformarea substanțelor organice prin compostaj, prin preparate pe bază de plante medicinale pentru a obține un fertilizant care să hrănească solul.

Agricultura biodinamică este agricultura care asigură sănătatea solului și a plantelor pentru a oferi o alimentație sănătoasă animalelor și oamenilor. Ea acordă o importanță foarte mare ritmurilor naturii și influenței astrelor, mai ales fazelor lunii.

BIOPESTICID

În agricultura ecologică nu se folosesc nici fertilizanți sintetici, nici pesticide chimice. În primul rând se mizează pe prevenire, pentru a întări rezistența la boli, la insecte și la buruieni, menținând solul sănătos și alegând plante adecvate mediului și climei.

Dar, dacă este necesar, se folosesc diferite alternative pentru a lupta împotriva dăunătorilor:

- prădători (gărgărițe) care să omoare insectele, capcane sau bariere care să împiedice dăunătorii să se reproducă;
- pesticide ecologice care provin din surse naturale (de obicei plante sau minerale).

BRF (Bois raméal fragmenté sau lemn mărunțit)

BRF-ul (lemn mărunțit) permite cultivarea plantelor, comestibile sau nu, fără a ara sau a săpa, fără îngrășămintă și fără apă (sau folosind apă foarte puțină).

Folosind crengi proaspăt mărunțite și răspândite rapid pe sol, se vor dezvolta o întreagă pedofaună (faună din sol) și pedofloră (floră din sol) care vor reproduce aceleași mecanisme ca într-o pădure, care este autosuficientă. Acest tip de lemn este considerat a fi un „agradant“ (care produce o „agradare“, opusul degradării) și este deci o materie foarte potrivită pentru regenerarea solurilor „epuizate“.

C de la...

COMPOST

Compostul este rezultatul descompunerii naturale și a umidificării unui amestec de materii organice (reziduuri verzi, resturi alimentare, hârtie, gunoi de grajd...) de către microorganismele și macroorganismele (insecte, râme, ciuperci...).

Compostul este bogat în nutrimente și este folosit ca îngrășământ. Utilizarea lui ameliorează structura solului (prin aportul de materii organice), ca și biodisponibilitatea elementelor nutritive (azot). El sporește de asemenea biodiversitatea pedofaunei (faunei din sol).

Compostul este diferit de gunoiul de grajd. Acesta din urmă este compus din materii organice folosite ca îngrășământ sau ca fertilizant, în timp ce compostul este produsul descompunerii controlate a unor produse organice (printre care se poate număra, eventual, și gunoiul de grajd).

Cultura sub pătură vegetală sau prin însămânțare directă

Însămânțarea directă sub pătură vegetală este o cultură de câmp care constă în introducerea unei culturi intermediare între recoltare și însămânțarea următoare.

Nu este nevoie de nici o intervenție mecanică pentru lucrarea solului între recoltarea culturii precedente și însămânțarea următoare.

Distrugerea păturii vegetale se face în mod natural, prin descompunere și hrănirea solului, a doua cultură crescând mai repede decât cea intermediară.

Această tehnică, practică și rentabilă, permite menținerea obiectivelor de producție și menținerea calității apei și a solului în timpul exploatării și în afara ei.

E de la...

ERBICID

Un erbicid este un produs fitosanitar conceput exclusiv pentru a stârpi sau a limita dezvoltarea buruienilor.

În agricultura biologică, se propun numeroase alternative naturale.

F de la...

FAO

Organizația Națiunilor Unite pentru alimentație și agricultură (ONUAA sau, în mod curent, FAO, sau Food and Agriculture Organization of the United Nations).

Creată în 1945 la Quebec, FAO are 190 de membri (189 de state și Uniunea Europeană).

FUNGICID

Un fungicid este un produs fitosanitar conceput exclusiv pentru a omorî sau a limita dezvoltarea ciupercilor parazite ale plantelor.

În agricultura biologică (ecologică) sunt propuse numeroase alternative naturale pentru fungicide.

G de la...

GUNOI (LICHID)

Acest tip de gunoi este un amestec de dejeții de animale (urină, excremente) și de apă, în care domină elementul lichid. Poate conține și mici cantități de resturi de de litieră (paie). Este produs în principal din creșterea porcilor, a bovinelor și a păsărilor care nu folosesc (sau folosesc cantități mici) de litieră pentru evacuarea deșeurilor (în caz contrar, se produce gunoi de grajd).

Acest gunoi lichid poate fi folosit ca îngrășământ organic.

Gunoiul lichid propriu-zis nu este poluant, cum s-ar putea crede, căci nitrații pe care îi conține pot fi absorbiți rapid de vegetație. Folosirea gunoiului lichid participă la ciclul azotului, care este un element indispensabil pentru creșterea plantelor.

Poluarea este datorată folosirii unor cantități prea mari de gunoi lichid și ploilor puternice de după aruncarea gunoiului pe sol, care împiedică plantele să absoarbă nitrații. Apa de ploaie spală nitrații, care ajung în cursurile de apă și în pânza freatică și aduc un exces de elemente nutritive apei, antrenând proliferarea unui tip de vegetație, denumit în mod comun „maree verde“.

H de la...

HIBRID (SĂMÂNȚĂ HIBRIDĂ)

Un hibrid F1 este prima generație provenită dintr-o încrucișare, animală sau vegetală, între două varietăți sau rase de genealogie pură.

Randamentul potențial al hibrizilor, considerat în general superior celui al varietăților vechi, este totuși supus la numeroase constrângeri climatice sau agronomice.

Aceste plante sunt deci indisociabile de adjuvanți externi (îngrășăminte, pesticide, apă, energie).

În Franța, cea mai mare parte a semințelor autorizate spre vânzare pentru plante precum, spre exemplu, porumbul, floarea soarelui și anumite specii protejate, sunt hibizi F1.

Utilizarea hibrizilor constrânge agricultorii să cumpere aceste semințe în fiecare an: ei nu mai pot păstra o parte din recoltă pentru semințe de la un an la altul.

Generalizarea hibrizilor, asociată cu reglementări impunând stabilirea unui catalog al semințelor „autorizate”, face ca piața semințelor să devină prizonieră a comercianților de semințe, iar agricultorii rămân dependenți de acești producători și comercianți.

HUMUS

Substrat organic rezultat din descompunerea plantelor sau a materiilor animale, care produce nutrimenti și ameliorează structura solului. Humusul este unul din mijloacele principale de sporire a fertilității în producția ecologică.

M de la...

MICROBIOLOGIA SOLURILOR

Microbiologia solurilor este știința care studiază mecanismele de transformare a elementelor constitutive ale solului de către microbi în elemente asimilabile de către plante. Ea se ocupă de asemenea la înțelegerea relațiilor complexe care unesc microbii solului între ei.

MONOCULTURĂ

Această formă de agricultură constă în cultura unei singure specii vegetale. Aceasta este contraindicată din punct de vedere agronomic deoarece duce la epuizarea solurilor și poate, în timp, să favorizeze dezvoltarea bolilor și distrugerea biodiversității. Opusul monoculturii este policultura.

O de la...

OMG (ORGANISME MODIFICATE GENETIC)

Acest termen denumește plantele și animalele modificate genetic prin intervenții științifice.

Un organism este modificat genetic atunci când materialul său genetic a fost modificat în mod artificial, prin fecundarea încrucișată sau prin recombinare naturală. O plantă poate să primească, spre exemplu, materialul genetic al unui pește pentru a-i crește rezistența la îngheț.

OMG-urile sunt interzise în agricultura biologică.

P de la...

PÂRLOAGĂ

Noțiunea de pârloagă a reapărut în Europa în 1992, în cadrul Politicii Agricole Comune, ca măsură de ordin economic menită să limiteze supraproducția anumitor culturi, în special a cerealelor. Agricultorii trebuie să se „înghețe” o parte a pământului lor în schimbul unei remunerații. Ei nu au dreptul să folosească aceste suprafețe de pământ. Dar, în agricultura ecologică, pârloaga este folosită pentru protejarea mediului, pentru a permite pământului să se „odihnească” și să se regenereze.

PESTICID

Un pesticid este o substanță împotriva unei culturi pentru a lupta împotriva unor organisme dăunătoare. Este un termen generic care reunește insecticidele (împotriva insectelor dăunătoare), fungicidele (împotriva ciupercilor), erbicidele (împotriva buruienilor), paraziticidele (împotriva paraziților). Pesticidele chimice de sinteză sunt interzise în agricultura ecologică. Ele sunt considerate vinovate de poluarea apelor, distrugerea biodiversității (insecte, microbi) și suspecte că ar putea favoriza anumite cancere. Există, în schimb, numeroase alternative naturale.

R de la...

REVOLUȚIE VERDE

Termenul de „revoluție verde” desemnează saltul tehnologic făcut în agricultură în cursul perioadei 1944-1970. Revoluția verde corespunde unei politici de transformare a agriculturilor țărilor în curs de dezvoltare și țărilor mai puțin avansate. Aceasta a fost făcută posibilă de:

- apariția unor noi soiuri cu randament mare, în special soiuri de cereale (grâu și orez), prin selecție;
- folosirea îngrășămintelor minerale și a produselor fitosanitare;
- mecanizarea și irigațiile.

Pentru ca această politică agricolă să fie aplicată, diferite guverne au hotărât să ajute producătorii ca să-i încurajeze să adopte aceste noi metode și tehnologii agricole. La început, revoluția verde a avut un succes enorm și a avut drept consecință o creștere spectaculoasă a productivității agricole. Aprovizionarea a mers mână în mână cu creșterea populațiilor și a cererii de alimente, în timp ce prețurile alimentelor rămâneau stabile.

În schimb, începând cu anii '90, comunitatea internațională a recunoscut în mod clar impactul negativ al acestor politici, la nivel economic, social și de mediu.

Într-adevăr, revoluția verde a accentuat disparitățile sociale, economice și regionale și în anumite țări a accelerat exodul rural.

Ea a încurajat în mod sistematic practici care degradează solurile și distrug biodiversitatea. Recunoașterea „efectelor secundare” legate de revoluția verde a dus, în

1992, la semnarea declarației de la Rio, de către 189 de țări. Una dintre componentele acestei declarații este Convenția pentru diversitatea biologică, care a generat numeroase planuri de acțiune naționale de protejare a biodiversității.

S de la...

SEMINȚE

Semințele sau extensiile altor organe de reproducere (bulbi, tuberculi) sunt alese pentru a fi semănate. Este primul stadiu al culturii.

Începând cu prima jumătate a secolului XX, producerea și comercializarea semințelor devin obiectul unui control administrativ. Astăzi, în țările dezvoltate, semințele sunt asigurate în principal de companii producătoare de semințe care sunt specializate în producerea și comercializarea de semințe selecționate. Pentru a înmulți semințele, ca să obțină cantități suficiente pentru comercializare, aceste companii semnează contracte cu agricultori care înmulțesc semințele.

Semințele de fermă sunt cele care sunt cultivate de un agricultor după ce sunt obținute dintr-o recoltă obținută din semințe certificate cumpărate de la o companie producătoare de semințe. În acest caz, nu este creată o varietate originală.

Termenul de „semințe țărănești“ este folosit doar de câțiva ani pentru a desemna semințe selecționate și produse de agricultori în scopul de a face să evolueze varietățile tradiționale de semințe, fără a face apel la semințe selecționate de companiile producătoare.

În ultimii 20 de ani, cea mai mare parte a semințelor au fost cumpărate și brevetate de industria producătoare de semințe, agricultorii fiind astfel privați de dreptul fundamental de a produce ei înșiși gratuit semințele proprii, așa cum s-a întâmplat de milenii.

SUVERANITATE ALIMENTARĂ

Suveranitatea alimentară este un concept dezvoltat și prezentat pentru prima oară de către Via Campesina cu ocazia Summit-ului dedicat alimentației organizat de FAO la Roma în 1996. De atunci, acesta a fost reluat și clarificat de către altermondialiști cu ocazia diferitelor Forumuri sociale mondiale.

Suveranitatea alimentară este prezentată ca un drept internațional care lasă posibilitatea țărilor sau grupurilor de țări să stabilească politici agricole cât mai adaptate populațiilor lor fără ca acestea să aibă un impact negativ asupra populațiilor altor țări.

Acesta este complementar conceptului de securitate alimentară (care se referă la cantitatea de alimente disponibile și la accesul populațiilor la acestea, la folosirea alimentelor ecologice și la problema prevenirii și a gestiunii crizelor). Suveranitatea alimentară acordă, în plus, importanță condițiilor sociale și de mediu în care sunt produse alimentele. Ea recomandă un acces mai echitabil la pământ pentru țărani săraci, prin

intermediul unei reforme agrare și a unor mecanisme de securizare a drepturilor de folosire a pământului.

La nivel local, suveranitatea alimentară favorizează menținerea unei agriculturi de proximitate destinată cu precădere să furnizeze alimente piețelor regionale și naționale. Culturile destinate producerii de alimente și agricultura familială, la scară mică, trebuie să fie favorizate, pentru că au o eficacitate economică, socială și de mediu mai mare în comparație cu agricultura industrială și cu plantațiile la scară mare, cu numeroși angajați.

Suveranitatea alimentară privilegiază tehnicile agricole care favorizează autonomia țăranilor. Conceptul este deci favorabil agriculturii ecologice și țărănești și refuză plantele transgenice în agricultură.

T de la...

TRANSGENIC

Un organism transgenic denumit în mod comun OMG (vezi și acest cuvânt) este un organism viu al cărui genom a fost modificat prin inserarea unor gene străine prin manipulări de laborator.

Mai multe informații:

<http://www.reseau-arnap.org/>

http://ec.europa.eu/agriculture/organic/glossary_fr&start=3

www.fao.org/organicag/glossaire/fr/

<http://www.intelligenceverte.org/GlossaryItems.asp>

www.terre-humanisme.org

<http://www.lams-2i.com/>

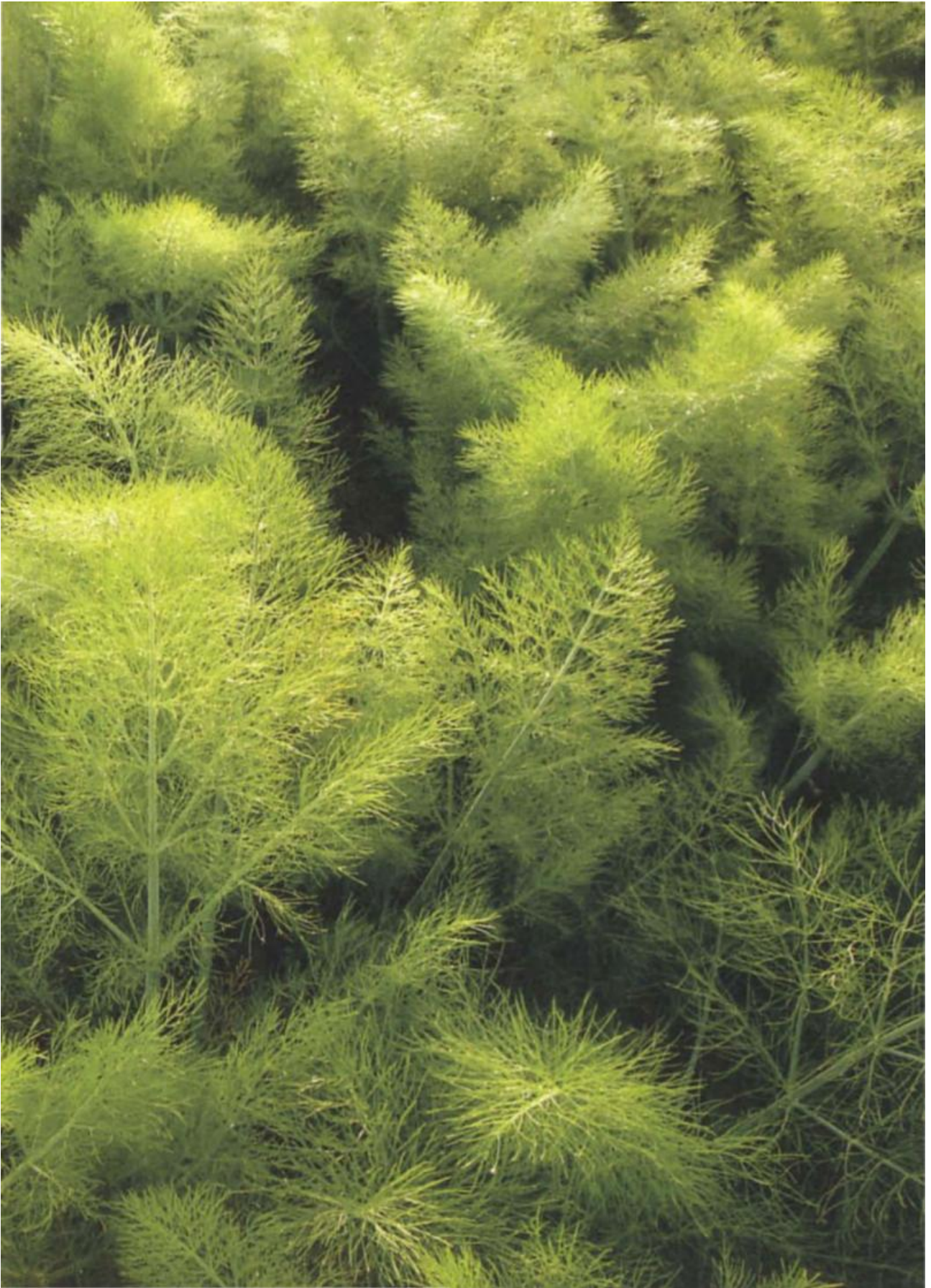
<http://www.mdrgf.org/>

Zece acțiuni simple, aplicabile începând de astăzi

1. Să consumăm produse biologice, locale și de sezon
Să ne aprovizionăm de la producătorii locali (AMAT-uri, piețe, ferme...)
Reînvățarea gătitului acasă
Evitarea risipei
2. Să readucem vegetația în mediul urban
Vegetalizarea orașelor (balcoane, curți, acoperișuri)
Crearea de compost urban
Crearea de grădini comune
3. Să creăm o grădină de legume bio
În grădină proprie
Într-o grădină comună
4. Să creăm un AMAT
5. Să cultivăm semințe de grădină și biologice
Să cumpărăm semințe din soiuri vechi
Să creăm o bancă de semințe
6. Să creăm o piață pentru producătorii bio și locali
7. Să transformăm o cantină în cantină ecologică
Cantină școlară
Restaurante ale unor firme, hoteluri
8. Să începem sau să ne transformăm activitatea agricolă în una bio
9. Recrearea unei zone de suveranitate alimentară
Favorizarea menținerii unei agriculturi de proximitate destinate în primul rând alimentării piețelor locale sau naționale.
10. Să acționăm în oraș
Să ne aprovizionăm de la producătorii locali (AMAT-uri, piețe...)

Cartea lui **Coline Serreau** se încheie aici.
Ca și munca noastră, a celor din TEI.
Înainte de a încheia, te rugăm să dai și tu mai departe.
Nu neapărat (sau nu numai) cartea,
ci și ideile și informațiile conținute de ea.
Credem că numai așa putem face țara
și lumea puțin mai bune.
Dar din dar... Spor!

MEMBRII

Tei asociație independentă

TEI

care au contribuit la această lucrare sunt:
Vio, Gabriela, Iulia, Anda C., Roxana, Elena S., Dănutza,
Irina, Isabela D., Laurențiu T., graphicube și alții.